

Ikääntyneiden asumistarpeisiin varautuminen kunnissa

toim. Raija Hynynen



Ympäristöministeriön raportteja 4/2017

Ikäntyneiden asumistarpeisiin varautuminen kunnissa

toim. Raija Hynynen



Ympäristöministeriö

ISBN: 978-952-11-4726-5

Kansikuva: YHA-Kuvapankki / Janne Ulvinen

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto, Marianne Laune

Helsinki 2017

Kuvailulehti

Julkaisija	Ympäristöministeriö	Huhtikuu 2017	
Tekijät	I OSA: Katariina Välikangas II OSA: Olli Oosi, Marika Koramo, Mia Toivanen, Janika Keinänen		
Julkaisun nimi	Ikääntyneiden asumistarpeisiin varautuminen kunnissa		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Ympäristöministeriön raportteja 4/2017		
ISBN PDF	978-952-11-4726-5	ISSN PDF	1796-170X
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4726-5		
Sivumäärä	111	Kieli	suomi
Asiasanat	ikäntyneet, asuminen, asuinympäristö, kunta, suunnitelma		
Tiivistelmä	<p>Raportti koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa on Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä. Toinen osa on Tarkastelumallin kehittelyä kunnille ikääntyneiden asumistarpeisiin varautumiseksi.</p> <p>Ensimmäinen osan tavoitteena on hahmottaa, miten vanhuspalvelulaki liittyy ikääntyneiden asumisen ja elinympäristön kehittämiseen kunnissa. Siinä kuvataan kuntien toimintamalleja ja poikkihallinnollista yhteistyötä lain kannalta. Asumisen kehittämisen näkökulmasta tarkastellaan hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista tukevia kotikäyntejä sekä vanhusneuvostoja ja muita osallisuutta lisääviä käytäntöjä. Esille nostetaan näkökulmia sote-uudistuksen mahdollisista vaikutuksista ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämiseen ja lopussa esitellään toimenpide-ehdotuksia.</p> <p>Suunnitelmasella ikääntyneiden asumisen ja elinympäristön kysymyksiä on kunnissa otettu huomioon ja osallisuuden malleja on kehitetty. Ikääntyneiden kotona asumisen tukeminen edellyttää kunnan hallinnonalojen yhteistyötä ja laaja-alaista asumiseen liittyvien tarpeiden huomiointia osana hyvinvoinnin edistämistä ja asuinympäristöjen kehittämistä.</p> <p>Toisessa osassa kuvataan alustavasti ikäihmisten asumistarpeiden ennakointia ja niihin varautumista kunnan alueella sekä mallinnetaan tätä. Kehittämistyössä olivat mukana Järvenpään, Kuopion ja Lahden kaupungit. Se toteutettiin kuvaamalla ikääntyneiden asumistarpeita ja toimintakykyä sekä kuntien ikääntyvien ennakointiin liittyviä aineistoja. Kohdekaupungeissa kartoitettiin sitä, millaista tietoa on ikääntyneistä ja heidän asumisestaan sekä miten kunnan mahdollisuuksia parantaa tilannetta on arvioitu.</p> <p>Tältä pohjalta laadittiin ehdotus tarkastelumalliksi, joka sisältää neljästä osaa: väestön ikääntyminen ja toimintakyky, ikääntyneiden asumistavoitteet ja -tarpeet, rakentamis- ja muutostarpeet sekä kunnan mahdollisuudet ja keinot. Lopussa on myös ehdotus mallin jatkokehittämiseksi, jotta se hyödyttäisi jatkossa sekä kuntia että muita toimijoita.</p>		
Kustantaja	Ympäristöministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Miljöministeriet	April 2017	
Författare	DEL I: Katariina Välikangas DEL II: Olli Oosi, Marika Koramo, Mia Toivanen, Janika Keinänen		
Publikationens titel	Kommunernas beredskap för äldre personers bostadsbehov		
Publikationsseriens namn och nummer	Miljöministeriets rapporter 4/2017		
ISBN PDF	978-952-11-4726-5	ISSN PDF	1796-170X
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4726-5		
Sidantal	111	Språk	finska
Nyckelord	äldre personer, boende, boendemiljö, kommun, plan		
Referat	<p>Rapporten består av två delar. Den första delen handlar om kommunernas verksamhet som stöder äldre att bo kvar hemma och utvecklar levnadsmiljön och den andra om utveckling av en granskningsmodell för kommunerna som ger beredskap för äldre personers bostadsbehov.</p> <p>Syftet med den första delen är att beskriva hur äldreomsorgslagen är förknippad med utveckling av äldre personers boende och levnadsmiljö i kommunerna. I den beskriver vi kommunernas verksamhetsmodeller och tväradministrativa samarbete utifrån lagen. Vi granskar välfärd och hembesök som främjar att klara sig på egen hand samt äldreråd och andra modeller som ökar delaktighet med tanke på boendeutveckling. Vi tar upp social- och hälsovårdsreformens (sote) eventuella effekt på utveckling av boende och levnadsmiljö för äldre personer och avslutar med att presentera förslag på åtgärder.</p> <p>Kommunerna har uppmärksammat frågor gällande boende och levnadsmiljö för äldre personer och utvecklat delaktighetsmodeller på planeringsnivå. För att kommunen ska kunna stötta att äldre bor kvar hemma krävs samarbete mellan förvaltningsområden och omfattande beaktande av boenderelaterade behov samt utveckling av boendemiljöer.</p> <p>I den andra delen beskriver vi preliminära uppskattningar av äldre personers bostadsbehov, och hur kommunerna förbereder sig för och modellerar det. I utvecklingsarbetet deltog Träskända, Kuopio och Lahtis stad. Arbetet gick ut på att beskriva äldre personers bostadsbehov och handlingsförmåga samt material relaterat till uppskattningar av äldre personer i kommunerna. Vi kartlade Toivanen e vilken information som finns om äldre och deras bostadssituation i de berörda städerna och hur man har uppskattat kommunens möjligheter att förbättra situationen.</p> <p>Utifrån det sammanställde vi ett förslag på granskningsmodell i fyra delar: en åldrande befolkning och funktionsförmåga, äldres bostadsönskemål och -behov, byggnads- och förändringsbehov samt kommunens möjligheter och metoder. Vi avslutar med ett förslag på hur modellen kan utvecklas för att gynna såväl kommuner som andra aktörer i framtiden.</p>		
Förläggare	Miljöministeriet		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of the Environment	April 2017	
Authors	PART I Katariina Välikangas PART II Olli Oosi, Marika Koramo, Mia Toivanen, Janika Keinänen		
Title of publication	Preparing for the housing needs of the elderly in municipalities		
Series and publication number	Reports of the Ministry of the Environment 4/2017		
ISBN PDF	978-952-11-4726-5	ISSN (PDF)	1796-170X
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4726-5		
Pages	111	Language	Finnish
Keywords	the older population, housing, residential environment, municipality, plan		
<p>Abstract</p> <p>The report consists of two parts: Part I Action by municipalities to support the older population in living in their own home and to develop the living environment and Part II Developing a study model for the municipalities to prepare for the housing needs of older persons.</p> <p>In Part I the aim was to map out how the Act on Supporting the Functional Capacity of the Older Population and on Social and Health Services for Older Persons (980/2012) relates to the development of housing and the living environment for the older people in municipalities. It describes the operating models of municipalities and cross-sectoral cooperation from the perspective of the act. With regard to housing the focus is on visits to homes in support of wellbeing and independent living, as well as the council for older people and other practices that promote social inclusion. Questions are raised regarding the impacts that the healthcare and social welfare reform may have on developing housing and living environments, followed by proposals for measures.</p> <p>Issues relating to the housing and living environment of the older population have already been taken into account in the municipal planning. Supporting the older people in living in their own homes requires cooperation between the local government sectors and broadly-based consideration of the needs related to housing as part of the efforts to promote wellbeing and developing the residential environments.</p> <p>Part II presents a preliminary review of the foresight work with regard to the housing needs of the older population and the related preparations and suggests a model for this. The cities of Järvenpää, Kuopio and Lahti were involved in the development work. The housing needs and functional capacity and data relating to foresight work on ageing in municipalities were mapped out. A survey was conducted in the cities involved of the data they have on the older people and their living conditions and of how the possibilities of the municipalities to improve the situation have been assessed.</p> <p>Based on this, a proposal for a study model was constructed, comprised of four parts: ageing and functional capacity of the population, wishes and needs concerning housing of the older persons, need for building and alterations, and opportunities and means in municipalities. To conclude there is a proposal for further development of the model in order that in the future it will benefit both the municipalities and other actors.</p>			
Publisher	Ministry of the Environment		
Publication sales/ Distributed by	Distribution by: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Esipuhe	9
OSA I. Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä Katariina Välikangas	
1. Lähtökohdat	12
2. Selvityksen viitekehys	14
2.1 Selvityksen tavoite ja toteuttaminen	14
2.2 Asumisen kehittäminen ja vanhuspalvelulaki	16
2.2.1 Kohti omaa vastuuta	16
2.2.2 Vanhuspalvelulaki	17
2.2.3 Kokemuksia vanhuspalvelulaista	19
3. Suunnitelmista käytäntöön	22
3.1 Toteutuksen imperatiivi	22
3.2 Käytäntöjen moninaisuus	23
3.2.1 Asumiseen ja elinympäristöön liittyvät kysymykset	23
3.2.2 Yhteistyömallit ja niiden toteutuminen	24
3.3 Kohti vahvistuvaa asuntopoliittista ajattelua	26
4. Ikääntyneiden asuinolojen arviointi ennaltaehkäisevästä näkökulmasta	28
4.1. Painopiste kotona asumiseen ja elinympäristöihin	28
4.2 Hyvinvointia tukevan kotikäynnin lisäarvo	34
5. Vanhusneuvostojen rooli ja toiminta	36
5.1 Tavoitteena vaikuttavat vanhusneuvostot	36
5.2 Uusi tuleminen ikääntyneiden äänitorvena	37
5.3 Muut osallistavat rakenteet	39
6. Sote-uudistus tulee	42
6.1 Valtakunnallinen viitekehys	42
6.2 Asumiseen painottuva integraatio	44
7. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset	45
Lähteet	52
Liite: Hämeenlinnan poikkitoimialainen yhteistyöprosessi	54

OSA II. Tarkastelumallin kehittelyä kunnille ikääntyneiden asumistarpeisiin varautumiseksi

Olli Oosi, Marika Koramo, Mia Toivanen ja Janika Keinänen

1. Johdanto	56
2. Ikääntyneiden asumistarpeiden ennakkoinnin nykytila	57
2.1 Valtakunnallisia tietolähteitä ennakkointiin	57
2.2 Ennakointi Järvenpäässä	66
2.3 Ennakointi Kuopiossa	75
2.4 Ennakointi Lahdessa	81
3. Viitekehys ikääntyneiden asumistarpeiden ennakkointiin ja varautumiseen kunnan alueella	89
3.1 Viitekehysten rakenne ja käsitteet	89
3.2 Näkökulma 1: Väestön ikääntyminen ja toimintakyky	91
3.3 Näkökulma 2: Asumisen toiveet ja tarpeet	94
3.4 Näkökulma 3: Rakentamis- ja korjaustarpeet	96
3.5 Näkökulma 4: Kunnan mahdollisuudet ja keinot	100
4. Reflektio mallin kehittämisestä	105
4.1 Analyysi mallin kehittämisestä	105
4.2 Miten mallia tulisi käyttää	106
4.3 Suositus mallin jatkokehittämiseksi	107
Lähteet	109
Liitteet	110

ESIPUHE

Vastuu ja myös mahdollisuudet ikääntyneiden asumisen parantamiseen ovat pitkälle ikääntyneillä itsellään. Kuntien rooli on keskeinen erityisesti palvelujen kannalta ja turvallisten asuinympäristöjen luomisessa, mutta myös asuntokannan korjaamisen ja uudentyyppisten asumismuotojen edistämiseksi.

Ikääntyneiden asumiseen ja palveluihin liittyviä strategioita kunnissa ovat ikääntymispoliittiset strategiat ja viime aikoina yleistyneet palvelustrategiat. Vanhuspalvelulaki velvoittaa kunnat laatimaan suunnitelman ikääntyneen väestön hyvinvoinnin ja itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi sekä iäkkäiden tarvitsemien palvelujen järjestämiseksi. Suunnittelussa painotetaan kotona asumista, ja esimerkiksi asuinolot, liikennepalvelut ja ympäristön esteettömyys ovat osa tätä suunnitelmaa. Siinä tulee myös määritellä kunnan ikääntymispoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet. Tämä edellyttää laajaa yhteistyötä sekä kunnan eri toimialojen kesken että muiden tahojen kanssa.

Tämä raportti koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa on nimeltään Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä. Sen on tehnyt Katariina Välikangas Tahituuri Oy:stä. Toinen osa on nimeltään Tarkastelumallin kehittäminen kunnille ikääntyneiden asumistarpeisiin varautumiseksi. Sen ovat kirjoittaneet Olli Oosi, Marika Koramo, Mia Toivanen ja Janika Keinänen Owal Groupista.

Ensimmäisen osan tavoitteena on hahmottaa, miten vanhuspalvelulaki liittyy ikääntyneiden asumisen ja elinympäristön kehittämiseen kunnissa. Siinä kuvataan kuntien toimintamalleja sekä poikkihallinnollista yhteistyötä lain kannalta. Asumisen kehittämisen näkökulmasta tarkastellaan hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista tukevia kotikäyntejä sekä vanhusneuvostoja ja muita osallisuutta lisääviä käytäntöjä. Lisäksi nostetaan esille näkökohtia sote-uudistuksen mahdollisista vaikutuksista ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämiseen. Lopussa esitellään toimenpide-ehdotuksia.

Toisen osan tavoitteena on ollut mallintaa alustavasti ikäihmisten asumistarpeiden ennakointia ja niihin varautumista kunnan alueella. Kehittämistyössä olivat mukana Järven-

pään, Kuopion ja Lahden kaupungit. Se toteutettiin kuvaamalla ikääntyneiden asumistarpeita ja toimintakykyä sekä kuntien ikääntyvien ennakointiin liittyviä aineistoja. Kohdekaupungeissa kartoitettiin sitä, millaista tietoa on ikääntyneistä ja heidän asumisestaan sekä miten kunnan mahdollisuuksia parantaa tilannetta on tähän mennessä arvioitu.

Tältä pohjalta laadittiin ehdotus tarkastelumalliksi, joka sisältää neljä osaa: väestön ikääntyminen ja toimintakyky, ikääntyneiden asumistoiveet ja -tarpeet, rakentamis- ja muutostarpeet sekä kunnan mahdollisuudet ja keinot. Lopussa myös ehdotus mallin jatkokehittämiseksi, jotta se hyödyttäisi jatkossa sekä kuntia että muita toimijoita.

Huhtikuu
Raija Hynynen
Asuntoneuvos

Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä

Katariina Välikangas

1. Lähtökohdat

Vastuu itsestä, lähimmäisistä ja hyvinvoinnista on ymmärretty eri aikakausina eri tavoin. Agraariyhteiskunnasta matkalla kohti hyvinvointivaltiota vastuuta ulkoistettiin yhteiskunnalle. Seuraava etappi on hyvinvointiyhteiskunta, jota kuvaa ihmisten oman vastuun lisääntyminen omasta hyvinvoinnista ja ikääntymisestä sekä ennalta ehkäisevä toiminta. Samalla sitä kuvaa yhteiskunnalliset toimet, joilla pyritään varmistamaan ikääntyneiden kotona asumisen tukeminen ja elinympäristöjen kehittäminen niin, että myös kunnissa tehtävät toimet tukevat pyrkimystä aikaansaada kestävää hyvinvointia. Kansalliset kehittämistoimet ja suositukset linjaavat palvelujen laadun kehittämisen ohella palvelurakenteen muutosta.

Kestävä hyvinvointi kuvaa tehtyjen päätösten ja valintojen kokonaisvaltaista onnistuneisuutta pitkällä aikavälillä. Kestävää hyvinvointia tuottaessa osallisuus, itsenäinen suoriutuminen, yhteisöllisyys, monitoimisuus ja tarvelähtöiset palvelut toteutuvat mahdollisimman hyvin ja taloudellisesti kestävästi toimijoiden näkökulmasta. Ikääntyvän ihmisen osallisuus¹ ja toimisuus² on aktiivista vaikuttamista ja osallistumista oman ikääntymisen järjestämiseen, oman elinympäristön kehittämiseen ja asumisen suunnitteluun. Monitoimijaisesti tuotetut hyvinvointi-, hoiva- ja hoitopalvelut tukevat ikääntyvän mielekästä elämää. Tähän on pyritty myös ikääntyneitä koskevilla lainsäädännöllisillä uudistuksilla.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista astui voimaan 1.7.2013. Lakia on avattu selvityksessä tarkemmin kohdassa 2.3. Ikääntyneiden asuminen ja vanhuspalvelulaki. Lain toimeenpanon tueksi uudistettiin

1 Osallisuus on aktiivista vaikuttamista ja osallistumista oman ikääntymisen järjestämiseen, elinympäristön kehittämiseen ja palvelujen suunnitteluun. Ikääntynyt kuntalainen on tasavertainen toimija asiassaan, eikä koe olevansa kohde. Ikääntyneen kuntalaisen tarpeista lähtevä verkostoyhteistyö rakennetaan suunnitelmallisesti tukemaan hänen hyvinvointiaan ja toimintakykyään.

2 Toimisuus rakentuu suhteessa toisiin ihmisiin ja on kokemuksellista. Uudistettaessa palvelujärjestelmän toimintakulttuuria ja vahvistettaessa ikääntyneiden kuntalaisten osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta toimijuuden viitekehystä voidaan soveltaa siten, että se tuo näkyväksi toimijuutta estäviä tai rajoittavia käytäntöjä (Jyrkämä,2008).

ikäihmisten palveluiden laatusuositus³. Laatusuosituksen tavoitteena on ikäystävällinen Suomi, jossa ikäihmisillä tulee olla mahdollisuus elää omanlaista hyvää elämää omissa yhteisössään asuminen ja elinympäristö huomioiden⁴. Suosituksen läpileikkaavana periaatteena on ikäihmisten osallisuuden monimuotoinen turvaaminen.

Viime hallitukset ovat linjanneet toimenpiteitä, joilla painopistettä on siirretty avohuollon palveluihin, kuten kotihoitoon⁵ ja omaishoitoon. Sosiaali- ja terveysministeriö⁶ tukee palvelurakennemuutosta mm. lainsäädännön uudistuksilla, valvontakäytäntöjen uudistamisella ja poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistamisella. Nykyinen hallitus on osoittanut STM:n hallinnonalalle viisi kärkihanketta, joista yhdessä panostetaan erityisesti ikäihmisten kotihoidon kehittämiseen ja omaishoidon vahvistamiseen⁷.

Ympäristöministeriö ja STM ovat yhdessä tuoneet esille ikääntyneiden kuntalaisten palvelukokonaisuuksien kehittämiseksi palvelualueet⁸. Lähtökohtana on ikäihmisten oikeus tavalliseen asumiseen ja turvalliseen asuinympäristöön sekä elämään osana ympäröivää yhteisöä⁹.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutuksen ja siihen kytkeytyvän sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain tavoitteina on edistää terveyttä, hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta sekä vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiokestävyyttä. Uudistuksen keskeisenä keinona nähdään sosiaali- ja terveydenhuollon mahdollisimman laaja integraatio, jossa uudistuva palvelurakenne luo esimerkiksi ikääntyvälle kuntalaiselle eheän palvelukokonaisuuden varmistuen lähipalvelut ja turvaten yhdenvertaiset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ikäihmisten palvelutarpeiden mukaan koko maassa¹⁰.

3 STM ja Kuntaliitto 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palveluiden parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11.

4 Viittaus Valtioneuvoston periaatepäätökseen Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmasta 2013–2017.

5 Palvelurakenteesta on säädetty myös vanhuspalvelulaissa sekä linjattu laatusuosituksessa.

6 Sosiaali- ja terveysministeriö. Toimenpiteet iäkkäiden laitoshoidon vähentämiseksi osana palvelurakennemuutosta. Kooste toimenpiteistä. Helmikuu 2014.

7 STM ja hallituksen kärkihankkeet: <http://stm.fi/karkihankkeet>

8 THL:n Ikähorisontti –hanke: palvelukampus 2009. STM:n Ikähoivatyöryhmä 2011. Palvelualueiden ja asumisen kehittäminen. STM:n Kaste-ohjelmatyössä ja YM:n Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmassa sekä kunnissa kehittämistyötä on viety eteenpäin osallisuus ja monitoimisuus huomioiden.

9 Välikangas, K. 2012. Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma -esiselvitys; Välikangas 2009: Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen tarkastelu Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Hollannissa.

10 Pöysti, T. Sote-uudistuksen tilannekatsaus 3.2.2016. Valmisteltavia lakiluonnoksia: 1. sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki, 2. järjestämislain ja maakuntalain voimaannolaki (mm. omaisuusjärjestelyt), 3. maakuntalaki (perussäädös itsehallintoalueista), 4. maakuntien valtionosuuslaki (valtionrahoitus maakunnille), 5. uusi kunnan peruspalveluiden valtionosuuslaki, 6. tuloverolain ja muun verolainsäädännön muutokset, 7. valtiontalouden tarkastusvirastosta annetun lain, vaalilain ja vaalirahoituslain sekä hallintolain, julkisuuslain, kielilain, arkistolain, tietohallintolain yms. hallinto-oikeudellisen ja informaatio-oikeudellisen yleislainsäädännön muutokset ja 8. viranhaltijoita sekä virka- ja työehtosopimusjärjestelmää sekä eläkejärjestelmää henkilöstösiirtojen johdosta koskevat muutokset.

2. Selvityksen viitekehys

2.1 Selvityksen tavoite ja toteuttaminen

Kansalliset tavoitteet ohjaavat kuntia toimimaan hyvinvointiyhteiskunnan ja hyvän ikääntymisen mahdollistamiseksi. Ympäristöministeriön Ikääntyneiden asumisen kehittämissohjelman toimet vuosille 2013–2017 kohdistuvat sekä ikääntyneiden omiin mahdollisuuksiin että kuntien ja asunto- ja rakennusalan toimintaan ikääntyneiden asumisen kehittämiseksi¹¹.

Tämän selvityksen tavoitteena on hahmottaa, miten laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista (vanhuspalvelulaki) vaikuttaa ikääntyneiden asumisen ja elinympäristön kehittämiseen kunnissa. Selvitys on jaettu neljään osioon.

1. Strateginen suunnittelu

- Miten kuntien suunnitelmissa ”Ikääntyneen väestön hyvinvoinnin ja itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi sekä iäkkäiden tarvitsemien palvelujen järjestämiseksi” on huomioitu ikääntyneiden asumiseen ja elinympäristöön liittyvät kysymykset ja minkälaisia keinoja kotona asumisen tukemiseksi on esitetty?

2. Miten suunnitelmista on edetty käytäntöön ja miten yhteistyö ja vastuunjaot eri tahojen kanssa on toteutettu?

- Ikääntyneiden asuinolojen arviointi ennaltaehkäisevästä näkökulmasta
- Onko kunnissa toteutettu ikääntyneiden asunto- ja asuinolojen arviointia itsenäisen suoriutumisen näkökulmasta ikääntyneiden hyvinvointia edistävien kotikäyntien ja palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä?

¹¹ Ikääntyneiden asumisen kehittämissohjelman 2013–2017 toimenpiteet sisältävät mm. olemassa olevan asutokannan korjaamista, uudenlaisten asumisratkaisujen ja palveluasumisen kehittämistä, asuinalueiden kehittämistä ikääntyneiden näkökulmasta sekä asumista tukeviin palveluihin liittyviä kysymyksiä. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Ikaantyneiden_asuminen.

- Millä tavoin kuntien neuvontapalveluissa on otettu huomioon asumis- ja elinympäristökysymykset ja minkälaisia hyviä toimintamalleja on kehitetty?
3. Vanhusneuvostojen rooli ja toiminta ikääntyneiden asumiseen ja elinympäristöön liittyvissä kysymyksissä
- Miten vanhusneuvostot toimivat asumiseen ja elinympäristöön liittyvissä kysymyksissä?
 - Minkä verran kunnissa on käytetty kansalaisraateja, asiakasraateja ja vastaavia palvelujen, toimintojen, asumisen ja elinympäristöjen kehittämiseksi sekä minkälaisia kokemuksia niistä on saatu?
4. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (sote-uudistus)
- Mitä vaikutuksia uudistuksella on ikääntyneiden asumisen kehittämiseen kunnissa ja mitä haasteita se tuo mukanaan?
 - Miten uudistuksen vaikutukset tulisi huomioida ikääntyneiden asumisen kehittämisen suuntaamisessa?

Selvityksessä tarkastellaan kuntien toimintamalleja sekä poikkihallinnollista yhteistyötä lain osoittamassa hengessä. Asumisen kehittämisen näkökulmasta tarkastellaan hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista tukevien kotikäyntien toteuttamista sekä vanhusneuvostojen ja osallisuutta lisäävien rakenteiden käytäntöjä. Lisäksi nostetaan esille näkökulmia sote-uudistuksen vaikutuksista ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämiseen. Selvitys luo ymmärrystä siitä, mitä hyvään ikääntymiseen ja kotona asumiseen tarvitaan asumisen ja elinympäristön näkökulmasta. Lopussa on laadittu toimenpide-ehdotuksia esille nousseisiin keskeisiin teemoihin.

Tarkastelu on toteutettu eksploratiivisesti sekä haastattelu- että kyselytutkimuksena hyödyntäen kirjallista aineistoa. Haastatteluja toteutettiin 10 kpl, jonka jälkeen osalle haastatelluista lähetettiin tarkentavia kysymyksiä myös sähköpostitse. Kyselyjä lähetettiin sähköpostitse kuntien sosiaali- ja terveyspalveluista vastaaville (n=40, vastauksia 16). Lisäksi selvitystä tehtäessä on tutustuttu kuntien strategioihin ja suunnitelmiin, jotka liittyvät ikääntyneiden asumiseen, elinympäristöön ja palveluihin.

2.2 Asumisen kehittäminen ja vanhuspalvelulaki

2.2.1 Kohti omaa vastuuta

Ikääntyneiden asumisen kehittämisessä lähtökohtana on kotona asumisen mahdollistaminen. Tämä edellyttää ikääntyvien kuntalaisten omien voimavarojen ja verkostojen tukemista sekä kaikkien resurssien hyödyntämistä ennen kunnan järjestämisvastuulla oleviin palveluihin siirtymistä.

Oikeus palveluihin on osa suomalaisen yhteiskunnan peruseriaatteita. Vuosikymmenten saatossa palveluiden kehittäminen on johtanut tilanteeseen, jossa palvelutarpeen syntyessä ihmisen oma vastuu tervehtymisestä ja hoidosta on helposti luovutettu palveluja tuotavalle järjestelmälle. Samalla ikääntyneiden palveluiden kehittämistä on ohjannut monet muut tekijät, eivät ikääntyneet ja heidän tarpeensa. Siksi maassamme onkin jo jonkin aikaa kyselyt ihmisten omaa vastuuta suunnitella omaa ikääntymistään ja tulevaisuuttaan. Ruotsalainen ajattelu suunnitella itse elämänsä ns. toisen puoliskon elämää ja asumista voisi saada Suomessa vahvemmin sijaa¹².

Omaa vastuunottoa omasta terveydestä, hyvinvoinnista, tarvittavista palveluista ja oman asuinympäristön toimivuudesta nyt ja tulevaisuudessa tarvitaan lisää. Selkeitä merkkejä muutoksesta on nähtävissä. Siihen vaikuttavat sekä erilaiseen fyysiseen ja sosiaaliseen aktiivisuuteen tottuneiden sukupolvien ikääntyminen että laajasti terveyden edistämistä markkinoivat yhteiskunnalliset toimet. Asumisen näkökulmasta mm. mediassa on kirjoitettu uudella tavalla kodin ennakoivan kunnostamisen ja hyvinvointiteknologian hyödyistä¹³.

Kun omat toimet eivät enää riitä, kunnan järjestämisvastuulla olevissa palveluissa korostuvat ennalta ehkäisevä ja ennakoiva toiminta, palveluohjaus, palvelutarpeen arviointi sekä nopea kuntouttaminen. Tavoitteena on ennaltaehkäistä palvelutarpeiden kasvua ja tukea ikääntyvää hänen omassa elinympäristössään. Kunnissa on kehitetty palveluintegraation keinoin paremmin kotona asumisen tarpeisiin vastaavia malleja hyödyntää kuntoutusta ja apuvälineitä. Tästä hyvänä esimerkkinä Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Eksoten kotona asumista tukeva kotikuntoutuksen malli sekä Apuväline- ja toimintakykykeskus¹⁴. Kuntoutuksella ja palvelutarpeen arvioinnilla kohti kevyempiä palveluita pyritään pienentämään tarvittavien palveluiden määrää ja ohjaamaan ikääntynyttä takaisin tavalliseen elämään ja omiin arkisiin ympyröihin. Varsinaiset hoivan ja hoidon palvelut pyritään koh-

12 Välikangas, K. 2009. Yhteisöllisyyttä, laatua ja vaihtoehtoja. Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen ratkaisuja Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Hollannissa. Suomen ympäristö 13/2009.

13 Esimerkiksi Aira Samulin on antanut kasvonsa kodin muuttamiseksi ikääntyvän tarpeisiin sopivaksi ja kotona asumisen markkinointiin. Vastaavia kirjoituksia löytyy lehdistä mm. Aamulehti on julkaissut artikkeleita ihmisen oman vastuu merkityksestä.

14 Tepponen, M. Eksote: Eksoten kotikuntoutusmalli ja ikääntyneiden kotona asumisen tukeminen (2015) PDF.

dentamaan ikääntyvän myöhäisimpään elämän vaiheeseen. Myös intensiivinen hoiva ja hoito pyritään toteuttamaan kotiin.

2.2.2 Vanhuspalvelulaki

Uuden kuntalain¹⁵ myötä kunnissa on oltava kuntastrategia kunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Kuntastrategian tulee perustua arvioon kunnan nykytilanteesta sekä tulevista toimintaympäristön muutoksista ja niiden vaikutuksista kunnan tehtävien toteuttamiseen. Tavoitteena on ”kunnan toiminta” laajasti määritellen vastata toimintaympäristön muutoksiin suoran demokratian keinoin. Kuntastrategiassa tulee määritellä myös sen toteutumisen arviointi ja seuranta.

Kuntastrategiaa koskevan säännöksen tavoitteena on vahvistaa kuntien toiminnan ohjaamista kokonaisuutena sekä liittää strateginen suunnittelu ja taloussuunnittelu nykyistä tiukemmin yhteen. Strateginen suunnitelma on tietoisesti laadittu toimintalinja tai joukko ohjeita. Suunnitelma voi olla yleisesti toimintaa ohjaava tai se voidaan tehdä erityistä toiminnan osa-alueita varten.¹⁶ Kunnissa laaditaan yksi strategia, johon kootaan mahdollisimman laajasti myös erityislainsäädännössä edellytetyt suunnitelmat.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista eli vanhuspalvelulain¹⁷ tarkoituksena on tukea ikääntyneiden kuntalaisten hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä sekä itsenäistä suoriutumista¹⁸. Kuntalaki ei tuo muutoksia vanhuspalvelulain 5 §:ään. Näin ollen kunnan on edelleen laadittava vanhuspalvelulain 5 §:n edellyttämä suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi ja sovitettava se kuntastrategiaan.

Ennen lain voimaantuloa kuntien suurimpina haasteina palvelurakenteen osalta nähtiin hyvinvointia edistävien palvelujen kehittäminen sekä vanhuspalveluiden palvelurakenteen muuttaminen kotona asumista tukevaan suuntaan. Huomiota kiinnitettiin ikääntyneiden kuulemiseen ja voimavarojen huomioimiseen. Samoin haasteeksi nostettiin ikääntyneen väestön hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista tukevien terveystarkastusten ja ko-

15 Uusi kuntalaki (410/2015) astui voimaan 1.5.2015. Pääosaa laista sovelletaan kuitenkin vasta 1.6.2017 alkaen.

16 Rannisto, P-H. 2005. Kunnan strateginen johtaminen. Akta Universitatis Tampereensis 1072. Tampereen yliopisto.

17 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980.

18 Ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan laissa vanhuuseläkeikäistä (63+) väestöä. Iäkkäällä henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka toimintakyky on heikentynyt ikään liittyvien syiden vuoksi. Laki täydentää muuta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä ja painottuu sosiaalihuoltoon. Terveysdenhuollon palveluista on säädetty terveydenhuollolaissa.

tikäyntien toteuttaminen, palvelu/asiakasohjaus sekä vanhusneuvostojen toimintamallit.¹⁹ Näillä kaikilla haasteilla on yhteinen nimittäjä – kotona asumisen mahdollistuminen.

Vanhuspalvelulaki on ohjannut suunnitelmalliseen ja järjestelmälliseen toimintatapaan, jossa hyödynnetään omavalvontaa ja olemassa olevia seurantatietoja huomioiden talouskehitys. Lain tarkoituksena on myös tukea osallisuutta palveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä väestötasolla että palveluiden käyttäjänä. Laki korostaa kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuutta. Vanhuspalvelulaissa ei ole säädetty uusista lakisääteisistä palveluista²⁰.

Lain tavoitteisiin on tähdätty seuraavin keinoin:

1. säännöksillä kunnan yleisistä velvollisuuksista huolehtia ikääntyneen väestönsä hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemisesta sekä iäkkäiden tarvitsemien sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamisesta (2 luku),
2. säännöksillä iäkkään henkilön palvelutarpeiden arvioimisesta ja niihin vastaamisesta (3 luku) sekä
3. säännöksillä palvelujen laadun varmistamisesta sellaisissa toimintayksiköissä, joissa järjestetään sosiaali- ja terveystalveluja iäkkäille (4 luku).

Vanhuspalvelulain mukaan kuntien on laadittava valtuustokausittain suunnitelma ikääntyneiden hyvän elämän tukemiseksi ja arvioitava vuosittain palvelujen riittävyttä ja laatua. Suunnitelmassa tulee olla toimenpiteet ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä ikääntyneiden tarvitsemien palvelujen ja omaishoidon järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnittelussa on painotettava kotona asumista ja kuntouttavia toimenpiteitä kestäväen hyvinvoinnin mahdollistamiseksi. Kunnassa ikääntyneen väestön hyvinvointia ja terveyttä, asumista ja ympäristöä sekä talveluja koskevat tavoitteet saattavat olla useissa eri suunnitelmissa, jolloin ne on sovitettava yhteen. Kunnan ikääntymispoliittinen ohjelma tai vastaava voi vastata vanhuspalvelulaissa tarkoitettua suunnitelmaa, mikäli se täyttää vanhuspalvelulaissa suunnitelmalle asetetut tavoitteet. Talousarvio ja -suunnitelma on laadittava siten, että edellytykset kunnan tehtävien hoitamiseen turvataan.

19 Noro, A. & Alastalo, H. (toim.) Vanhuspalvelulain 980/2012 toimeenpanon seuranta - Tilanne ennelain voimaantuloa vuonna 2013. THL Raportti 13/2014.

20 Vanhuspalvelulain (lisä)kustannukset ovat vuositason arviolta 151 miljoonaa euroa, josta valtionosuus on 82 miljoonaa euroa.

Vanhuspalvelulain mukaan suunnitelmassa

1. *arvioidaan* ikääntyneen väestön hyvinvoinnin tila,
2. *määritellään tavoitteet* ikääntyneen väestön hyvinvoinnin tukemiseksi ja palvelujen kehittämiseksi,
3. *määritellään toimenpiteet*, joilla kunta vastaa tavoitteiden toteutumises-
ta ja arvioidaan voimavarat, jotka tarvitaan tavoitteiden toteuttamiseksi
4. *määritellään eri toimialojen* vastuut toimenpiteiden toteuttamisessa ja
5. *määritellään, miten kunta toteuttaa yhteistyötä* kunnan eri toimialojen,
julkisten tahojen, yritysten sekä järjestöjen ja muiden yleishyödyllisten
yhteisöjen kanssa.

Suunnitelma tulee perustua kattavaan väestön hyvinvoinnin ja terveyden, asumisen ja ympäristön sekä palvelujen analyysiin ja toimintaympäristön muutosten ennakointiin. Toimenpiteiden määrittämisen yhteydessä arvioidaan niihin tarvittavat voimavarat. Ikääntyneen väestön hyvinvoinnin suunnittelu ulottuu yli hallintorajojen, minkä vuoksi on tarpeen määrittää eri toimialojen vastuut toimenpiteiden toteuttamisessa. Suunnittelussa painotetaan kotona asumista; myös asuinolot, liikennepalvelut ja ympäristön esteettömyys ovat osa tätä suunnitelmaa. Tämä edellyttää laajaa yhteistyötä sekä kunnan eri toimialojen että muiden tahojen kanssa. Erityisesti kunnissa korostuu lisääntyvä yhteistyö sosiaali- ja terveystoimialan ja asunto-/tekniikan toimialan kesken. Yhteistyö ja voimavarojen kokoaminen yritysten, järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa on välttämätöntä. Vanhusneuvosto on otettava mukaan suunnitelman valmisteluun (11 §).

2.2.3 Kokemuksia vanhuspalvelulaista

Lain voimaantulon jälkeen sen vahvuutena on nähty, että laki on tuonut palvelujen kehittämiseen suunnitelmallisuutta ja jännevöittänyt sitä. Kunnissa ikääntyneiden palveluiden kehittäminen on nostettu näkyvästi agendalle. Vaikka vanhuspalvelulaissa on paljon samoja asioita kuin sosiaalihuoltolaissa, keskeistä on, että ikääntyneiden palveluihin on yhtenäinen lainsäädäntö, kun ne on nostettu yhteen lakiin. Tämä yhtenäistää palveluja kunnissa.

THL:n vuonna 2014 toteuttamassa seurantatutkimuksessa vanhuspalvelulain velvoittama suunnitelma ikääntyneen väestön hyvinvoinnin ja itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi sekä iäkkäiden tarvitsemien palvelujen järjestämiseksi löytyi 80 prosentissa tutkimukseen vastanneista kunnista²¹. Seurantatutkimuksessa näistä kunnista 2/3:ssa löytyi myös määritellyt tarvittavista voimavaroista, vastuista ja yhteistyöstä eri tahojen kesken. Suunnitelmia käsitellään tarkemmin selvityksen kohdassa 3. Suunnitelmista käytäntöön.

21 Vuonna 2014 kyselyyn vastasi 167 kuntaa ja 40 kuntayhtymää/yhteistoiminta-aluetta.

Vaikka vanhuspalvelulaki ei suoraan ota kantaa ikääntyneiden kotona asumiseen, sitä painotetaan vahvasti. Suunnitelmat ovat kuitenkin edelleen hoivapainotteisia. Kunnissa kotona asumisen kehittämisen reunaehtona nähdään taloudelliset haasteet, sillä kotiin tuotettavat palvelut arvioidaan kalliiksi. Samanaikaisesti kuulutetaan niiden toimien perään, joilla tuetaan terveyden edistämistä ja ennalta ehkäisyä kuten seuraava sitaattikin osoittaa.

”Nyt pitäisi nähdä ennakoivien toimien mahdollisuudet ja panostaa niihin myös rahallisesti. Tarvitaan isoa asenne- ja näkökulmam muutosta.”

Toimialajohtaja

Kunnissa pelätään taloudellisten paineiden lisääntyessä, että nyt kehitettäviä kevyempiä palveluita leikataan, koska niiden taloudellista hyötyä ei saada esiin nopealla aikataululla. Kun ihmisten oma vastuu ikääntymisestä vahvistuu ja kotona asumista tukevat toimintamallit saadaan kohdistumaan tarkoituksenmukaisesti, uskotaan myös taloudellisten paineiden helpottavan. Lisäksi tuodaan esiin poikkihallinnolliset haasteet elinympäristön esteettömyyden ja soveltuvuuden näkökulmista.

Vanhuspalvelulaki mahdollistaa ikääntyneen oikeuden prosessiin eli mukanaolon heitä koskeissa asioissa. Ikääntyneitä ja heidän omaisiaan tulee kuulla ja heidän tahtonsa huomioida heitä koskevien asioiden suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Näin palveluiden kehittäminen, suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi ovat ikääntyneen näkökulmasta tarkoituksenmukaisempaa. Osallisuus onkin vahvistunut ja palveluiden kehittäminen on voimavarasuuntautuneempaa. Laki mahdollistaa vanhusneuvostojen aseman vahvistumisen mielekkään elämän tukemiseksi.

Lain vahvuutena on myös tuotu esiin se, että henkilöstömitoituksista ei ole säädetty laissa. Huomiota halutaan keskittää entistä enemmän kokonaisvaltaisiin, suunnitelmallisiin ja ennaltaehkäiseviin toimintatapoihin. Jopa sitä on kritisoitu, että lain ei tarvitsisi puuttua palvelumuotoihin. Laki kuitenkin mahdollistaa yksilölliset, ikääntyneiden hyvinvointia lisäävät ratkaisut. Erityisesti tämä korostuu asumisen ja palveluiden suunnittelussa, jossa lähtökohdana on palvelurakenteen kehittäminen hyvinvoinnin edistämiseksi asuminen ja elinympäristö vahvasti huomioiden. Tämän nähdään antavan tilaa kehittämistyölle ja kokeiluille.

Kunnissa nostetaan esiin johtamisen kysymykset. Johtamisessa tulisi huomioida tulevaisuuden tarpeet ja rakentaa työprosessit tukemaan tavoitteita. Kunnissa, joissa asuminen ja palvelut toimivat työprosesseina yhdessä, lähtökohdana on ollut kuntajohdon ymmärrys johtaa kehittämistyötä nostamalla asuminen ja elinympäristö ikääntyneiden hyvän arjen osaksi. Työtehtäviä ja vastuita tulee selkeyttää. Tavoitteellista johtamista tulee vahvistaa läpi organisaation, myös keskijohdossa että lähijohtamisessa. Lisäksi työtehtäviin tulisi kytkeä vastuu verkostoyhteistyön kehittämisestä.

Vanhuspalvelulaki on myös herättänyt kysymyksiä siitä, yksinkertaistuuko byrokratia ja ohjaus säätämällä uusia lakeja? Onko sääntely ainoa keino hoitaa asioita ja vastaako se tarpeisiin vielä muutaman vuoden päästä? Entä jäävätkö ikääntyneet organisatorisissa pyöryksissä edelleen palvelujen kohteiksi? Vanhuspalvelulain osalta kaivataan reaaliaikaista tutkimusta ja sen arvioimista suhteessa lainsäädäntöön. Lain toimivuutta tulisi arvioida säännöllisesti.

Lakia on lisäksi moitittu liiaksi tässä hetkessä olevaksi. Monissa kunnissa lakiin kirjattuja asioita on tehty jo kauan ja osassa ne ovat ollen kehittämistyön alla muutenkin. Esiin on tuotu, että kehittämistyöhön kaivattaisiin palvelumuotojen (esimerkiksi palveluasuminen) sijaan hahmotusta, miten palvelut muotoutuvat ja miten niitä voidaan muokata, myös aivan uusilla tavoilla, vastaamaan ikääntyneiden palvelutarpeita esimerkiksi tulevilla so-te-alueilla. Maakuntiin suunniteltavat palvelurakenteet ja asumisen mahdollisuudet olisi hyvä pystyä muokkaamaan sopiviksi alueen väestön tarpeiden mukaan. Näin ollen laissa ei tarvitsisi olla määriteltyinä, mitä palveluja tarjotaan, vaan alueet voisivat itse suunnitella, miten ikääntyneiden hyvinvointia alueella tuotetaan. Tämä edellyttää myös maakuntien ja kuntien välisen yhteistyön määrittämistä suhteessa asuin ympäristöjen kehittämiseen, kaa-voitukseen ja liikennetarkaisuihin.

HYÖTYJÄ	HAASTEITA
<ul style="list-style-type: none"> • Yksi laki – yhtenäinen, suunnitelmallinen, järkevä, toteuttaminen • Ennakoivien, kotona asumista tukevien toimien vahvistuminen • Ikääntyneen osallisuus ja oikeus osallistua omaan hoitoprosessiin • Erilaiset osallisuuden muodot vahvemmiiksi • Kokonaisvaltainen näkemys hyvinvoinnista ja mielekkästä elämästä 	<ul style="list-style-type: none"> • Miten ajanmukaistetaan johtamista? • Lain ajanmukaisuus edellyttää jatkuvaa arviointia • Antaako lainsäädäntö eväät sosiaali- ja terveyspalvelujen tuleviin haasteisiin?

Kuva 1. Vanhuspalvelulain vaikutukset kyselyaineiston perusteella.

Yllä olevaan kuvaan on koottu vanhuspalvelulain koettuja vaikutuksia. Haasteiksi on nostettu erityisesti se, että tämän hetken todellisuus ja tiedossa olevat uudistukset tulevat haastamaan kaikkien toimijoiden muutoskykyä. Miten kehitetään johtamista kunnissa, jotta haasteisiin pystytään vastaamaan? Pystytäänkö nykyisellä ymmärryksellä lainsäädännöllisesti ohjaamaan kuntia myös tulevaisuuden tarpeissa?

3. Suunnitelmista käytäntöön

3.1 Toteutuksen imperatiivi

Vanhuspalvelulain mukaisissa suunnitelmissa on nähtävissä taidokas kirjoittaminen, jossa korostuu imperatiivi. Vanhuspalvelulakiin liittyvät suunnitelmat keskittyvät pääosin palvelujen suunnitteluun. Kehittämistyötä tehdään kunnissa edelleen liikaa hoivan ehdoilla, kokonaisnäkemys ikääntyneiden hyvästä elämästä puuttuu. Kunnan strategisessa suunnittelussa ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittäminen jakautuu edelleen mo-
neen suunnitelmaan. Näissä suunnitelmissa tuodaan pääsääntöisesti esiin ikääntyneiden asumisen, palveluiden ja elinympäristön yhteys laajasti.

Suunnitelman tai edes rakenteellisten muutosten toteuttaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että toimintamallit muuttuisivat. Yksilöityjä tavoitteita asumiseen ja elinympäristöön ei juuri löydy. Monet kunnat ovat asettaneet vastuutahoja tavoitteille. Mistään ei kuitenkaan käy ilmi, mitä on saatu aikaiseksi ja millä aikataululla tai onko tavoitteet saavutettu. Suunnitelmia yhdistää myös se, että niistä puuttuu pitkän aikavälin näkökulma²². Useissa kunnissa muutokset ovat inkrementalistisia. Todellisten muutosten aikaansaaminen edellyttäisi johtamisen vahvistamista.

Kunnissa yhteistyömallit hallinnonalojen kesken etsivät vielä paikkaansa. Suunnitelmissa on huomioitu kaavoitus, asuminen, hissirakentaminen, lähipalvelut, liikenne ja maankäyttö yleisellä tasolla, samoin joissain suunnitelmissa tieto- ja apuvälineteknologia. Toimintakäytännöissä hallinnonalojen raja-aitoja on rikottu, mutta ei riittävästi. Suurimmaksi esteeksi yhteistyölle osoitetaan yhteisen kielen puuttuminen: toisesta asiantuntija-alueesta on vaikea hahmottaa toisen asiantuntija-alueen tarpeita ja näkökulmia.

²² Helsingin alueella on luotu visio, jossa on koko Helsingin seudun yhteinen näkemys maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamisesta. Tässä visiossa aikajänne on vuoteen 2050 saakka.

”Eri hallinnonalat eivät piirrä samaa kuvaa!”

Sote-johtaja

Kunnan hallinnonalojen yhteistyöstä on kuitenkin olemassa myös ansiokkaita esimerkkejä. Hämeenlinnassa on toteutettu palvelualueisiin perustuvia hyvinvointikeskuksia prosessimallilla, jossa on huomioitu laajasti eri hallinnonalojen, järjestöjen ja asukkaiden yhteistyö (Liite 1). Tuusulassa on vastaavasti toteutettu Tuusulan hoivahankkeiden koordinointi prosessimallin mukaan, jossa eri osapuolet ovat edustettuina suunnitelmallisesti.

3.2 Käytäntöjen moninaisuus

3.2.1 Asumiseen ja elinympäristöön liittyvät kysymykset

Erytisryhmien asumista on keskitetty keskusta-alueille ja palveluiden läheisyyteen. Aikaisemmin vallalla ollut trendi rakentaa ikääntyneiden asumista eristykseen muusta yhteiskunnasta on ohitse. Keskustaa ja asuinalueita tarkastellaan kaupunkirakennetta eheyttään täydennysrakentamisen näkökulmasta. Kunnat keskittävät asumista keskustaan (Kokkola) ja kunnissa kehitetään seniori- ja hyvinvointikortteleita ja -keskuksia (Helsinki, Joensuu, Lappeenranta, Vaasa). Tavoitteena on tavallinen asuminen osana normaalia asuinyhteisöä.

Uuden rakentamisen sijoittumista arvioidaan asumisen, liikenteen ja palvelujen yhteensovittamisen näkökulmasta. Ikääntyville sopivaa asuntotuotantoa ohjataan erityisesti hyvien joukkoliikenneyhteyksien ja palveluiden ääreen. Asuinympäristön viihtyisyydellä ja monipuolisilla harrastusmahdollisuuksilla sekä liikkumaan houkuttelevalla ympäristöllä pyritään tukemaan itsenäistä asumista. Lähipalveluja ja matalan kynnyksen palveluja kehitetään tukemaan kotona asumista, samoin korjausneuvontaa. Verkostoyhteistyönäkökulma on vahvistunut, yhteisöllisyys, kolmannen sektorin toiminta sekä yritys yhteistyö ovat löytämässä paikkaansa varteenotettavina resursseina ikääntyneiden hyvinvoinnin tuottamisessa (Lappeenranta, Kokkola, Vaasa).

Palvelualueet ovat nousseet esille, kunnissa ikääntyneiden asumista kehitetään palvelualueorientoituneesti ainakin ajatuksellisella tasolla. Palvelualuemallit mietitään useimmiten kuitenkin erikseen ja kaavoitus ja rakentaminen omana kokonaisuutenaan erikseen. Erilaiset väestöryhmät otetaan huomioon asuntotuotannossa, rahoitus- ja hallintamuodon mukaisista tavoitteista päätettäessä sekä asumisen tuen kehittämisessä. Lisäksi olemassa olevaa asuntokantaa ja asuinympäristöjä ylläpidetään ja kehitetään.

Viksusti Vantaalla

Vantaan kaupungin strateginen tavoite ja periaatteet ”Yhteinen vastuu hyvinvoinnista ja ympäristöstä” konkretisoituvat Viksussa, joka on Vantaan Ikääntymispoliittinen ohjelma ja toimeenpanosuunnitelma. Kaupunkisuunnittelussa on toteutettu selvitys vanhojen asuinalueiden keskustojen ja niiden palvelujen kehittämiseksi. Elinkaaritarkastelu ohjaa sekä uudisrakentamisen että rakennusten korjausten suunnittelua, hankintaa ja käyttöä. Kaupunkitason työryhmä koordinoi kaavoitusta ja ikäihmisten asumisvaihtoehtojen suunnittelua. Ikääntyneiden asumista tarkastellaan palvelualuemallisesti. Monialainen työryhmä koordinoi kehittämistyötä. (Vantaan ikääntymispoliittinen ohjelma 2010–2015.)

Koska ikääntyneiden asuminen ja tarvittavat palvelut eivät enää ole pelkästään kunnallisia palveluja, asemakaavoituksessakin on annettava mahdollisuuksia toimintojen ja palveluiden järjestämiseen varsin vapaasti. Kaavamerkinnoilla ei ole syytä rajoittaa asumispalveluja pelkästään julkiseksi, kunnan tuottamiksi sosiaali- tai terveystalvikiksi. Pääkäyttötarkoituksen asumisen rinnalla on mahdollistettava erilaiset asumispalvelujen järjestämismuodot (Seinäjäki). Asuntokannan uudistamisessa huomioidaan myös energiatehokkuus ja elinkaariajattelu (Helsinki).

Suomessa on meneillään mittavia asumisen kehittämishankkeita. Mielenkiintoinen uusi avaus on Raumalle toteutuva Ageing in place -asumisen malli, joka on osa Aalto yliopiston Soteran Muuttuva yhteiskunta, muuttuvat palvelut -hanketta. Helsingin Koskelaan ja Tampereelle Hiedanrantaan on suunniteltu muistisairaiden kylää Hollannin Hogeweykin mallin mukaisesti. Tampereen Tesomalle suunnitellaan yhteisöllistä asumista, jossa olisi myös muistisairaille asumismahdollisuuksia. Lisäksi Pirkanmaalle tulee 17 kunnan yhteinen ikäihmisten perhehoidon yksikkö, joka tarjoaa välimuotoista asumista ikääntyneille. Yksikkö rekrytoi ikäihmisten perhehoidosta kiinnostuneita ja järjestää lakisääteistä ennakkovalmennusta.

3.2.2 Yhteistyömallit ja niiden toteutuminen

Kunnissa on sekä sisäisiä että seudullisia yhteistyömalleja ikääntyneiden asumisen toteuttamiseksi. Oulun kaupungissa Yhdyskuntapalvelut ja Hyvinvointipalvelut toimivat yhteistyössä mm. kaavoituksen, asuntomarkkinoiden kehittämisen ja tonttihaun osalta. Kaavoituksessa Hyvinvointipalvelut huolehtii erityisryhmien asumisen normaaliuden periaatteen toteutumisesta. Asuntomarkkinoita kehitettäessä huomioidaan Hyvinvointipalvelujen järjestämishojelman linjaukset. Tonttihaussa Yhdyskuntapalveluilla on valmisteluvastuu, mutta Hyvinvointipalveluiden kanssa arvioidaan tarpeet. Kaavoituksella turvataan kaikkien asuntotyypin tonttitarjonta. Erityisryhmien asuntotarpeita varten on luotu tonttivarantosuunnitelma. Seutukuntakohtaisesti on monissa seutukunnissa tehty MAL-suunnitelmia ja suunniteltu erityisryhmien asumisen sijoittumista yhdessä monen kunnan kesken.

Tampereella ikääntyneiden asumista on tarkasteltu monen toimijan yhteistyönä ja kaa-voitusta toteutettu kokonaisvaltaisesti. Ikääntyneiden asumisen järjestämisestä vastaavat palveluiden suunnittelun lisäksi asuntotoimi, kiinteistötoimi, maankäytön suunnittelu, talous- ja liiketoimintaryhmä, tilaajaryhmä sekä Tilakeskus Liikelaitos. Alueellista yleiskaa-vaä käsitellään yhteistyöryhmässä, johon kuuluu eri alojen edustajia. Vastaavaa suunnitelutyötä on myös Jyväskylässä. Ikääntyneiden asuntotuotannolle on määritelty tavoitteet, joiden toteutumista Jyväskylä 10 -asiakirjan mukaan seurataan säännöllisesti.

Seinäjoella on toteutettu laaja poikkihallinnollinen toimintasuunnitelma. Seinäjoen asuntopoliittisessa ohjelmassa 2009–2020 on suunniteltu kehittämistoimet, jotka tukevat ikääntyneiden hyvää asumista. Seinäjoella toteutetaan myös moniväyläistä neuvontaa, jota toteuttamassa on mukana mm. korttelineuvoja. Kaikkiin toimintasuunnitelman toimiin on kirjattu vastuutahot poikkihallinnollisesti sekä aikataulut vuositasona. Myös Espoo on luonut kehittämistyölleen tavoitteet, toimenpiteet sekä mittarit.

Suunnitelmista nousee turvallisuuden lisäksi vahvasti esteettömyys. Turku on ollut esteettömyysajattelun edelläkävijä. Muissakin kunnissa esteettömyyttä on tarkasteltu asuin- ja elinympäristöjen näkökulmista. Esimerkiksi Espoossa on käyty läpi asumisen ja palveluiden välisten reittien esteettömyyttä ja parannustarpeita on kirjattu Teknisen keskuksen vuosittaiseen rakentamishjelmaan. Asukasosallisuutta on kehitetty ja uusia toimintamalleja luotu sen vahvistamiseksi. Asukkaiden kuulemismenettelyjä on laajennettu erityisesti Vantaalla ja Tampereella.

Keskeiset yhteistyömuodot ovat vuosittaiset toimintaohjelmat (esim. rakentamishjelma), yhteissuunnittelu ja työryhmät. Kehittämistoimille on osoitettu vastuutahoja, muttei suoranaisia vastuuhenkilöitä. Aikataulut ovat väljiä. Joissain kunnissa on kirjattu toimenpiteille mittarit. Toteutumista tai tuloksia on vaikea hahmottaa.

Hallinnonalojen välisen yhteistyön suuntauksia:

1. Alueellinen yhteissuunnittelu (strategialähtöinen)
2. Tietyn alueen suhteen tapahtuva yhteistyö (usein hanke pohjainen)
3. Nimellinen yhteistyö (tapaamisia kerran pari vuodessa).

Tarkasteltaessa vanhuspalvelulain hengessä suunnitelmia toimialojen välisestä yhteistyöstä yleisin toimintatapa on nimellinen yhteistyö. Se perustuu muutama vuosittaiseen tapaamiseen ja satunnaiseen tietojen vaihtoon. Tietyn alueen suhteen toteutuva yhteistyö kohdistuu tarvelähtöisesti johonkin suunnittelun kohteeseen ja on usein hanke pohjaista. Varsinainen alueellinen yhteissuunnittelu, esimerkiksi koko kunnan aluetta koskeva yhteistyö, on harvinaisempaa. Alueellinen yhteissuunnittelu perustuu strategialähtöisyyteen ja näkökulmana on usein hyvän asumisen ja elinympäristöjen turvaaminen kaikille asukkaille. Samalla otetaan huomioon erityisryhmien tarpeet.

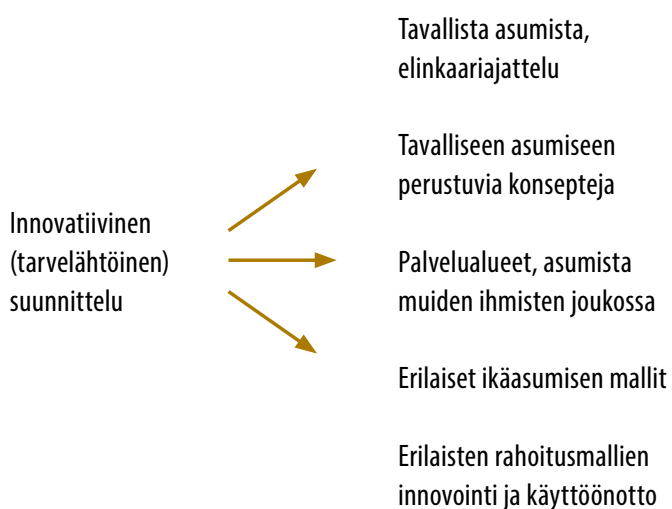
3.3 Kohti vahvistuvaa asuntopoliittista ajattelua

Kuntien kehittämistoiminnassa ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen osalta pitkällä aikavälillä huomio kiinnittyy aaltomaiseen trendiin. Asumista kehitettiin vahvasti 1980- ja 1990-luvuilla. Sen jälkeen kehittämisen painopisteet vaihtuivat ja ikääntyneiden asumisen kehittäminen jäi taka-alalle. 2000-luvun puolivälissä asuminen ja elinympäristöt nostettiin taas esille ja erityisesti esteettömyys ja asumisen muunneltavuus nousivat.

Tällä vuosikymmenellä kunnissa on kehitetty palveluja, jotka tukevat kotona asumista ja nopeaa kotiutumista. Esimerkiksi palveluohjausta, kotihoitoa, tehostettua kotisairaanhoidoa sekä kotikuntoutusta on työstyetty ansiokkaasti ikääntyneiden omaehtoisen kotona asumisen tukemiseksi. Asumisen kysymyksissä turvallisuus on kehittämiskohteena ohittanut esteettömyyden.

Kokonaisvaltainen asumisen ja asuin- ja elinympäristöjen kehittämisote on tarpeen nostaa taas agendalle. Siihen on hyvät edellytykset, koska palvelujen kehittämisen, erityisesti kohtiin tuotavien palvelujen myötä kunnissa on hyvät valmiudet kotona asumisen tukemiseen. Sosiaali- ja terveystoimen tulee kuitenkin laajentaa näkökulmaansa palveluihin perustuva toiminnasta. Huomion kiinnittäminen laajemmin asumisen ja sitä tukevan elinympäristön kehittämiseen edellyttää johdonmukaista yhteistyötä eri hallinnonalojen kesken.

Suomessa asumisen innovaatiot ovat pieniä ja ne soveltuvat vain osalle ikääntyneistä. On tarpeen pohtia, mitä tarkoitetaan innovatiivisella suunnittelulla. Seuraavassa kuvassa luodaan näkemystä innovatiivisen suunnittelun tuottamista vaihtoehdoista ikääntyneiden asumisessa.



Kuva 2. Innovatiivinen suunnittelu ikääntyneiden asumisessa.

Ikääntyvä ihminen haluaa yleensä jatkaa elämäänsä osana yhteisöään ja asua tavallisessa asuinympäristössä²³. Kunnissa tulee kehittää asuinympäristöjä, joissa tavallinen asuminen on mahdollista. Siihen kuuluvat ikääntyneiden omien voimavarojen huomiointi, verkostoyhteistyö järjestöjen, vapaaehtoisten sekä yritysten kanssa sekä hyvinvointi-, hoiva- ja hoitopalveluiden tarjoaminen tarpeiden mukaan. Yhteisöllisyys suunnittelun rakenteellisena tekijänä toteutetaan osana rakennettua ympäristöä.

Asumisen sijoittuminen, asuin- ja elinympäristö tukevat ja vahvistavat ikääntyneiden arjessa selviytymistä. Tämä edellyttää yhteissuunnittelua kunnissa eri toimialojen kesken. Halutessaan ikääntyneet voivat osallistua ikäasumisen, kuten yhteisöllisen asumisen tai ikäystävällisten asuinalueiden, kehittämiseen.

Ikääntyneiden asumisen innovatiivinen, tarvelähtöinen suunnittelu voidaan määritellä asumisen ja sitä tukevien toimien nostamiseksi suunnittelun ja kehittämisen keskiöön. Tulevaisuudessa tarvitaan enemmän asuinalueita, jotka soveltuvat ikäihmisille. Vastuuta tulee myös siirtää ihmisille itselleen, yhteisöille ja verkostoyhteistyön toimijoille. Siksi kunnissa tarvitaan laajempaa asumispoliittista yhteyttä sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisen ohessa.

23 Välikangas K. 2009. Yhteisöllisyyttä, laatua ja vaihtoehtoja. Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen ratkaisuja Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Hollannissa. Suomen ympäristö 13/2009.

4. Ikääntyneiden asuinolojen arviointi ennaltaehkäisevästä näkökulmasta

4.1. Painopiste kotona asumiseen ja elinympäristöihin

Maassamme on viime aikoina sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden toimesta toistettu ”oikea apu, oikeaan aikaan, oikeassa paikassa”. On keskitytty palveluorientaation näkökulmasta tarkastelemaan palveluiden oikea-aikaista kohdentumista. Ajatus omaehtoisesta ikääntymisestä ja omasta vastuusta ikääntymisen suunnittelussa asuin- ja elinympäristöineen on jäänyt taka-alalle²⁴. Terveystuonon vahva kehittämisorientaatio ja toimintatavat sekä potilaiden hoidossa, organisaatioiden prosessien ”leanauksessa” että henkilöstön ammattitaidon ja johtamisen kehittämisessä ovat olleet tuottamassa myös sosiaalitoimeen kehittämisenostetta. Erityisesti kotihoitoa on kehitetty vahvasti sekä toimintamallien, johtamisen että rakenteiden näkökulmista. Tämä on ollut yksi tekijä vahvistamassa palveluorientaatiota asumisen ja elinympäristön kehittämisen sijaan.

Uudistuva sosiaali- ja terveystuonon tuottamistapa sekä kotona asumista painottava toimintatapa ikäihmisten palveluissa edellyttää muutoksia myös ikääntyvien kuntalaisien palveluiden yhteistyörakenteissa ja laajenevaa palveluintegraatiota. Ikääntyneiden hyvinvoinnin tuottamisessa monipuolistetaan hyvinvoinnin ”tarjotinta” ja luodaan kumppanuuksia. Moniammatillinen yhteistyö ja ”rajapintojen” häivyttäminen/yhdyspintojen kehittäminen on yksi vastaus asiakaslähtöisyyden, palveluiden laadun ja kustannustehokkuuden parantamiseksi. Kestävää hyvinvointia tuottava kotona asuminen edellyttää kotiin tuotettavien palvelujen kehittämiseltä myös kunnan järjestämisvastuulla olevan hoivan ja hoidon uudelleenmäärittelyä.

24 Välikangas K. 2006. Kuntien toiminta kotona asumisen ja palveluiden kehittämisessä. Suomen ympäristö 21/2006. Kuvio 1, s.8.

Kuntiin on rakennettu keskitettyjä asiakasohjausyksiköitä, joiden tarkoituksena on saada aikaan systemaattisuutta eri väylien kautta asiakkaisiksi saapuvien kuntalaisten palvelutarpeen selvittämiseen²⁵. Asiakasohjausyksiköissä sekä kuntien vastaavissa palveluohjauksen pisteissä on nähtävissä ensikontaktien kehittämistä ennalta ehkäisevästi niin, että ikääntyneille tarjotaan myös muita kuin kunnan palvelutuotannon mahdollisuuksia. Hämeenlinnan ikäihmisten asiakasohjausyksikkö on hyvä esimerkki toimivasta asiakasohjauksesta. Pääosin ikääntyneen asuinympäristön olosuhteiden selvittäminen tapahtuu kuitenkin yleensä vasta siinä vaiheessa, kun ikääntyneellä on jonkinasteinen asiakassuhde kunnan palvelutuotantoon²⁶. Tällöin esimerkiksi Tampereella asiakasohjaajan kanssa käydään läpi kattavasti toimintakyky, palveluiden tarve, koti, asuinympäristö, esteettömyys, liikkuminen²⁷, omaisten osallistuminen, sosiaaliset verkostot sekä taloudenhoito. Turvallisuus on noussut vahvasti esille ikääntyneiden kotona asumisen lisääntyessä. Tampereella PaloRAI tuottaa tietoa, miten toimintakyky mahdollistaa pelastautumisen. Paloturvallisuuden parantamiseksi Tampereella palomies käy tekemässä paloturvallisuuteen liittyviä arviointoja.

Kotona asumista on kunnissa asiakassuhteessa oleville ikääntyneille tuettu itsenäisen suoriutumisen näkökulmista eri tavoin. Lähtökohtaisesti kuntouttava toiminta toimii läpileikkaavana ohjeena ja edellyttää myös sitä, että koti vastaa ikääntyneen toimintakykyä. Lappeenrannassa Koti-ikävä -mallissa painotetaan kuntoutusta sekä saumatonta yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Ikääntynyttä tuetaan kotona niin, että varhaisella ja tehokkaalla puuttumisella voidaan palauttaa asiakkaan toimintakyky, vähentää palveluntarvetta ja edistää itsenäistä suoriutumista²⁸. Samalla varmistetaan kodin ja lähiympäristön mahdollisuudet tukea kotona asumista. Tampereella on nopeaan sairaalasta kotiutumisen tukemiseen varattuna pieni rahasto. Kotiutustiimin fysioterapeutti arvioi ikääntyneen kodin muutostyön tarpeet ja tarvittavat muutokset toteutetaan nopeasti, jotta kotiutuminen onnistuu. Kriteereinä on, että ikääntynyt on täyttänyt 75 vuotta ja kotiutumassa sairaalasta.

Kunnat, järjestöt ja valtionhallinnon toimijat ovat myös organisoineet erilaisia infopisteitä ja palvelupisteitä, joista ikääntyneiden on helppo saada tietoa²⁹. Pääosa infopisteistä keskittyy kunnan palvelujen ja kunnan vastuulla olevien asumiseen liittyvien toimintojen esittelyyn sekä järjestötoimijoiden esittelyyn. Joissain infopisteissä esitellään apuvälinei-

25 Palvelutarpeen arviointi -seminaari 25.3.2015, Helsinki. Seminaari palvelutarpeen arvioinnista ja siihen liittyvistä haasteista sekä miten näitä haasteita on kunnissa ratkottu. Luennoitsijoina Martti Kekomäki, Vuokko Lehtimäki (Hämeenlinna), Riitta West (Heinola) ja Soili Vierula (Lahti). Luennoitsijoiden esitykset: <https://kotonakokonainenelama.wordpress.com/tilaisuudet/>

26 Asiakkuuden synnyttyä jatkuvalla arvioinnilla pyritään kuntouttavan otteen myötä vähentämään asiakkaan tarvitsemia palveluita ja ohjaamaan häntä kohti kevyempiä palveluita.

27 Palvelubussi ja asiointiliikenne on joutunut säästöjen kohteeksi, jopa sosiaalihuoltolain mukainen taksioikeus on vähentynyt monissa kunnissa.

28 <https://kotonakokonainenelama.files.wordpress.com/2013/12/loppuraportti-koti-ikc3a4vc3a4-pilotti.pdf>

29 Vanhuspalvelulain (125) mukaan kunnan on järjestettävä ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevia neuvontapalveluja.

tä. Info- ja palvelupistemateriaaleja löytyy myös yhteispalvelupisteistä tai paikoista, joissa ikääntyneet käyvät. Esimerkiksi Vantaan Hakunilan kirjastosta voi lainata kotona asumista helpottavia apuvälineitä. Kirjaston teknologialainaamosta voi lainata teknologisia välineitä kotona asumisen turvallisuuteen, terveydentilan seurantaan ja omahoitoon sekä sosiaali- seen hyvinvointiin ja vertaistukeen³⁰. Kuntaliitto ja THL ovat laatineet verkkosivuston ”lääkäiden neuvontapalvelut ja hyvinvointia edistävät kotikäynnit”³¹. Ympäristöministeriön koordinoimassa Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman Ikäkotikuntoon –kampanjassa heräteltiin ikääntyneitä, kuntia sekä asunto- ja rakennusalaan varautumaan tulevaisuuteen³².

Kunnissa on jo pitkään rakennettu kotona asumisen tukemiseksi erilaisia toimintamalleja, joiden avulla ikääntyneiden on helppo selvittää eri toimijoiden tarjoamia aktiviteetteja ja palveluja. Tätä toteutetaan, jotta ikääntyneen hyvän elämän mahdollisuudet toteutuisivat hänen omassa elinympäristössään. Tavoitteena on hyödyntää olemassa olevat resurssit ennen asiakkuuden syntymistä. Järjestöt, vapaaehtoistoimijat, seurakunta ja yritykset on koottu yhteen, jotta tarjottavat sekä yhteisölliset toiminnot ja muut aktiviteetit että palvelut olisivat ikääntyneiden tiedossa. Tämä kehittämistyö voidaan jakaa sekä keskitettyyn että hajautettuun verkostoyhteistyön malliin. Keskitetystä mallista hyvä esimerkki on Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Eksoten Iso apu -palvelukeskukset, joissa saman katon alle on keskitetty monipuolisesti palvelutarjontaa. Lappeenrannan Iso-apu -keskuksessa on myös Toimiva Huusholli -esittelykoti, jossa ohjataan ja neuvotaan kotona asumista tukevissa ratkaisuissa³³. Hajautetusta verkostoyhteistyön mallista hyvä esimerkki on Hyvinkäälle rakennettu verkostoyhteistyön koordinaatiomalli, jolla pyritään ennalta ehkäisevästi tukemaan kotona asumista.

Hyvinkään ikääntyneiden kotona asumista tukeva verkostoyhteistyön koordinaatio

Ikääntyneen ihmisen tarpeista lähtevä toimintamalli mahdollistaa ikääntyvän elämänympäristön resurssien huomioimisen kotona asumisen tukemisessa. Samoin se mahdollistaa ikääntyneen hyvinvointia oikeaan aikaan lisäävien toimintojen ja palvelujen tarjoamisen.

Koordinaatiomalli perustuu eri tahojen organisoituun yhteistyöhön. Malli on toimijoiden (järjestöt ja vapaaehtoistoimijat, seurakunta, yrittäjät ja kaupunki) yhdessä rakentama turvallista ja välittävää arkea ikääntyneille tuottava kokonaisuus. Kaikilla osapuolilla on oma koordi-

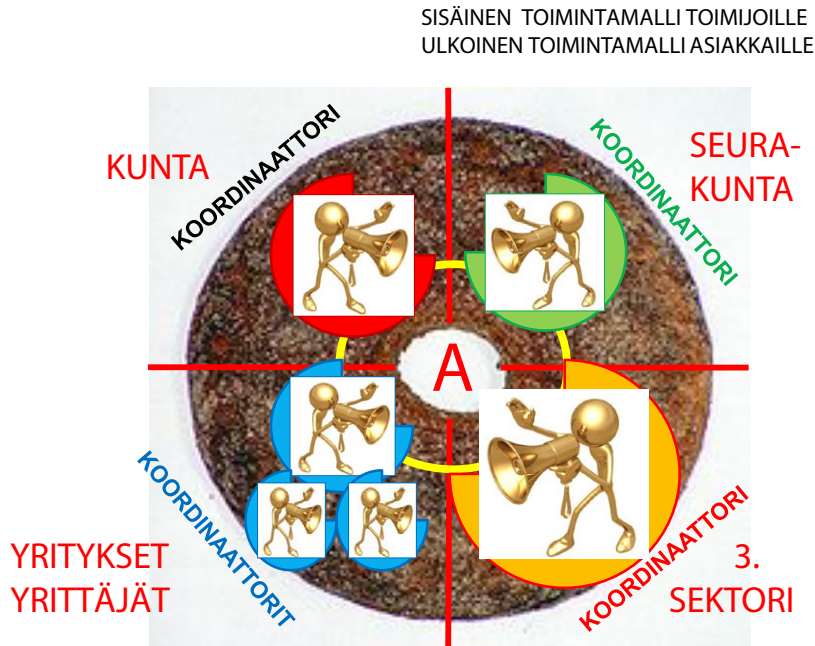
30 <https://messis.fi/fi/tapahtumat/teknologialainaamo-lahellasi-22/>

31 Sivusto on tarkoitettu ensisijaisesti niille, jotka toteuttavat, ohjaavat ja johtavat iäkkäiden terveyttä ja toimintakykyä edistäviä palveluja ja iäkkäille suunnattua varhaista tukea. Sivusto perustuu sosiaali- ja terveysministeriön Ikäneuvo-työryhmän (STM selvityksiä 2009:24) muistioon, jossa esiteltiin ehdotukset ikäihmisten hyvinvointia ja terveyttä edistävien palvelujen rakenteiden ja toiminnan sisällön kehittämisestä.

32 http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Ikaantyneiden_asuminen/Ennakointi_ ja_varautuminen

33 <http://www.eksote.fi/toimipisteet/iso-apu-palvelukeskukset/toimiva-huusholli/Sivut/default.aspx>

naattorinsa. Kaupungin koordinaattorin kautta malli kiinnittyy kaupungin palveluohjaukseen niin, että se toimii kevyenä palveluohjauksena ennen varsinaiseen julkiseen palveluohjaukseen siirtymistä kotona asumisen sekä hyvän ja toimivan arjen varmistamisessa.



Kuva 3. Hyvinkään koordinaatiomalli.

Resurssien kokonaisohjauksen mahdollistamiseksi ikääntyneen ”ympäri” luodaan toimiva neuvonta-/ohjausrengas. Kukin sektori toimii oman koordinaattorinsa kautta, jotka myös kokonaisuutena sovittavat tekemisensä yhteen ja varmistavat eri osapuolten näkökulman toimivan yhteistyön syntymisessä ja yhteisten palvelujen tuottamisessa.³⁴

Painopiste kunnissa on edelleen hoivassa, mutta ennalta ehkäisy ja siihen vaikuttavat toimintatavat ovat muuttuneet tavoitteellisimmiksi. Reunaehtona erilaisten toimintojen kehittämisessä kotona asumisen tukemiseksi mainitaan usein taloudelliset kysymykset. Laajempaa kokonaisajattelua tarvitaan jopa isoimmissa kaupungeissa. Yhteistyökumppaneina toimintaterapia, liikunta- ja kulttuuripalvelut koetaan luonnollisina, huomiota pitäisi kuitenkin kohdistaa myös asumiseen ja elinympäristöjen kehittämiseen.

34 Lisätietoja: SPP Petri Sipilä.

Eksoten yhteistyöaloite Postin kanssa

Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirin alueella tuetaan kehittämiskokeiluin ikääntyneiden kotona asumista. Eksoten tavoite on, että asiakkaat saavat tarvitsemansa tuen kotona pärjäämiseen mahdollisimman yksinkertaisesti ja joustavasti. Postin ammattilaisten verkosto kattaa arkipäivisin taajamat ja harvaan asutut alueet, mikä auttaa kuntia tarjoamaan tukea kotiin. Vuoden kestävässä pilotissa Postin työntekijät auttavat Eksoten kotihoidon ja vammaispalvelun asiakkaiden arjen sujumista ateriakuljetuksen tai postinjakelun yhteydessä. Yhdistämällä kotihoitoon Postin palveluja halutaan vahvistaa asiakkaan toimintakykyä ja elämänlaatua kotona.

Palveluiden kehittämisorientaatioissa on kaksi vallitsevaa lähestymistapaa: sosiaalihuollomainen voimavaroja etsivä ja terveydenhuollomainen mittaava. Voimavaroja etsivä lähestymistapa kiinnittää enemmän huomiota ikääntyneen asumis- ja elinympäristöön toimintakyvyn ja hyvän elämän vahvistamiseksi. Asumisen kehittäminen edellyttää asumisen ja elinympäristöjen nostamista painopistealueeksi ja tavoitteellista toimintaa sen edistämiseksi. Tästä hyvänä esimerkkinä toimivat sekä Lahti että Hämeenlinna.

Hämeenlinnan kotona asumista tukeva asuin- ja elinympäristöjen kehittäminen

Hämeenlinnassa puretaan laitospaisia rakenteita ja panostetaan palvelualuemallien ja sukupolvia yhdistävien hyvinvointikeskusten toteuttamiseen tulevaisuuden asumisen ja palveluiden tuottamistapana. Tavoitteena on tavallinen asuminen osana tavallista asuinyhteisöä. Laitoshoidon toimintamallien purkamisen ja uusi ajattelu ikääntymisestä, asumisesta ja palveluista haastaa palvelurakenteen kehittämistä; ikääntyvä ihminen omassa elinympäristössään omine vahvuuksineen nostetaan keskiöön. Kasvava muistisairaiden joukko edellyttää myös heidän tarpeidensa mukaisen asumisen kehittämistä osana tavallista asumista.

Hyvinvointi, palvelut ja hoiva/hoito nähdään kolmena toisiaan täydentävinä rinkeinä, joiden tarkoitus on verkostomaisesti tuottaa hyvinvointia ikääntyneille kotiin. Ensimmäisessä ringissä on ikääntyvä ja hänen ystävänsä, sukulaisensa ja muut läheiset. Tämän ringin puoleen ihminen kääntyy ensimmäisenä huolten ilmetessä. Seuraavassa ringissä on hyvinvointipalvelut (kampaaja, apteekki...), asiointipalvelut ja muut arkipalvelut (sisältäen palveluliiketoiminnan) sekä pääosa matalan kynnyksen julkisista palveluista. Yhdessä ensimmäisen ringin kanssa kakkosringi tukee ikääntyneen hyvää elämää kotona mahdollisimman pitkälle. Kolmatta rinkiä aletaan tarvita vasta hoivan ja hoidon tarpeiden ilmetessä. Tähän rinkiin kuuluvat kotihoito, perusterveydenhuolto, ympärivuorokautinen hoiva sekä kotisairaala.

Hyvinvointikeskusten pilottina on Kalvolan alueella litalan monen sukupolven hyvinvointikeskus. Hyvinvointikeskus tuottaa tavallista asumista keskellä kyläyhteisöä, jossa kaikki hyvään arkeen tarvittava on rollaattorimatkan päässä. Asukkaat maksavat asumisesta huonevuokralain mukaisen vuokran. Asumisen malli hyvinvointikeskuksessa perustuu asuinyhteisöihin. Asuinyhteisö itsessään ei tarkoita yhteisöllistä asumista, vaan asumista, jossa on vaihtoehtoja ja eri asumisen muotoja ikääntyvän omien halujen ja tarpeiden mukaan, myös niiden muuttuessa. Tilat, palvelut ja henkilökunnan läsnäolo muuntuvat, joustavat ja vaihtelevat. Hyvinvointikeskuksen asuinyhteisöt sisältävät tavallisia vuokra-asuntoja, joihin on mahdollista saada tarpeen mukaan pitkäaikaista ja ympärivuorokautista hoivaa (kotihoito ja tehostettu palveluasuminen hoito- ja palvelusuunnitelman mukaisesti). Asumisyhteisö sisältää myös muistisairaanhoidon laadukkaan asumisen mallin.

Hyvinvointikeskuksessa on vapaaehtoistyön, järjestöjen ja yritysten tuottamaa toimintoja ja palveluja tarjolla. Nämä palvelut ovat myös muiden hyödynnettävissä. Hyvinvointikeskuksen monitoimitila mahdollistaa muiden toimijoiden aktiviteetit ja siten kyläyhteisön. Erityisesti monitoimitilassa sijaitseva kirjasto, internet- ja info-piste sekä ravintola-kahvio tuovat kaikenikäisiä ihmisiä hyvinvointikeskukseen. Monen sukupolven idean mukaisesti monitoimitilaa käyttävät myös paikallinen koulu ja päiväkot.

Hyvinvointikeskuksessa sijaitsee myös kolmannen ringin palvelutarjonta. Kalvolan alueen henkilökunta (kotihoito, palvelu- ja tehostetun palveluasuminen henkilökunta, terveyskeskuksen ja sosiaalitoimen henkilökunta) on sijoittunut hyvinvointikeskukseen. Tämä mahdollistaa asukkaille ja lähiympäristön ikääntyneille tarpeiden mukaisen avun, myös tarpeiden muuttuessa. Samalla se vie eteenpäin sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota.

Tuusulassa Hyvinvointipalvelukeskus toteutettiin innovatiivisella julkisella hankinnalla. Hankinnan kohteena oli hyvinvointipalvelukeskuksen konseptin suunnittelu ja toteutus sisältäen palvelutuotannon elementit sekä rahoitus- ja rakennuttamismallin.

Kehittyvien yhteistyörakenteiden kautta luodaan edellytyksiä sosiaali- ja terveydenhuollon integraation toteutukselle ikääntyvien kuntalaisten palveluissa. Samalla luodaan pohjaa ratkaisuille, joilla ikäihmisten palveluiden sisältöä uudistetaan ja samalla toteutetaan palvelurakennemuutos. Lisäksi tuetaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen sisältöjä ikäihmisten palveluissa, esim. asukkaiden näkemysten huomioon ottaminen, palvelujen laatu ja taso, yhtenäiset käytännöt ja yhdenvertaisuus.

4.2 Hyvinvointia tukevan kotikäynnin lisäarvo

Vanhuspalvelulain mukaan kunnan on tarjottava mm. hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista tukevia kotikäyntejä ikääntyneille, joiden elinoloihin tai elämäntilanteeseen arvioidaan liittyvän palveluntarvetta lisääviä riskitekijöitä. Hyvinvointia tukevat/ ennalta ehkäisevät kotikäynnit³⁵ herättävät kunnissa kuitenkin ristiriitaisia ajatuksia. Jyväskylässä lähetettiin melkein 400 yhteydenottoa yli 80-vuotiaille ja vain 17 ikääntynyttä toivoi kotikäyntiä.

”76 -vuotiaan miehen kanssa käytiin läpi asunnon muutostöiden ja apuvälineiden mahdollisuuksia kotona asumisen tukemiseksi. Jossain vaiheessa mies kysyi, kestääkö tapaminen vielä kauan. Hänellä oli seuraavaksi sovittuna moottoripyörän koeajo.”
Kunnan työntekijä

Pääsääntöisesti hyvinvointia tukevia kotikäyntejä kuvataan rutiininomaisiksi eivätkä ne juurikaan johda uudistuksiin. Erityisesti niiden kustannustehokkuutta ja vaikuttavuutta on kyseenalaistettu. Miten tavoitetaan ne, jotka erityisesti tarvitsisivat kotikäyntiä? Miten tavoitetaan ne, jotka ovat valmiita suunnittelemaan ikääntymistään ja toteuttamaan muutostöitä? Kunnalla tulee olla muitakin keinoja kuin palvelusuunnitelma.

Hyvinvointia tukevien kotikäyntien agenda on pääosassa kuntia pysynyt melko samansuuntaisena jo pitkään. Perustarpeisiin liittyvät kysymykset ja fyysinen toimintakyky saavat eniten huomiota. Omaisten huomioiminen on lisääntynyt vanhuspalvelulain myötä. Asumiseen ja elinympäristöön liittyvissä kysymyksissä koti painottuu. Esimerkiksi Itä-Suomessa on käytössä kotikäynnillä läpikäytävä lomake. Se keskittyy kuitenkin asuntoon ja elinympäristö jää huomiotta. Aikaisemmin kodin esteettömyys oli asunnon osalta keskeinen tarkastelukohde, mutta nyt sen rinnalle on noussut asumisen turvallisuus³⁶.

Itsenäisen suoriutumisen näkökulmasta kaatumisen ehkäisy, turvallisuus ja asunnossa selviytyminen ovat tärkeitä, mutta ikääntyneen on myös hyvä päästä ulos. Kokkolassa on käytössä Tarkista koti kuntoon -toimintamalli: Asumisturvallisuuden tarkistuslista, jossa tarkastellaan kodin lisäksi myös asuinympäristöä.

Lahden kaupunki ja Lahden ammattikorkeakoulu ovat yhteistyössä ympäristöministeriön Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman kanssa toteuttaneet Omassa kodissa -kehittä-

35 Ennalta ehkäiseviä/hyvinvointia tukevia kotikäyntejä toteutetaan kunnissa monen tahon toimesta: sosiaalihuollon ja terveydenhuollon toimijat ja opiskelijat ovat toteuttamassa niitä.

36 Kirjavainen K. 2015. Ikäihmisten hyvinvointia edistävien kotikäyntien käytännöt Itä-Suomen kunnissa. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry; KAMU – kaikki mukaan turvallisuustyöhön, Itä-Suomen sisäisen turvallisuuden toimeenpanosuunnitelma: Aluehallintovirasto.

tämishankkeen³⁷. Siinä työstettiin asuntojen korjaustarpeiden arvioimisen tueksi ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli, jota hyödynnetään Lahden alueella sosiaali- ja terveyspalvelujen arvioinnin yhteydessä. Malliin sisältyvän ikääntyneiden asuinolojen arviointilomakkeen avulla esimerkiksi kunnan kotihoidon palvelutarpeen arvioija voi asiakkaan luona käydessään tarkastella asuinoloja ja ohjata asiakasta asunnon esteettömyyteen ja turvallisuuteen liittyvissä korjaustarpeissa. Lisäksi mallin avulla saadaan asukkailta tietoa taloyhtiöistä, joissa esimerkiksi hissien rakentaminen on ajankohtaista³⁸.

Hyvinvointia tukevien kotikäyntien rinnalle on kehitetty erilaisia malleja, joilla pyritään parempaan vaikuttavuuteen ja sosiaalisen ulottuvuuden painottumiseen. Kotikäyntejä on korvattu teemallisilla ryhmätapaamisilla. Etsivää työtä on lisätty, samoin on toteutettu erilaisia tiedotustilaisuuksia ja tapahtumia ikääntyneille ja heidän omaisilleen. Näistä hyvänä esimerkkinä on ikääntyneille suunnatut messutapahtumat³⁹. Perusturvalliikelaitos Saarikka on järjestänyt keskustelutilaisuuksia eläkkeelle siirtyville ajatuksena oman hyvän ikääntymisen suunnittelu.

Kunnista saadun palautteen mukaan ennalta ehkäisyyn tulisi painostaa sekä kehittää voimavaralähtöistä palveluohjausta. Vaikka erilaisissa ryhmätapaamisissa ikääntyneen asuin- ja elinympäristö jääkin näkemättä, niiden sosiaalinen anti on kiistaton. Lisäksi tulisi painottaa ikääntyneiden omaa vastuuta oman ikääntymisensä suunnittelussa. Mikäli kotikäynti toteutetaan, tulee sillä olla vaikuttavuutta sekä paremman itsenäisen suoriutumisen että asuin- ja elinympäristöjen soveltuvuuden näkökulmista.

Hyvinvointia tukevien kotikäyntien ja niiden rinnalle kehitettyjen toimintamallien tulisi laajentua sosiaali- ja terveydenhuoltokysymyksistä. Itsenäisen suoriutumisen kannalta keskeistä olisi, että ikääntyneen mahdollisuudet liikkua ulkona huomioidaan ja näitä mahdollisuuksia kehitetään. Lisäksi käyntien suorittajilla tulisi olla ymmärrys asuinympäristöjen soveltuvuudesta erilaisille ihmisille. Kunnissa voitaisiin kehittää tietoportaalia, johon kunnan asiantuntijat ja kiinteistöjen omistajat voisivat tuottaa tietoa, minkälaista asumista ja asuinympäristöjä eri alueilla on. Kunnat voisivat hyödyntää tätä tietoutta asumiseen liittyvissä suunnitelmissaan. Näin asuminen ja asuinympäristön tarjonta kohtaisivat paremmin asumisen tarpeet.

37 Ikääntyneiden asuinolojen arviointimallissa yhteistyössä toimivat kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon ja asunto- ja teknisen toimen asiantuntijat sekä asiakkaat ja järjestösektori.

38 [http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Tiedotteet/Ikaantyneiden_asuinolojen_arviointimalli\(38284\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Tiedotteet/Ikaantyneiden_asuinolojen_arviointimalli(38284)).

39 <http://www.hyvinkaa.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/ajankohtaista/seniorimessut-hyvinkaalla-lokakuussa/>

5. Vanhusneuvostojen rooli ja toiminta

5.1 Tavoitteena vaikuttavat vanhusneuvostot

Vanhuspalvelulain myötä (11 §) vanhusneuvostojen rooli ikääntyneiden edustajana kasvoi. Niistä tuli lakisääteisiä 1.1.2014. Vanhusneuvostot ovat monissa kunnissa olleet jo pitkään vakiintuneita käytäntöjä⁴⁰. Kunnat ja kuntayhtymät ovat voineet sopia vanhusneuvoston organisointitavasta paikallisesti. Vanhusneuvosto voi olla kunnan oma tai useamman kunnan yhteinen. Samoin kunta tai kunnat voivat perustaa yhdistetyn vanhus- ja vammaisneuvoston. Yhteistoiminta-alueen kuntayhtymä tai vastuukunta on myös voinut perustaa alueen kuntien yhteisen vanhusneuvoston.

Vanhusneuvoston organisoinnista ja toimintatavoista ei ole erikseen säädetty. Ne eivät ole kuntalaissa tarkoitettuja toimielimiä⁴¹, mutta toiminnan järkevöittämiseksi kunnanhallituksen on hyvä hyväksyä vanhusneuvostolle toimintasääntö. Toimintasäännössä voidaan vahvistaa vanhusneuvoston tarkoitus, lakisääteiset ja muut tehtävät, vanhusneuvoston asettava toimielin, jäsenten lukumäärä ja mitä tahoja jäsenet edustavat. Lisäksi toimintasäännössä on hyvä määritellä neuvoston toimikausi, kokousten koollekutsuminen, puheenjohtajan valinta ja sihteerin tehtävien hoitaminen sekä toimintasuunnitelman laatiminen ja toimintakertomuksen toteuttaminen.

Kunnan on vanhuspalvelulain mukaan huolehdittava vanhusneuvoston toimintaedellytyksistä. Kunnan tehtävänä on osoittaa toimitilat kokousten järjestämistä varten, huolehtia kokousten järjestämisestä ja niistä aiheutuneiden kustannusten maksamisesta. Vanhusneuvoston toimintaedellytyksiä vahvistaa myös se, että kunnan palveluksessa oleva henkilö toimii vanhusneuvoston sihteerinä. Kokouspalkkioiden maksaminen vanhusneuvoston

40 Vanhusneuvostoina voivat toimia muunkin nimiset jo valmiina olevat yhteistyöelimet, mikäli niiden asettaminen, tehtävät ja osallistumismahdollisuudet vastaavat vanhuspalvelulain 11 §:ssä asetettuja vaatimuksia.

41 Kunnan toimielimiä ovat valtuuston lisäksi kunnanhallitus, lautakunnat, johtokunnat, niiden jaostot sekä toimikunnat (kuntalaki 17 §). Kunnan luottamushenkilöitä ovat kunnan toimielimiin valitut jäsenet sekä muut kunnan luottamustoimiin valitut henkilöt (kuntalaki 32 §). Vanhusneuvoston jäsenet eivät muodollisesti ole kunnan luottamushenkilöitä, vaikka heidän asemansa on lähes vastaava.

jäsenille on kunnan harkinnassa. Vanhusneuvoston jäsenten osallistuminen kunnan tai muiden tahojen järjestämään koulutukseen vahvistaa osaltaan neuvoston toimintaedellytyksiä. Vanhusneuvostot tarvitsevat koulutusta ja tiedonjakamista. Kunta osoittaa talousarviossa vanhusneuvoston toimintaan tarvittavat määrärahat.

Vanhusneuvostot tulee huomioida kaikissa ikääntyneisiin liittyvissä asioissa suunnitteluvaiheesta arviointiin (Vanhuspalvelulaki 5§, 6§) ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi. Vanhusneuvostojen on hyvä osallistua muun muassa ikääntynyttä väestöä koskevien suunnitelmien valmisteluun sekä palvelujen riittävyyden ja laadun arviointiin. Lisäksi vanhusneuvostoille on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen kannalta.

5.2 Uusi tuleminen ikääntyneiden äänitorvena

Vanhusneuvostojen asema ja toiminnan laajuus eri kunnissa vaihtelee. Kunnat tarjoavat tilat ja yhdyshenkilön, mutta sisällöllisessä toiminnassa on eroja. Keskeistä on huomioida vanhusneuvoston toimintasääntö, suunnitelma, budjetti sekä sihteerin resurssit. Vanhusneuvostojen toiminnasta ollaan kahta mieltä. Osassa kunnista hyvinkin vanhusneuvostojen rooli nähdään kapeasti lausuntojen tuottajana. Tällöin painottuvat politisoituminen ja vaikuttaminen yksityiskohtiin. Pääosin vanhusneuvostojen toimintamallit ovat kuitenkin muotoutumassa laajemmiksi ja niitä pidetään osassa kunnista hyvin edistyksellisinä. Vanhusneuvostojen roolia on hahmoteltu kolmen ulottuvuuden kautta: tarkkailija, seuraaja ja osallistuja⁴². Tarkkailija toimii lausuntojen antajana, seuraaja seuraa toteutusta ja tekee ehdotuksia, osallistuja on mukana prosessissa suunnittelusta toteutukseen.

Mentiin kunnanjohtajan puheille ja sanottiin, että se on kunnan tehtävä se hyvinvointikertomus ja nyt se sitten toteutuu meidän kanssa.

Kivijärven vanhusneuvosto

Yleisesti vanhusneuvostoissa on koettu ongelmana se, että ikääntyneiden asioiden valmisteluun ei päästä vaikuttamaan riittävän varhain, esimerkiksi kehittämistyöhön olisi halukkuutta osallistua. Vanhusneuvostot saavat valmistellut ikääntyneitä koskevat materiaalit etukäteen käsiteltäväkseen, mutta usein toiminta jää edelleen lausuntotasolle. Lisäksi lau-

42 Välikangas K. 2006. Kuntien toiminta kotona asumisen ja palveluiden kehittämisessä. Suomen ympäristö 21/2006.

suntopyynnöt ovat melkein yksinomaan sosiaali- ja terveyspalveluista, harvemmin kaupunkisuunnittelusta, kaavoituksesta, asumisesta, liikenteestä, kulttuurista tai liikunnasta. Esimerkiksi Kolarissa kunnan toimijoiden kanssa on yhdessä pohdittu, miten ikääntyneiden toimintakykyä ja kotona asumista voitaisiin tukea.

Kuntien sitouttaminen vanhusneuvostojen toimintaan on keskeistä. Sujuva yhteistyö kunnan virkamiesten kanssa edellyttää, että vanhusneuvoston sihteerin tehtävät on selkeästi määriteltävä. Erityisesti valmistelussa kaivataan enemmän yhteistyötä, jotta vanhusneuvosto saa ikääntyneen tarpeita ja toiveita kytkettyä kunnan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Osassa kunnista vanhusneuvostot ovat mukana suunnittelutyössä ja laaduntarkkailussa.

Monissa kunnissa vanhusneuvostoja ei kuitenkaan juuri tunneta kuntalaisten parissa. Vanhusneuvostojen viestintään ja muuhun julkiseen esilläoloon tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Osassa kuntia toimintaa on suunniteltu kehitettävän entistä enemmän kohti osallistuvaa toimintamallia asukasosallisuuden vahvistamiseksi. Tällöin käytetään sekä perinteisiä keinoja, kuten yleisötilaisuuksia, radio-ohjelmia ja aloitelaatikkoja, että uusia keinoja, esimerkiksi www-sivut ja nettiäänestys. Lisäksi vanhusneuvoston olisi hyvä rakentaa yhteistyötä paikallisen median ja kunnan viestinnän kanssa.⁴³

Tampereella vanhusneuvoston toiminta on aktiivista. Vanhusneuvoston tehtäviin kuuluu palvelujen laadun tarkistus ja arviointi osana ikäihmisten palveluiden ohjaus- ja valvontaryhmää. Vanhusneuvosto on myös mukana kilpailutuksiin liittyvissä tehtävissä. Vanhusneuvoston kokouksissa käy asiantuntijoita esittelemässä eri teemoja ja pohjustamassa keskustelua. Vanhusneuvoston jäsenet osallistuvat alueellisen työryhmän Alue-Alvarin kautta alueelliseen kehittämiseen kaupunginosissa. Vanhusneuvostolla on myös vastuuhenkilöitä, joilla on omat vastuualueet mm. Ikäihmisten palvelujen lautakunta, omaishoito, muistisairaiden asiat, kotiin annettavat palvelut, esteettömyys, liikennesuunnittelu ja liikenneturvallisuus sekä media.

Muutokset sosiaali- ja terveyspalvelujen kentällä haastavat vanhusneuvostojen toimintaa. Tuleva sote-uudistus lisää vanhusneuvostojen maakunnallista yhteistyötarvetta. Esimerkiksi Keski-Suomessa Keski-Suomen liitto ja Keski-Suomen eläkeläisjärjestöjen neuvottelukunta ovat suunnitelleet maakunnallisen vanhusneuvoston organisoimista. Samoin muuttuvat palvelurakenteet ja toimintamallit edellyttävät asiakkaan kuulemisen lisäämistä. Kunnallisten vanhusneuvostojen toiminnallinen eritasoisuus tuottaa vielä haasteita, mutta alueellinen vanhusneuvosto tulee luomaan yhtenäisiä käytänteitä koko toiminta-alueelleen. Pohjois-Suomessa on perustettu aktiivinen, alueellinen vanhusneuvosto, joka kattaa 20 kuntaa. Vanhusneuvostojen puheenjohtajat ovat kokoontuneet vuodesta 2015 joka

43 Vanhuspalvelulain pilotoinneissa tehdyt selvitykset.

kuukausi etäyhteyksillä. Alueellisen vanhusneuvoston tehtävänä on tukea vanhusneuvoston toiminnan kehittämistä ja ottaa kantaa alueelliseen kehittämiseen.

Vanhusneuvostot keskittyvät vielä vahvasti sosiaali- ja terveystalviin. Vaikka muut toimialat tuottavat vanhusneuvostoille lausuttavaa, neuvostot määrittävät toimintaansa pitkälle vanhuspalveluiden kautta. Vanhusneuvostoilla pitäisi olla valtuustotason näkökulma ikääntyneiden asioista kunnasta kokonaisuutena. Niiltä onkin toivottu tulevaisuudessa laajempaa roolia. Vanhusneuvostot voisivat toimia ikääntyneiden edustajina siinä, minkälaisia kuntien ja asuinalueiden tulisi olla, jotta niissä olisi hyvä vanheta ja miten lähiyhteisöt voisivat tukea kotona asumista.

*Ajan virrassa asiaa eteenpäin viemässä, löytää ennen pitkää toteutumistavan.
Tuija Koivisto, Keuruun perusturvapalvelut*

Vanhusneuvostoilla näyttäisi olevan edellytykset kehittää rooliaan ja toimintaansa ikääntyneiden asumiseen ja elinympäristön toimivuuteen vahvasti kantaa ottaviksi toimijoiksi. Tämä edellyttää myös kuntien virkamiehiltä laajempaa otetta ikääntyneiden hyvän elämän kokonaisuuteen. Vanhusneuvostojen uusi tuleminen tarkoittaa sitä, että neuvostot mieltäisivät itsensä laajasti ikääntyneiden näkemysten esiin tuojiksi ja edistäisivät yhdessä sosiaali- ja terveystoimen sekä kaavoituksen ja teknisen toimen kanssa hyviä elinoloja ja elinympäristöä ikääntyvälle väestölle.

5.3 Muut osallistavat rakenteet

Uusi kuntalaki kannustaa kuntalaisia osallistumaan ja vaikuttamaan (22 §). Monipuolisilla osallistumismahdollisuuksilla on tarkoitus edistää eri asukasryhmien ja palvelujen käyttäjien osallistumista itselleen sopivalla tavalla. Lain 22 §:ssä luetellaan osallistumis- ja vaikuttamismuotoja, kuten keskustelu- ja kuulemistilaisuudet sekä kuntalaisraadit. Kuntalaisraati (kansalaisraati) käsitteenä on kuntalaissa uusi⁴⁴. Eräänlaisena yläkäsitteenä se kuvaa aiempaa vuorovaikutteisempia osallistumistapoja. Kuulemis- ja vuorovaikutuskäytäntöjen kehittämisessä kansalaisraadit voivat toimia vaihtoehtoina perinteisille yksisuuntaisille kuntalaiskyselyille, jotka usein heijastavat yksittäisten kuntalaisten mielipiteitä.⁴⁵

44 Vaasan yliopiston tutkijat HTT Harri Raisio ja HTM Juha Lindell ovat tutkineet Suomessa kansalaisraatien vaikutuksia lähidemokratiaan ja kansalaisten osallistumiseen vuonna 2013. Tutkimuksessa tarkasteltiin, kuinka kansalaisraadin kaltainen lähidemokratian toimintamalli sopii osaksi kunnallista päätöksentekoprosessia. Tutkimus suositteli kansalaisraati-menetelmää osaksi kuntalakiä.

45 Kuntalaki 410/2015: Uusi kuntalaki asui voimaan 1.5.2015, mutta osaa laista sovelletaan vasta 1.6.2017 alkaen.

Vanhusneuvosto on kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamisväylä erityisesti ikääntynyttä väestöä koskevista asioista. Kunnissa on järjestetty myös muita osallistumis- ja vaikuttamiskeinoja ikääntyvien kuulemiseksi palveluja, asumista ja elinympäristöä kehitettäessä. Näitä ovat esimerkiksi järjestöparlamentit, asukas- ja omaisten illat, ikäihmisten raadit ja teematilaisuudet. Osassa kuntia toiminta on suunnitelmallista, osassa satunnaista ja tarvesidonnaista. Osallisuutta lisäävillä tilaisuuksilla on pyritty tiedon jakamiseen, osallistuvaan suunnitteluun ja palautteen saantiin sekä samalla vahvistamaan lähidemokratiaa.

Osallistamisen näkökulmasta kunnat voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

1. Rakenteet ja toimintamallit olemassa ja toiminnassa
2. Toteutetaan teemojen ympärillä (esim. jokin palvelu)
3. Hakevat vielä muotoaan.

Kunnissa, joissa rakenteet ovat olemassa, ne toimivat suunnitelmallisesti tuottaen tietoa päätöksentekoon. Nämä kunnat ovat lähinnä isoja kaupunkeja, joissa osallisuus ja vaikuttaminen palvelujen, asumisen ja elinympäristöjen kysymyksissä on sidottu lähidemokratian yhteyteen. Näissä kaupungeissa asuminen ja elinympäristö huomioidaan myös osana ikääntyneiden palveluiden kehittämistä palvelun toimiessa kuitenkin kehittämisen veturina.

Suurimmassa osassa kuntia osallisuus toteutuu erilaisten kyselyjen kautta tai sovitun teeman ympärille rakennetaan vaikuttamistilaisuus. Nämä tilaisuudet voivat olla suunnitelmallisesti organisoituja ja tietyin aikaväleihin toteutettavia tai jostain tarpeesta nousevia yksittäisiä tilaisuuksia, joissa palvelun käyttäjät on kutsuttu arvioimaan palvelua ja tekemään parannusehdotuksia. Tilaisuudet keskittyvät yleensä sosiaali- ja terveystilaisuuksiin. Pienessä osassa kuntia osallistumisen toimintamallit hakevat vielä muotoaan, mutta lähes joka kunnassa on järjestetty jonkinlaisia kuulemistilaisuuksia.

Keski-Pohjanmaalla on järjestetty säännöllisesti kyläraatinkeja. Sosiaali- ja terveystilaisuuksien on jalkautunut kyliin ja asukkaat ovat päässeet ennen lautakunnan kokouksia keskustelemaan sosiaali- ja terveystoimen virkamiesten ja lautakunnan jäsenten kanssa. Kyläraatit tulevat laajenemaan niin, että niihin kutsutaan myös muiden toimialojen virkamiehiä. Kouvolassa on toteutettu jo usean vuoden säännöllisiä asukas- ja omaisraateja, joiden tulokset ovat olleet lupaavia. Raadeissa on yhdessä suunniteltu hyvän ikääntymisen mahdollisuuksia ja ne ovat toimineet myös palautekanavina. Länsi- ja Keski-Uudellamaalla osassa kuntia kotihoidon piirissä olevat ikääntyneet haastateltiin. Ikääntyneet kokivat saamansa avun ja mahdollisuutensa asua kotona hyvinä⁴⁶. Rovaniemellä sosiaalialan osaamiskeskus on aktivoitunut kahvilatoimintaa, jossa ikääntyneet tapaavat tiettyjen teemojen ympärillä.

46 Kotona kokonainen elämä – ikäihmisten palvelujen kehittämissuunnitelma 2012–2015 <https://www.innokyla.fi/web/hanke306103> (30.10.2015).

”Kunnissa virkamiesten pitäisi enemmän uskaltautua työpöytänsä äärestä ihmisten pariin.”

Hanketyöntekijä

Vanhuspalvelulaki on toiminut eräänlaisena selkänäojana osallistumisen toimintamallien kehittämisessä. Alkususäys asukasosallisuuden kehittämiseen on saattanut myös tulla joltain muulta taholta, kuten hanketoimijoilta tai sosiaalialan osaamiskeskuksesta. Ikääntyneitä osallistavia toimintatapoja tarvitaan kuitenkin selkeästi lisää. Osallisuuden mallien kehittämistä kuvaa laajeneminen pisteittäisistä palveluiden kehittämistilaisuuksista hyvän arjen suunnitteluun. Sekä omia mallejaan kehittävät että uusia osallisuuden malleja suunnittelevat kunnat huomioivat hyvin ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen merkityksen erilaisissa raadeissaan.

Satakunnan kunnissa järjestetään Ikäihmisten kansalaisraatitoimintaa. Raati on yhden päivän mittainen sisältäen ikääntyneiden palvelujen, asumisen ja hyvän elämän suunnittelua ja arviointia. Raadeissa on tuotu esiin, että ikääntyvät haluavat turvallista asumista, joka mahdollistaa normaalin elämän ja itsemääräämisoikeuden. Hoidokeiksi ei kukaan halua, jopa palvelutalot koetaan liian laitosmaisina. Asumisen ja sen sijainnin tulee mahdollistaa omaehtoinen liikkuminen, itsenäinen asiointi ja harrastustoiminta.

Ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen näkökulmasta osallisuus keskittyy vielä palvelujen kehittämiseen. Vanhusneuvostot ja erilaiset raadit eivät vielä ole riittävästi mukana suunnittelemassa yhdessä ikääntyneiden kanssa hyvää tulevaisuutta. Kansalaiskeskustelua kaivataan oman ikääntymisen suunnittelussa ja vastuunotossa. Eläkeläisjärjestöt ja vastaavat toimijat voisivat ottaa roolia näiden asioiden eteenpäin viemisessä.

Hyvän ikäasumisen palvelukeskus HIP

Eläkeliiton Pohjois-Karjalan piirin organisoima HIP-toiminta Joensuussa on avointa kaikille palvelua tarvitseville, ikäihmisille, heidän läheisilleen ja asiasta kiinnostuneille. Toiminta ulottuu Pohjois-Karjalan maakunnan alueelle. Toiminta tarjoaa maksutonta neuvontaa ja ohjausta toimivaan, turvalliseen ja esteettömään asumiseen ja tukee näin ikääntyneiden kotona asumista. Näin edistetään itsenäistä, turvallista ja toimeliaisuutta lisäävää asumista, hyvää elämää kotona, sekä niitä tukevien palvelujen saavutettavuutta. HIP-keskus myös koordinoi asiantuntijoita, yrityksiä sekä innovatiivisia palveluja ja tuotteita, jotka helpottavat ja tuovat turvaa ikäihmisen kotona asumiseen.

HIP-toiminta pyrkii tavoittamaan ikäihmiset hyvissä ajoin jo ennen kuin kotona tarvitaan järjestelyjä arjessa selviytymiseen. Näin esim. kodin muutostyöt voidaan ajoittaa useammalle vuodelle ja huomioida tarpeet kodin hankinnoissa hyvissä ajoin. On hyvä tottua vaikkapa esteettömään keittiöön tai uuteen lukitustapaan jo ennen kuin muistiongelmät tai voimien väheneminen vaikeuttavat arjen askareita.

6. Sote-uudistus tulee

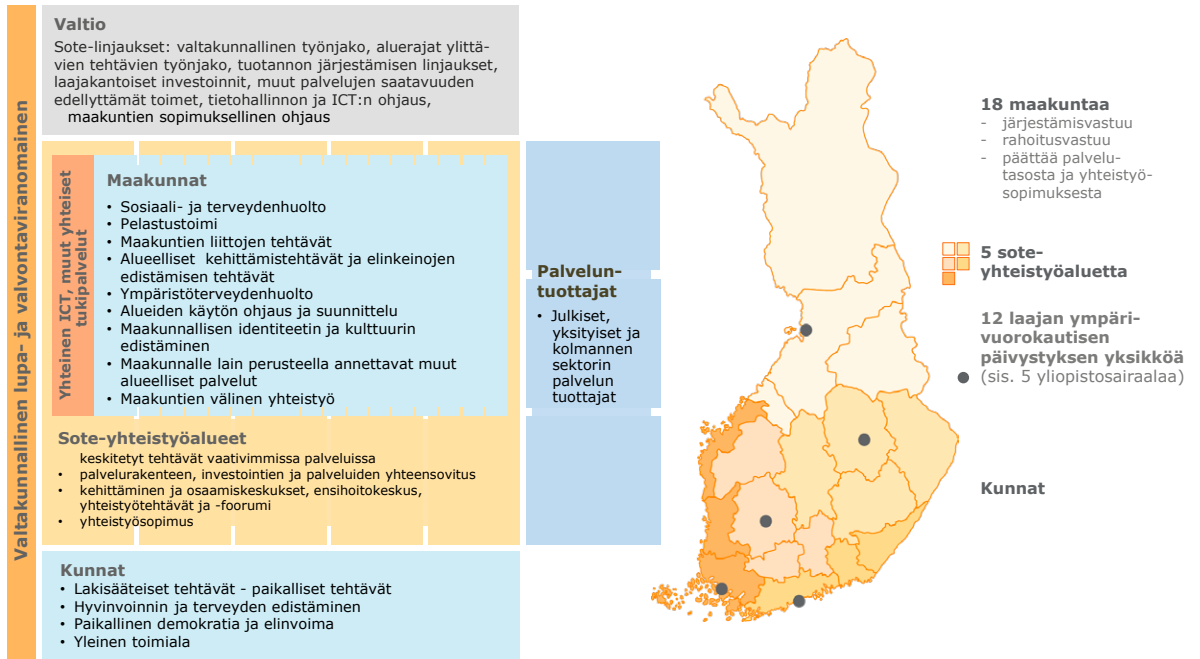
6.1 Valtakunnallinen viitekehys

Sote-uudistus tulee muuttamaan hyvinvoinnin tuottamisen toimintamallin maassamme. Kuvassa 4. on esitetty, miten suunnitteilla oleva Sote-uudistus tulee rakentumaan. Tämä tullaan toteuttamaan kansallisena ratkaisuna, jonka lakikokonaisuus koostuu mm. seuraavasta lainsäädännöstä. Sote-järjestämislaissa säädetään julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteesta, tehtävistä ja rahoitusperiaatteista. Maakuntalaissa säädetään uusien maakuntien perustamisesta, maakuntien muista tehtävistä ja päätöksenteosta. Asiakkaan valinnanvapaudesta ja sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitusmallista säädetään omilla laillaan.

Vuodesta 2019 alkaen maakunnat vastaavat kaikkien julkisten sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisestä alueellaan. Vastuu kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä säilyy jatkossakin kunnilla. Iäkkäiden kotona asuminen mahdollisimman pitkään on edellytys sille, että palvelujärjestelmä kestää väestön ikärakenteen muutoksen. Ikääntyneiden kotona asumisen näkökulmasta sosiaali- ja terveystalvelujen integroiduilla palveluilla voidaan lisätä kotona asumisen kestoa ja vähentää kalliiden palveluiden käyttöä. Siihen ei kuitenkaan riitä yksin sosiaali- ja terveystalvelujen kehittäminen.

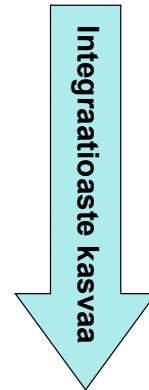
Palveluintegraation asteet on kuvattu viereisellä sivulla olevassa kuvassa 5. Kuvausta voidaan käyttää sekä organisaatioiden välisen integraation hahmottamiseen että alueellisen hyvinvointiin tähtäävän integraation tarpeisiin. Organisaatioiden näkökulmasta olemme vielä kuvauksen alkuvaiheissa. Moniammatilliset tiimit ja suunniteltu, jatkuva yhteistyö sekä monipalveluyksiköt toteutuvat useissa kunnissa. Tästä on kuitenkin matkaa maakunnalliseen kokonaisjärjestelmän toimimiseen. Kansalaisten hyvinvointi tulee olemaan sekä maakunnan että kuntien yhteisellä vastuulla⁴⁷. Integroiduilla toimilla voidaan lisätä ikääntyneiden kotona asumisen kestoa ja vähentää kalliiden palveluiden käyttöä.

47 Soten myötä lähipalvelut nousevat kehittämisteemoiksi. On nähtävissä, että resursseja uudelleen allokoidaan ja päällekkäisyyksiä toimialoittain mm. vanhuksat, lapset, on alettu purkaa. Palvelujen leanaus on tuottanut uusia taroituksenmukaisia toimintamalleja.



Kuva 4. Sote-alueuudistuksen rakenne.(VM, STM 2015⁴⁸).

- Organisaatiolähtöisyys, niukka yhteistyö
- Reaktiivinen, tarpeenmukainen yhteistyö
- Moniammatilliset tiimit (ei koko organisaatio)
- Suunniteltu, jatkuva yhteistyö
- Monipalveluyksiköt
- Strategiset kumppanuudet
- Kokonaisjärjestelmänä toimiminen
- Täydellinen integraatio



Kuva 5. Palveluintegraatio (Hämäläinen, 2015; Munday 2007⁴⁹)

48 Hallituksen esitysluonnos sote- ja maakunta-uudistuksen lainsäädännöksi 31.8.2016.

49 Tapani Hämäläisen esitys HYKS-päivässä 9.12.2015.

6.2 Asumiseen painottuva integraatio

Maakuntatasolla pyrkimyksenä on alueellinen hyvinvointi. Sote-uudistuksen mukanaan tuoma palveluintegraatio ei kuitenkaan riitä yksin tuottamaan hyvinvointia alueen asukkaille. Siihen tarvitaan myös tasapainoista yhdyskuntarakennetta. Kehittämistyössä kunta-kohtaisuudesta on kuitenkin vaikea päästä eroon⁵⁰. Sote-uudistuksessa kuntien ja maakuntien välille syntyvät uudet rajapinnat tulevat olemaan haaste.

Kunnissa esiin noussut huoli koskee erityisesti sitä, että kuntiin jäävissä palveluissa ymmärrys kehittämistyön tarpeesta on vähäinen tällä hetkellä. Palvelualueisiin ja ikäystävällisiin asuinalueisiin painottuva ikääntyneiden asuminen edellyttää elinympäristöjen suunnitelmallista kehittämistä.

Palveluintegraatiossa alueellinen osallisuuden mahdollistaminen kansalaisille edellyttää uusia rakenteita. Näistä Suomessa on jo kokemusta ikääntyneiden piirissä ainakin vanhusneuvostojen osalta Pohjois-Suomessa ja Keski-Suomessa. Sote-uudistus tuo mukanaan kuitenkin laajemman lähestymistavan hyvinvointiin kuin vain palvelut. Palveluintegraation toteutuessa asumisen ja yhdyskuntasuunnittelun asukaslähtöinen toteuttaminen edellyttää alueellisia demokraattisia osallisuuden rakenteita, joissa yhtenä lähtökohtana on asukkaiden tarpeisiin vastaava asuminen ja elinympäristö sekä asumista tukeva infrastruktuuri.

Palveluintegraation kupeeseen tulee lisätä asumisen integraatio, joka sisältää ageing-in-place ajatuksella ikääntyneille soveltuvien elinympäristöjen suunnittelun laajasti. Sote-alueiden suunnittelussa on tärkeää tunnistaa yhteistyön rajapinnat kuntiin jääviin palveluihin ja toimintoihin ja suunnitella ne siten, että yhteistyö toimii luontevasti myös maakuntaan sulautumisen jälkeen. Sote-palveluiden ja kuntiin jäävien palveluiden yhteensovittamiseksi tarvitaan kuvaus toimijoiden tehtävistä sekä selkeät hallinnonrajat ylittävät yhteistyö- ja toimeenpanorakenteet.

Tämän koko maakuntaa koskevan strategisen suunnittelun tulee perustua ennakointiin, tiedonhankintaan, asukkaiden segmentointiin sekä asuinympäristöjen ja palvelutarpeiden pohdintaan. Tarvitaan ymmärrystä infrastruktuurin, maankäytön ja yhdyskuntasuunnittelun, hallinnon ja päätöksenteon sekä talouden kysymyksissä laajasti.

⁵⁰ Seutukuntakehitys on tuonut tähän muutosta, esimerkkinä Tampereen seutu, jossa mm. asumisen kysymyksissä on seutusuunnittelussa toimivia käytäntöjä, ks. Tampereen kaupunkiseudun asuntopoliittinen ohjelma 2030.

7. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä pohjaa ajatukseen kestävästä hyvinvoinnista. Kestävä hyvinvointi edellyttää ikääntyneiden omaa vastuun ottamista omasta ikääntymisestä ja sen suunnittelusta osana muuta oman elämän suunnittelua. Lisäksi se tarkoittaa toimia, joilla kunnat voivat tukea hyvää ikääntymistä ja kotona asumista ennakoivilla toimilla. Ihmiset tulisi saada innostumaan oman elämän ja elinympäristöjen suunnittelusta.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista on jättevöittänyt ja yhtenäistänyt ikääntyneille osoitettuja kotona asumista tukevia toimia. Suunnitelmasella asumista ja elinympäristöä on huomioitu enemmän ja ikääntyneiden osallisuuden malleja on kehitetty. Lisäksi ikääntyneet ovat päässeet vahvemmin osallistumaan omien asioidensa hoitamiseen yhteistyössä kunnan toimijoiden kanssa. On tuotu esiin, antaako laki riittävästi eväitä tulevaisuuden sosiaali- ja terveyspalvelujen haasteisiin. Tavoitteellisen johtamisosaamisen vahvistaminen läpi kuntaorganisaation nousee esiin useasta näkökulmasta.

Kuntien toimintaa haastaa edelleen toteuttamisen imperatiivi. Vaikka strategioista, suunnitelmista ja muista dokumenteista on tehty yhtenäisempiä, kokonaisvaltaisempia ja innostavampiakin, tietoa todellisista toiminnan muutoksista sekä tuloksista on vaikea löytää.

Ennalta ehkäisevässä toiminnassa tulee keskittyä voimavaroja etsivään lähestymistapaan, jossa suunnitelmallisesti kiinnitetään huomiota ihmisten elinympäristöihin sekä tuetaan jo olemassa olevia verkostoja ja niiden toteuttamaa ”kevyempää” palveluohjausta ja palvelutarjontaa. Ikääntyneiden itsenäistä selviytymistä tukevien kotikäyntien osalta tulisi tarkastella niiden kustannustehokkuutta. Kuntien tulisi löytää keinot ja toimintatavat, joilla ihmiset tavoitetaan ja saadaan hyvissä ajoin pohtimaan ikääntymistä ja esimerkiksi tarvittavia kodin muutostöitä.

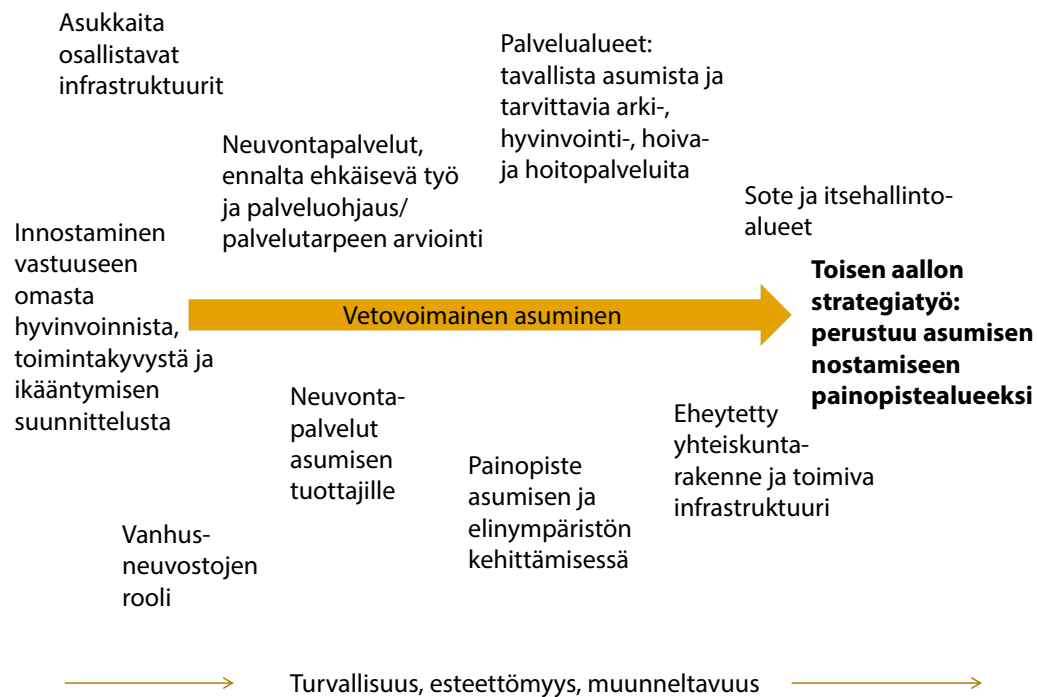
Vanhusneuvostoilla on edessään uusi rooli ikääntyneiden äänitorvena sekä maakunnallisella että kunnallisella tasolla. Vanhusneuvostojen toiminta tulevaisuudessa edellyttää moninaisempia toimintamalleja ja laajempaa osallisuutta. Erityisesti roolin vahvistamista tarvitaan asuin- ja elinympäristöjen suunnittelussa ja osallisuudessa. Samoin muut osallisuuden rakenteet, mm. ikäihmisten raadit ja asiakasraadit, toteutuvat vielä liikaa teemallisesti esimerkiksi jonkin palvelun ympärillä. Erilaisten osallisuuden keinojen suhteen tarvitaan ikääntyneiden asuin- ja elinympäristön huomioivaa kokonaisvaltaisempaa näkemystä, laajempia rakenteita ja suunnitelmallisempaa toimintaa.

Palvelualueet ja ikääntyneiden asumisen suunnittelu toteutuvat jo osana muuta yhteisöä, ikääntyneitä ei enää eristetä. Laaja-alainen alueellinen yhteissuunnittelu, joka osallistaa kaikki hallinnonalat on vielä harvinaista. Palvelualueajattelu on kuitenkin lisännyt usein hankepohjaista tietyillä alueilla tapahtuvaa yhteistyötä. Silti yhteistyömallit eri hallinnonalojen kesken etsivät edelleen yhteistä kieltään ja toimintamuotojaan. Laajempaa kokonaisuajattelua tarvitaan jopa isoimmissa kaupungeissa. Ikääntyneiden palveluissa kunnissa on nähtävissä, että laajempi asumispoliittinen yhteys on heikko; asumisen kokonaisuunnittelu on vielä varsin satunnaista.

Ihmiset haluavat pääosin asua tavallisissa kodeissaan. Asumisen innovaatioista ollaan matkattu kohti suunnittelun innovaatioita, jotka mahdollistavat ikääntyneiden mielekäästä omaehtoista asumista. Innovatiivinen suunnittelu edellyttää kunnan hallinnonalojen yhteistyörakenteiden olemassaoloa, suunniteltua poikkisektoraalisuutta ja laaja-alaista asumiseen liittyvien tarpeiden huomiointia osana ikääntyneiden hyvinvointia ja elinympäristöjä. Tämä haastaa erityisesti Sote-uudistuksen rajapintatyöskentelyä. Samoin vastuuta tulee siirtää ihmisille itselleen, yhteisöille sekä muille verkostotoimijoille. Kunnissa tarvitaan laajempaa asumisen yhteyttä palvelujen suunnittelussa.

Toimenpide-ehdotukset

Selvityksessä esitettävät toimenpide-ehdotukset perustuvat ikääntyneille vetovoimaiseen asumiseen. Alla olevaan kuvaan on koottu esiin nousseet keskeiset teemat ja ne elementit (turvallisuus, esteettömyys ja muunneltavuus), mitkä mahdollistavat vetovoimaisen asumisen toteutumista.



Kuva 6. Vetovoimainen asuminen ja sitä tukevat teemat

Toimenpide-ehdotukset

Teema 1. Innostaminen vastuuseen omasta hyvinvoinnista, asumisesta ja ikääntymisen suunnittelusta

Toimenpiteet:

- Kansalaiskeskustelun "vastuuttaminen" oman ikääntymisen suunnittelusta.
- Kutsuminen "talkoisiin", tiedon jakaminen ja viestintä, toiminta yhteistyömuotojen kehittämiseksi.

Toimijat:

Järjestöt (eläkeläisjärjestöt, ikääntyneiden järjestöt, SPR), seurakunnat, keskeiset muutosagentit (Ikäinstituutti, THL), hankkeet, kunnat, valtion toimijat.

Teema 2. Asukkaita osallistavat rakenteet

Toimenpiteet:

- Asukasosallisuuden rakenteiden vahvistaminen, sekä kuntakohtaisten että kuntarajat ylittävien.
- Huomio asumisen ja elinympäristön tarkasteluun sekä niitä kehittävien toimien suunnitteluun ja toteutukseen: miten on hyvä ikääntyä omassa kodissa omalla asuinalueella.

Toimijat:

Kunnat, muutosagentit (hankkeet, sosiaalialan osaamiskeskukset, korkeakoulut) YM ja muut kansalliset toimijat, ikääntyneet, asukkaat.

Teema 3. Vanhusneuvostojen rooli tulevaisuuden rakentajina, vahvaa vaikuttamista valmisteluun

Toimenpiteet:

- Vanhusneuvostojen uusi tuleminen: Ikäihmisten ääni kunnan/ maakunnan asioissa. Vanhusneuvostojen vahvistaminen toimimaan vaikuttajina maakunnissa Sote-uudistuksen jälkeen. Vanhusneuvostojen "keskusliiton" aktivointi.
- Vanhusneuvostojen toiminnan moninaistaminen. Kunnallisten sekä alueellisten vanhusneuvostojen toiminnan vahvistaminen tilaisuuksien, uusien osallistavien toimintamallien ja viestinnän kautta (tiedon jakaminen, koulutukset).
- Vanhusneuvostojen roolin vahvistaminen asumisen ja elinympäristön suunnittelussa: Miten lähiympäristöt tukevat hyvää ikääntymistä, miten hyvä ikääntyminen toteutuu maakuntatasolla? Miten vanhusneuvostot integroituvat aluedemokratiaan? Palvelujen vahtimisesta laajempaan viitekehykseen.

Toimijat:

Vanhusneuvostot, kunnat, YM ja muut kansalliset toimijat, asukkaat.

Teema 4. Neuvontapalvelut, ennalta ehkäisevä työ, ikääntyneiden hyvinvointia edistävät kotikäynnit ja palveluohjaus/palvelutarpeen arviointi

Toimenpiteet:

- Kolmannen sektorin, seurakunnan ja yritysten verkostoyhteistyön tukeminen niin, että oman kotona asumisen suunnittelu on osan niiden kevyempää palveluohjausta ja palvelutarjontaa (tiedottaminen, ohjaus ja yhteistyö kuntien kanssa)
- Neuvontapalveluissa (kunnalliset, valtakunnalliset) panostus oman ikääntymisen haltuunottoon ja vastuuseen ikääntymisen suunnittelusta.

- Hyvinvointia tukevat kotikäynnit osana ikääntyneiden tavoittamista hyvässä ajoin ennakkoinnin kannalta, erilaiset keinot informaation jakamiseksi.
- Hyvinvointia tukevissa kotikäynneissä sekä niihin liittyvissä tilaisuuksissa huomio asuin- ja elinympäristöön ja kotona asumista tukeviin ratkaisuihin.
- Palveluohjauksessa tavoitteena pärjääminen kotona ja toimintakykyä ylläpitävät ratkaisut sekä kontaktit verkostoyhteistyön toimijoihin.
- Palvelutarpeen arvioinnin kautta kevyempiä palveluja/ tukea kotona asumiseen ja nopean kuntoutumiseen.
- Haja-asutusalueilla yhteisöllisten ratkaisujen tukeminen, kotona asumista tukevien innovaatioiden pilotointi sekä teknologian hyödyntäminen.

Toimijat:

Kunnat, yhdistykset, seurakunnat, muutosagentit, YM, STM, THL, keskusjärjestöt, Kuntaliitto, muut valtion toimijat, ikääntyneet, asukkaat.

Teema 5. Neuvonta ja informaatio asumisen toimijoille

Toimenpiteet:

- Valtakunnallisia, kunnallisia ja järjestöjen neuvontapalveluja asunto-osa-kehtiöille ja muille asuntotuottajille asuntokannan korjaamisen ja hissi-rakentamisen edistämiseen. Lisätään tietoa tarvittavista asumista mahdollistavista ratkaisuista.
- Tietoa valtion ja kuntien avustuksista hissien rakentamiseen ja asunton korjaamiseen.
- Tietoa asuinympäristöjen soveltuvuudesta ikääntyneille sekä esteettömyydestä ja turvallisuudesta.
- Tietoa yhteisöllisyyttä lisäävistä keinoista asukastoiminnassa ja asunto-osa-kehtiöiden mahdollisuuksista tukea yhteisöllistä toimintaa (tilat)

Toimijat:

Valtakunnalliset, kunnalliset ja järjestöperusteiset neuvontaa tuottavat toimijat.

Teema 6. Palvelualueiden kehittäminen

Toimenpiteet:

- Palvelualueilla kehitetään ikääntyneiden asumista muun väestön joukossa, arkipalveluja rollaattorimatkan päässä (200-400 m) sekä tarjotaan hyvinvointi- ja hoivapalveluita monituottajamallisesti kotiin (ageing-in-place).
- Palvelualueilla on erilaisia yhteisöllisiä tiloja ja monen sukupolven yhteisöllistä toimintaa (esim. korttelitoiminta, asukastuvat, sosiaalinen isännöinti) sekä yhteisöllistä asumista ja innovatiivisia asumisratkaisuja.

- Muistisairaiden asumisen kehittäminen tilojen muunneltavuuden ja teknologian näkökulmasta.
- Kuntien tehtävänä on organisoida palvelualueiden palvelurakenne ja yhteistyö hallinnonalojen välillä sekä asumista tukeva verkostoyhteistyö järjestöjen, seurakunnan ja yritysten kanssa.

Toimijat:

Kunnat, yhdistykset, yritykset, hankkeet, korkeakoulut, muutosagentit, THL, Aalto/SOTERA, ikääntyneet.

Teema 7. Painopiste asumisen ja elinympäristön kehittämisessä**Toimenpiteet:**

- Asumiseen perustuvan hallinnonalojen yhteistyön vahvistaminen strategiatasolta käytännön toiminnaksi, mukaan elinkaariajattelu ja elinympäristön tarkastelu.
- Johtamisen vahvistaminen kunnissa asumisen kehittämisessä. Kuntien poikkihallinnollisten yhteistyöprosessien uudistaminen toimiviksi käytännöiksi.
- Kaavoituksessa ja maankäytön suunnittelussa huomioitava erityisryhmien asumisen tarpeet sekä palvelualueen tarvitsemat yhteis- ja liiketilat.
- Laaja näkökulma, jossa huomioidaan sekä vuokra- että omistusasumisen tulevat tarpeet sekä niitä tukevat palvelut.
- Investoinnit ikääntyneiden asumisen kehittämiseen (uudisrakentaminen, korjausrakentaminen, hissit ja elinympäristön turvallisuus ja esteettömyys laajasti).

Toimijat:

Kunnat, strategiaprosesseihin osallistujat, asumiseen liittyvät toimijat, YM ja muut valtion toimijat, ikääntyneet, asukkaat.

Teema 8. Sote-alueiden/maakuntien ja kuntien yhteistyö**Toimenpiteet:**

- Ei-julkisten sektorin toimijoiden vahvistaminen kotona asumisen tukemiseen.
- Integroidut palvelut (lähi-, kunta- ja seudulliset palvelut) tukemaan kotona asumista, kuntoutusta sekä kotona asumista tukevan teknologian hyödyntäminen.
- Sotessa myös huomiota elinympäristöön ja siihen miten asumista ja palvelualueita suunnitellaan ja toteutetaan maakunnan tarpeisiin.

- Yhteinen näkemys asuinympäristöjen ja kotona asumista tukevien toimien merkityksestä maakunnissa, yhteistyön vahvistaminen asumisen ja asuinympäristöjen kehittämisessä.

Toimijat:

Alueelliset sote- ja maakuntien kehittäjät, valtakunnalliset kehittäjät, kunnat, Kuntaliitto, YM ja muut valtion toimijat, ikääntyneet, asukkaat.

Teema 9. Eheytetty yhdyskuntarakenne ja toimiva infrastruktuuri ja palvelut maakunnissa ja kunnissa

Toimenpiteet:

- Tasapainoinen yhdyskuntarakenne edellyttää alueellista suunnittelua ja asukastarpeista lähtevää kehittämistä.
- Asumisen kehittäminen palvelualueet ja elinkaariajattelu huomioiden
- Kuntien hyvien käytäntöjen monistaminen maakunnissa (esim. poik-kihallinnolliset yhteistyöprosessit, asukasosallisuuden rakenteet).
- Rajapintaongelmien ratkaiseminen ja strategiset linjaukset asumisen ja elinympäristöjen kehittämisestä sekä alueellisesta sijoittumisesta. Tiedon tuottaminen asumisen tarpeisiin ja sen kehittämiseksi.

Toimijat:

Kunnat, maakunnat, kehittäjät ja hankkeet, korkeakoulut, YM ja muut valtion toimijat.

Teema 10. Toisen aallon strategiatyön toteutus perustuu asumisen nostamiseen painopistealueeksi

Toimenpiteet:

- Asumisen ja elinympäristöjen nostaminen yhdeksi painopisteeksi strategioissa. Strateginen suunnittelu toteutetaan pitkä aikavälin suunnitteluna.
- Johtamisen ja monialaisen verkostoyhteistyön vahvistaminen tuottaa hyvää asumista ja mielekkäitä elinympäristöjä ikääntyneille.

Toimijat:

Maakunnat, sote-alueet, kunnat, strategiatyöhön osallistujat, ikääntyneet, asukkaat.

LÄHTEET:

JULKAISUT

- Ehdotus ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmaksi vuosille 2012–2015. Ympäristöministeriön raportteja 16/2012.
- Hosionaho, S. (2015). Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman tilannekatsaus, Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman 2013-2017 väliseminaari , 16.12.2015, Finlandia –talo, Helsinki
- Hämäläinen, T. (2015). Erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon integraatio, HYKS-päivä 9.12.2015.
- Noro, A. & Alastalo, H. (toim). (2014) Vanhuspalvelulain 980/2012 toimeenpanon seuranta - Tilanne ennen lain voimaantuloa vuonna 2013. THL Raportti 13/2014.
- Rannisto, P-H. (2005). Kunnan strateginen johtaminen. Akta Universitatis Tamperensis 1072. Tampereen yliopisto.
- STM ja Kuntaliitto (2013). Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palveluiden parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2013:11.
- Sosiaali- ja terveysministeriö.(2014). Toimenpiteet iäkkäiden laitoshoidon vähentämiseksi osana palvelukennemuutosta. Kooste toimenpiteistä. Helmikuu 2014.
- Välikangas, K. (2006). Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen ja palveluiden kehittämisessä. Suomen ympäristö 21/2006.
- Välikangas, K. (2009). Yhteisöllisyyttä, laatua ja vaihtoehtoja. Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen ratkaisu- ja Ruotisissa, Norjassa, Tanskassa ja Hollanissa. Suomen ympäristö 13/2009.
- Välikangas, K. (2012). Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma –esiselvitys. Raportti , Ikä-Aske.

LAIT

- Kuntalaki 410/2015: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 2012/980 (17.12.2015): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980#L2P7>
- Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kuntaliitto (28.6.2013) ”Vanhuspalvelulaki” Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista. Muistio lain toimeenpanon ja tukinnan tueksi: http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/yleiskirjeet-lausunnot/yleiskirjeet/2013/y13802013/STM_Kuntaliitto_liitemuistio_yleiskirjeeseen_13802013_evl.pdf

HANKKEET JA OHJELMAT

- Hyvinvointia ja laatua – vanhuspalvelulain toimeenpanohanke (02.12.2015): http://sote.kainuu.fi/hyvinvointia_ja_laatu_hanke
- Ikäpalo –hanke vanhuspalvelulain tavoitteisiin vastaamassa (08.12.2015): <https://www.innokyla.fi/web/vers-tas717065>
- Kotona kokonainen elämä – ikäihmisten palvelujen kehittämisohjelma 2012–2015 <https://www.innokyla.fi/web/hanke306103> (30.10.2015).
- Kuntaliitto/asiantuntijapalvelut (12.12.2015): <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/vanhuspalvelulaki/Sivut/default.aspx>
- Keski-Uudenmaan SOTE-alueyksikön suunnittelu www.kuuma.fi/intranet/sote-hanke
- Oma tupa – Oma lupa – Ikääntyvän itsemääräämisoikeuden tukeminen palveluilla. Hankkeen Road Show -esitys 29.10.2014 (02.12.2015) http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/71149_Road_Show_esitys.pdf
- RISTO - Riskien tunnistamisesta parempaan toimintakykyyn, vanhuspalvelulain toimeenpanohanke (13.12.2015): <https://www.innokyla.fi/web/hanke349835>
- Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma 2013–2017: http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Ikaantyneiden_asuminen/Ikaantyneiden_asuminen_kehittamisohjelma_20132017

KUNTIEN OHJELMIA

Tiedot on saatu kuntien nettisivuilta.

- Akaa Hyvinvointikertomus (lapsista ikäihmisiin) 2013–2016.
- Asumis- ja maankäyttöohjelma 2013–2016, Lappeenranta.
- Espoo Täyttä elämää ikääntyneenä. Espoon ikääntymispoliittinen ohjelma 2009–2015.
- Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä/Eksote Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi 2015.
- Hartola, Iitti, Myrskylä, Nastola, Orimattila, Pukkila ja Sysmä Ikääntyvien hyvinvointisuunnitelma, 2015.
- Hattula Ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma. 2015.

Hausjärvi, Loppi ja Riihimäki Vanhuspalvelulain mukainen suunnitelma 2014–2018.
 Heinävesi Sähköinen hyvinvointikertomus.
 Helsingin seudun asumisen, liikenteen ja maankäytön toteutumisen ohjelma 2017.
 Helsingin strategiaohjelma 2013–2016.
 Ikäystävällinen Kuopio vuosille 2009–2013.
 Inari Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi vuosille 2016–2019.
 Joroinen Hyvinvointikertomus 2016–2017.
 Jyväskylän asumisvisio 2020.
 Kaakon kaksikko (Miehikkälä ja Virolahti) Hyvinvointikertomus 2015 ja hyvinvointisuunnitelma 2016–2018.
 Kangasala Turvallinen vanhuus Kangasalla - vanhuspalveluiden kehittämissuunnitelma ja toimenpideohjelma 2010–2020.
 Kaskinen (Suomen pienin kunta) Vanhuspoliittinen strategia vuoteen 2015.
 Keitele Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi 2014–2017.
 Kemi Ikäystävällinen Kemi. 2015.
 Kivijärvi Ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma 2015.
 Lapinlahti Ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2013–2017
 Lempäälä Ikääntyneiden palvelua koskeva suunnitelma 2015–2025
 Liminka Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2013–2016.
 Luvia Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi. 2014.
 Mustasaari Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi 2015–2030.
 Lahden kaupungin asunto- ja maapoliittiset linjaukset 2009–2012
 Oulun kaupungin ikääntymispoliittiset linjaukset 2010–2020.
 Oulun kaupungin asuntopoliittiset linjaukset 2013.
 Porin seudun asuntopoliittinen strategia 2012–2016.
 Porin yhteistoiminta-alueen vanhuspalveluiden suunnitelma vuoteen 2020.
 Pello Ikääntyvän väestön palvelut -ohjelma 2015–2020.
 Peruspalveluliikelaitos JYTA (Kannus, Halsua, Kaustinen, Lestijärvi, Perho, Toholampi ja Veteli) Suunnitelma ikääntyneen väestön hyvinvoinnin edistämiseksi ja palveluiden järjestämiseksi 2016–2020.
 Peruspalveluyhtymä Selänne (Haapajärvi-Pyhäjärvi-Reisjärvi) Vanhuspalveluiden suunnitelma 2015–2020.
 Pirkkalan yhteistoiminta-alue Ikäohjelma vuoteen 2030 ja toimenpide-ehdotukset 2013–2016.
 Porin perusturvakeskus Porin yhteistoiminta-alueen vanhuspalveluiden suunnitelma vuoteen 2020
 Porvoo Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi 2015–2018.
 Raisen ja Ruskon yhteistoiminta-alue Ikäihmisten hyvinvointiohjelma 2014–2017.
 Rovaniemi Ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma vuoteen 2020.
 Rääkkylä Ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2015.
 Somero Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi 2015–2017.
 Sosteri ja Savonlinna Ikääntymispoliittinen strategia ja suunnitelma 2016–2020.
 Suonenjoki Ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma vuosille 2015–2017.
 Suupohjan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä (Isojoki, Karijoki, Kauhajoki, Teuva) Ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma vuoteen 2020 ja toimenpideohjelma vuosille 2016–2020.
 Säkyliä Hyvinvointikertomus 2016.
 Seudulliset vanhuspalvelujen strategiset linjaukset. Jyväskylän verkostokaupungin ja Keurusseudun kuntien vanhuspalveluiden kehittämishanke 2009.
 Tampereen seudun asuntopoliittinen ohjelma 2030. (2010).
 Tampereen kaupunkistrategia 2025.
 Urjala Vanhustyön strategia / Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi 2014–2016.
 Uusikaupunki Ikäystävällinen Uusikaupunki 2015–2016.
 Vaasa Ikääntymispoliittinen ohjelma 2010–2015.
 Vaasa Asuntopoliittinen ohjelma 2012– 2014.
 Vantaa Ikääntymispoliittinen ohjelma 2010–2015.
 Vantaa Asunto-ohjelma 2009–2017.

HAASTATTELUT

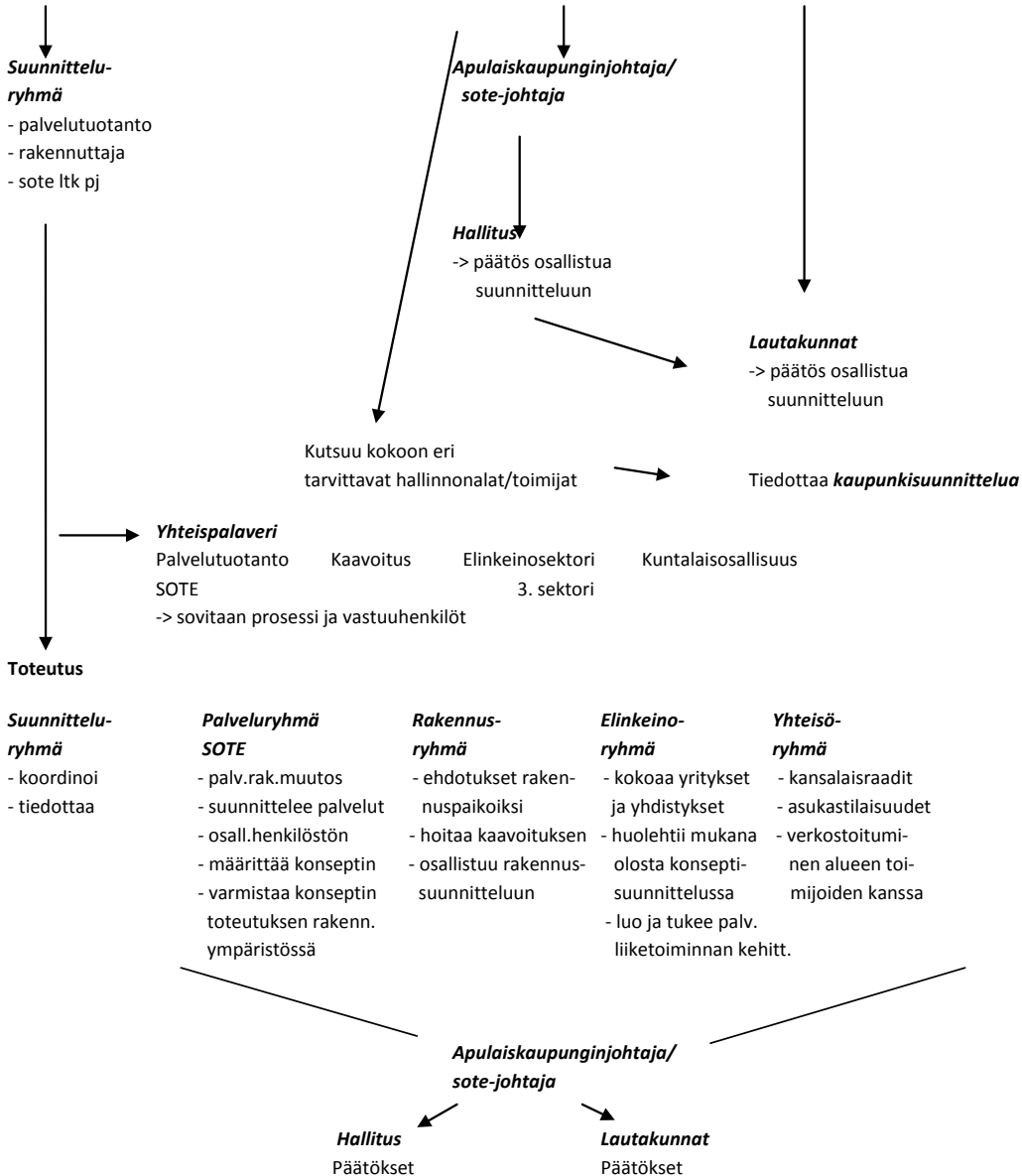
Heli Toroska, suunnittelija, Pikassos Oy, Satakunta, 14.1.2016.
 Jukka Lindberg, tilaajaohjaja, Hämeenlinna, 11.1.2016.
 Kaisa Taimi, asiakasohjauspäällikkö, Tampere, 11.1.2016.
 Leila Mukkala, projektipäällikkö, Ranua, 11.1.2016.
 Maarit Hiltunen-Toura, hankeohjaja, Socon Oy, 8.1.2016.
 Maija Juola, vanhustenhuollon palvelujohtaja, Kokkola, 14.1.2016.
 Minna Nurminen, projektityöntekijä, Rauma, 11.2.2016.
 Pirjo Laitinen-Parkkonen, hankeohjaja, KU-Sote 23.1.2016.
 Pirjo Vainio, sosiaali- ja terveystoimenjohtaja, Tuusula, 25.1.2016.
 Tuija Koivisto, vanhustyönjohtaja, Keuruu, 11.1.2016.

LIITE:

Hämeenlinnan poikkitoimialainen yhteistyöprosessi

Aloituspalaveri

Edustus: kaupungin palvelutuotanto, asuminen ja kaavoitus, sote ltk pj, rakennuttaja (jos valittu)



Valmiina toteutukseen

1. Hyvinvointikylä-suunnitelma: sisältää konseptin, palvelutuotannon mukauttamisen, rakennetun ympäristön toteuttamissuunnitelman sekä muun yhteisön osallisuuden

2. Rahoitussuunnitelma

Tarkastelumallin kehittäjä kunnille ikäntyneiden asumistarpeisiin varautumiseksi

Olli Oosi, Marika Koramo, Mia Toivanen ja Janika Keinänen

1. Johdanto

Selvityksen tavoitteena on ollut mallintaa ikäihmisten asumistarpeiden ennakointia ja niihin varautumista kunnan alueella.

Selvitys toteutettiin analysoimalla ikääntyneiden asumistarpeita, ikääntymistä ja ikääntyneiden toimintakykyä sekä kuntien ikääntyvien ennakointiin liittyviä julkaisuja ja erilaisia ikääntyneiden asumisen kehittämissohjelman myötä syntyneitä tuotoksia. Kehittämistyössä olivat mukana Järvenpään, Kuopion ja Lahden kaupungit. Kustakin kaupungista haastateltiin vanhuspalveluiden edustajia, asuntotoimen asiantuntijoita sekä kaupunkikehityksestä tai kaavoituksesta vastaavia asiantuntijoita. Jokaisessa kaupungissa järjestettiin keskustelutilaisuus tai ryhmähaastattelu näiden toimijoiden kanssa. Järvenpäässä ja Kuopiossa haastateltiin lisäksi vanhusneuvostojen edustajia.

Jokaisessa kaupungissa kartoitettiin sitä, millaista tietoa ikääntyneistä ja heidän asumisestaan näissä kaupungeissa on olemassa. Ajatuksellisesti apuna käytettiin yhtä asuinalueita: Järvenpäässä Pöytäalhoa, Kuopiossa Pyöröä ja Lahdessa Nastolaa.

Luvussa kaksi on kuvattu ikääntyneiden asumistarpeiden ennakointia. Ensin kuvataan keskeisiä kuntien käyttämiä tietolähteitä ja valtakunnallista tietopohjaa. Tämän jälkeen esitetään ennakoinnin nykytilaa mukana olleiden kaupunkien osalta.

Suositus tarkastelumalliksi esitetään luvussa kolme. Mallissa on neljä näkökulmaa: väestön ikääntyminen ja toimintakyky, ikääntyneiden asumistoiveet ja -tarpeet, rakentamis- ja muutostarpeet sekä kunnan mahdollisuudet ja keinot. Jokainen näkökulma koostuu tarkemmista arviointikohdista ja mahdollisista tietolähteistä. Tarkastelumalli on luonteeltaan laadullinen.

Luvussa neljä esitetään huomioita tarkastelumallin rakentamisesta sekä siihen liittyneistä rajoitteista. Tässä esitetään myös suositus mallin jatkokehittämiseksi siten, että malli hyödyttäisi jatkossa sekä ympäristöministeriötä että kuntia.

2. Ikääntyneiden asumistarpeiden ennakoinnin nykytila

2.1 Valtakunnallisia tietolähteitä ennakointiin

2.1.1 Venni-väestöennuste ja rakentamisennuste

Venni-väestöennustemalli on Tieto Oy:n Lahden kaupungin kanssa kehittämä tuote. Lahdes-
sa vastaavaa järjestelmää kutsutaan nimellä Tilda. Esiselvitykseen osallistuneista kunnista
Järvenpäässä hyödynnetään Venni-väestöennustemallia esimerkiksi palveluverkkosuunnit-
telussa. Venni-väestöennustemallin osa-alueita on neljä: koko kunnan väestöennuste (KKE),
asuntotarve-ennuste (ASTA), osa-alueittainen rakentamisennuste sekä osa-alueittainen
väestöennuste (OSA).

Koko kunnan väestöennuste laaditaan kohorttikomponenttimallilla, jossa komponentte-
ja ovat syntyvyys, kuolleisuus, tulo- ja lähtömuutto. Muutos ennustevuodesta seuraavaan
lasketaan kohorteittain hedelmällisyys-, kuolleisuus, tulo- ja lähtömuuttokertoimilla. Malli
tarjoaa vaihtoehtoja erilaisiin skenaarioihin.

Asuntotarve-ennusteessa väkiluvusta lasketaan asuntokuntien kokonaismäärä eli asun-
tojen kokonaiskysyntä ennustevuosittain. Asuntokannasta lasketaan kokonaistarjonta.
Rakentamistarve saadaan kysynnän ja tarjonnan erotuksena, ja kysyntä voidaan mallissa
luokitella asuntokunnan koon, talotyypin ja asunnon koon mukaan ennustevuosittain.
Taustatietona on myös varauman osuuden ja poistuman kehitys. Mallin avulla on mahdol-
lisuus tuottaa useita asuntoskenaarioita esimerkiksi kysynnän jakautumista, poistumista ja
varaamista koskien. Kaupunginosa-alueittaisessa rakentamisennusteessa rakentamistarve
jaetaan talotyypeittäin eri alueille.

Osa-alueittaisessa rakentamisennusteessa lasketaan "vanhan" väestön kehitys kohortti-
komponenttimenetelmällä ja uusiin asuntoihin muuttaneiden määrä lasketaan raken-
tamisennusteen perusteella. Tämän pohjalta osa-alueittaiset väestöskenaariot voidaan
muodostaa erilaisten aluetyyppien kautta hyödyntäen erilaisia kertoimia. Malli pystyy

laskemaan osa-alueittaisen väestöennusteen myös asuntojen alueittaisen kysynnän ja tarjonnan kautta.

Tuleva Kassu2 -palvelu

ARA:n Kassu Excel-työkirja on vuonna 2013 julkaistu työkalu helpottamaan asumisen strategista suunnittelua. Kassu-työkirja on yleisluontoinen kunnan asumisen suunnittelun työkalu, johon sisältyy yleisen asumisen strategian lisäksi erityisryhmien asuntopolitiikka, vuokra-asuntopolitiikka ja maankäyttöön sekä energiatehokkuuteen liittyviä erityiskysymyksiä.

Haastattelujen mukaan Kassu-työkirjan hyödyntäminen on jäänyt vähäiseksi. Yksi tekijä lienee työkalun sisältämä suuri muuttujien määrä ja sen yleisluonteisuus. Kassu-työtä on lähdetty uudistamaan siten, että laadullisesta yleisluontoisuudesta päästäisiin yksityiskohdaisempaan mallintamiseen.

Suomen ympäristökeskus (SYKE) on kehittämässä asumisen suunnittelun työkalua eli ns. Kassu2:ta. Erona vanhaan Kassu-työkirjaan on erityisesti se, että Kassu2 tulee olemaan kvantitatiivinen tarkastelumalli. Mallissa hyödynnetään muun muassa Tilastokeskuksen ja Liiterin tietoja. Kassu2 tulee todennäköisesti olemaan maksullinen kunnille. Kassu2 -työssä on tällä hetkellä käynnissä tarpeenmäärittäminen. Koodausvaihe käynnistyy vuoden 2017 keväällä.

Myös Kassu2 tulee olemaan melko yleisluontoinen asumisen strategia kaikille kunnan asukasryhmille, erityisryhmien ja ikääntyneiden asuminen tulevat huomioiduksi. Kunnat voivat hyödyntää Kassu2:ta joko sellaisenaan tai lisätä siihen omia lisäelementtejään.

Kassu2 hyödyntää kunnittaista väestöennustetta (Tilastokeskus), rakennus- ja huoneistorekisterin tietoja (kunnista) sekä paikkatietoja. Väestöennusteissa huomioidaan muuttoliikkeen lisäksi syntyvyys- ja kuolleisuuskertoimia. Lisäksi malliin on tulossa huomioita palvelurakenteen tarpeista. Vastaavan tyyppiset tiedot ovat edellä mainitussa VENNI-mallissa.

2.1.2 Ikääntyneiden hyvinvointia ja toimintakykyä koskevia tietoja

Toimintakyky muodostuu monista erilaisista osa-alueista. Tyypillistä on hahmottaa toimintakykyä neljän ulottuvuuden kautta, joita ovat fyysinen, psyykinen, kognitiivinen ja sosiaalinen toimintakyky. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos⁵¹ kuvaa näitä osa-alueita seuraavasti:

<p>FYYSINEN TOIMINTAKYKY on ihmisen kykyä selviytyä fyysisesti niistä tehtävistä, jotka hänen arkeensa kuuluvat. Tällaisia fysiologisia ominaisuuksia ovat mm.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lihasvoima ja kestävyys • Kestävyyskunto • Nivelten liikkuvuus • Kehon asennon ja liikkeiden hallinta • Koordinoiva keskushermoston toiminta • Aistitoiminnot 	<p>PSYKKINEN TOIMINTAKYKY käsittää ihmisen henkiset voimavarat, joiden avulla selviydytään arjen haasteista ja kriiseistä. Tämä sisältää mm. seuraavia kykyjä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiedon vastaanottaminen ja käsitteleminen • Tunteminen • Kokeminen ja käsityksien muodostaminen omasta itsestä ja ympäröivästä maailmasta • Elämän suunnitteleminen ja sitä koskevien ratkaisujen ja valintojen tekeminen
<p>KOGNITIIVINEN TOIMINTAKYKY käsittää osa-alueita, jotka mahdollistavat ihmisen suoriutumisen arjessa ja sen vaatimuksissa. Tämä käsittää mm. seuraavat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Muisti • Oppiminen • Keskittyminen • Tarkkaavaisuus • Hahmottaminen • Orientaatio • Tiedon käsitteleminen • Ongelmien ratkaiseminen • Toiminnanohjaus • Kielellinen toiminta 	<p>SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY muodostuu yksilön ja sosiaalisen verkoston, ympäristön, yhteisön tai yhteiskunnan välisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Tämä käsittää kaksi ulottuvuutta:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ihminen vuorovaikutussuhteissaan • Ihminen aktiivisena toimijana, osallistujana yhteisöissä ja yhteiskunnassa.

Kuva 1. Toimintakyvyn ulottuvuudet (Mukaihen THL:n Toimia-verkoston toimintakyvyn ulottuvuuksista).

Toimintakyvyn ulottuvuuksia hyödynnetään muun muassa toimintakyvyn mittaamisessa palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Suositusten tarkemmasta palvelutarpeen arvioinnista on koontunut Toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkosto (TOIMIA-verkosto) 2010-luvun alkupuolella. TOIMIA-verkosto on myös koontunut suosituksen toimintakyvyn mittaamisesta ja arvioinnista väestötutkimuksissa.

Väestötutkimusten yhteydessä TOIMIA-verkoston väestötutkimusryhmä käsittelee yhteensä seitsemää toimintakyvyn ulottuvuutta, joissa psyykkisen, kognitiivisen ja sosiaalisen toimintakyvyn lisäksi fyysinen toimintakyky on jaettu neljään osaan. Nämä ovat liikkumiskyky, aistitoiminnot, työkyky sekä päivittäisistä toiminnoista suoriutuminen. Ennakoinnin yhteydessä kannattaa valita keskeisimmät osa-alueet näistä seitsemästä, sillä kaikkien osa-alueiden tarkasteleminen ei ole välttämättä asianmukaista tai kustannustehokasta.

51 <https://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on/toimintakyvyn-ulottuvuudet>

Asuntotarpeita arvioitaessa keskeisiä ovat erityisesti fyysiset osa-alueet. Muilla osa-alueilla on merkitystä pohdittaessa palvelurakennetta. Sosiaalisen toimintakyvyn piirteet ovat korostuneet esimerkiksi viimeaikaisessa yhteisöasumisen muotojen suosiossa. TOIMIA-verkostolta on saatavissa suositus erilaisilla tavoilla toteutettaviin väestötutkimuksiin (haastattelut, kyselyt, terveystarkastustutkimukset). (ks. Koskinen et al., 2011).

Kuntien on mahdollista etsiä esimerkiksi Sotkanetistä hakusanalla "toimintakyky" erilaisia fyysistä toimintakykyä kuvaavia tilastoja. Aikasarjojen pituus riippuu muuttujasta. Osassa aikasarja on toistaiseksi hyvin lyhyt (vuodesta 2012), mikä rajoittaa ennakkoinnin tekemistä. Käytännössä lyhyen aikavälin ennakkoinnissa voidaan kuitenkin parhaana arviona pitää tämänhetkistä tilannetta. Ennakointia voi tehdä tilastollisesti esimerkiksi erilaisia ennustamismalleja hyödyntäen. Myös yksinkertaisella trendien seurannalla voidaan tehdä kunnissa yksinkertaista, mutta hyödyllistä, ennakkointia. Taulukossa 1 on esitetty joitain toimintakyvyn mittareita mm. Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH:sta sekä niiden kehitys viime vuosina. ATH-tutkimus sisältää erilaisia aihepiirejä, kuten hyvinvointi, terveys, toimintaja työkyky, elintavat ja riskitekijät sekä palvelut. Kunnilla ja alueilla on mahdollisuus osallistua tutkimukseen yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa ja saada oman alueensa tarpeiden mukainen otos. Taulukossa esitetyissä kuvissa on koko Suomen tilasto.

Taulukko 1. Esimerkkejä ennakkoinnissa hyödynnettävistä toimintakykymittareista (Sotkanet).

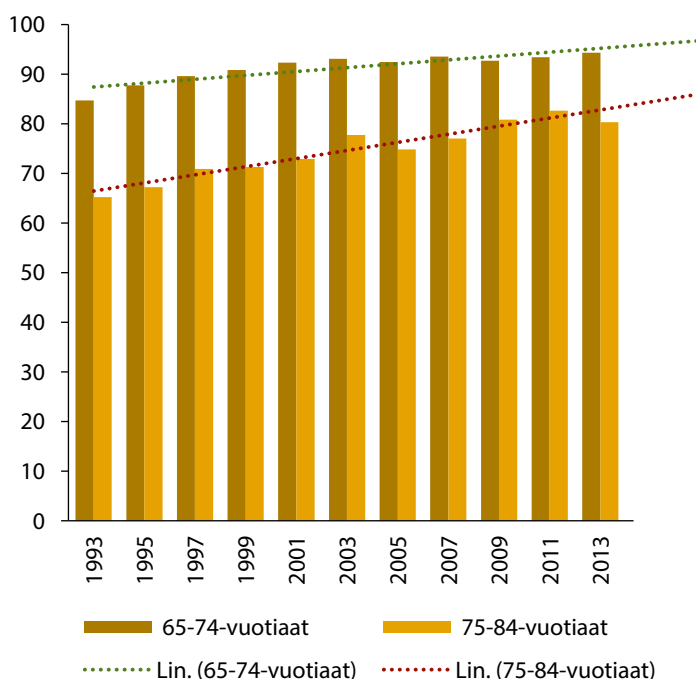
Kyky liikkua yksin ulkona ilman vaikeuksia (%)

Mittari: Henkilöt, jotka kykenevät liikkumaan yksin ulkona ilman vaikeuksia, % vastaavan ikäisestä väestöstä.

- 65-74-vuotiaat
- 75-84-vuotiaat

Kuvassa on esitetty mittarin kehitys vuodesta 1993 eteenpäin sekä yksinkertainen lineaarinen trendi ja tämän ennuste eteenpäin. Käytännössä on huomioitava, että trendi ei seuraa lineaarista kehitystä, vaan hidastuu kohti maksimiarvoaan.

Viimeisen viiden vuoden aikana 65-74-vuotiaiden kyky on kasvanut keskimäärin 0,3 % mittauksesta seuraavaan ja 75-84-vuotiaiden 0,7 %.

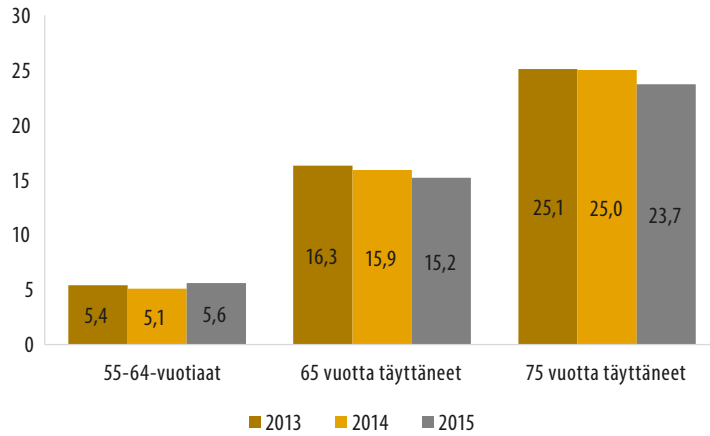


500 metrin matkan kävelemisessä suuria vaikeuksia kokevien osuus (%)

Mittari: Henkilöt, joilla on 500m matkan kävelemisessä suuria vaikeuksia, osuus (%).

- 55-64-vuotiaat
- 65 vuotta täyttäneet
- 75 vuotta täyttäneet

Näillä ikäryhmillä on vaikeuksia myös liikkumisessaan omassa kodissaan silloin, kun koti ei ole täysin esteetön.

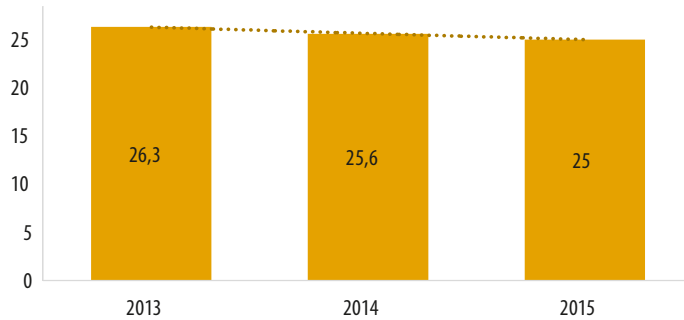


Arkiaskareissa suuria vaikeuksia kokevien osuus 75 vuotta täyttäneistä (%)

Mittari: Arkiaskareissa suuria vaikeuksia kokevien osuus (%).

- 75 vuotta täyttäneet

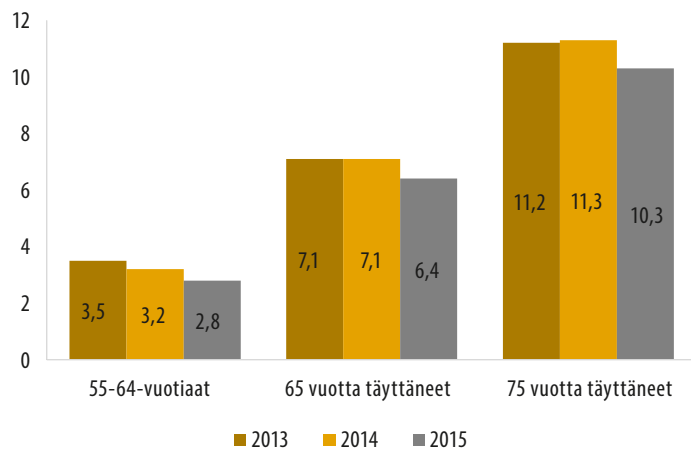
Näillä ryhmillä on vaikeuksia toimia omassa kodissaan.



Apua riittämättömästi saavien osuus väestöstä (%)

Mittari: Apua riittämättömästi saavien osuus väestöstä (%).

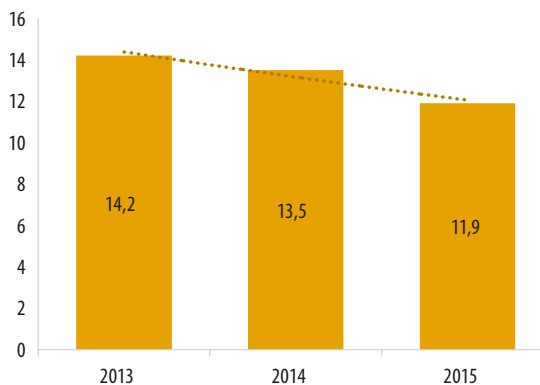
- 55-64-vuotiaat
- 65 vuotta täyttäneet
- 75 vuotta täyttäneet



Itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia kokevien osuus 75 vuotta täyttäneiden joukossa (%)

Mittari: Itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia kokevien osuus (%).

- 75 vuotta täyttäneet



Viimeaikaisista eläkeikäisten toimintakyvyn trendejä kuvaavista tutkimuksista yksi on "Eläkeikäisen väestön terveystyöryhmittäminen ja terveys keväällä 2013 ja niiden muutokset 1993-2013" -tutkimus (Helldán & Helakorpi, 2014). Tutkimuksen tuloksena todettiin eläkeikäisten toimintakyvyn kohentuneen seuranta-aikana. Tutkimuksessa on esitetty terveyden ja elintapojen kehitystä monen asumisenkin kannalta keskeisen muuttujan kohdalla. Lisäksi tutkimuksessa on esitetty asumisen osalta tyypillisiä eläkeikäisten asuinpaikkoja sekä kerrostaloasumisen yleisyyttä.

2.1.3 Ikääntyneiden asumisratkaisuja ja -toiveita

Ikääntyneiden erilaisia tulevaisuuden asumisratkaisuja ja -toiveita on käsitelty viime vuosina erilaisissa työryhmissä ja selvityksissä. Selvitykset ikääntyneiden uudeltaisista asumistarpeista ja toiveista korostavat erityisesti yhteisöllisen asumisen merkityksen kasvua. Yhteisöllinen asuminen voi tarkoittaa useita erilaisia asumismuotoja, joista esimerkkejä ovat hoitoyhteisöt ja uudentyypiset asuinyhteisöt (Välikangas, 2009). Yhteisölliseen asumiseen ja hoivaan liittyviä uusia konsepteja ovat esimerkiksi seniorikylät, perhehoito ja uudeltaiset yhteistoimitilat. Tähän lukuun on koottu joitain esimerkkejä aiemmissä selvityksissä nousseista uudeltaisista asumistarpeista ennakoitavien jatkokehityksen pohjaksi (ks. taulukko 2).

Yhteisöllisyyden ohella maassammekin korostetaan ns. ageing-in-place -ajattelua, jossa pyritään erilaisilla ratkaisuilla mahdollistamaan turvallinen ja itsenäinen asuminen tutussa elinympäristössä. Tällöin ikääntyneen ei tarvitse toimintakyvyn muuttuessa jatkuvasti muuttaa asumismuotoa, vaan asumisen ympärille rakennetaan erilaisia asumis- ja hoivajärjestelyjä. (Välikangas, 2009). Kotona asumisen mahdollistaminen on ollut hallitusohjelmienkin tavoitteena jo pidempään. Muita keskeisiä trendejä ikääntyneiden kotona asumisen ohella ovat esimerkiksi osa-aika-asuminen kakkos- ja kolmosasunnoissa sekä ulkomailla asuminen vähintään osan aikaa vuodesta.

Taulukko 2. Ikääntyneiden uudenlaisia asumisratkaisuja.

Konsepti	Kuvaus	Lisätietoja ja kokemuksia
Kotona asumisen tukeminen	Kotona asumisen mahdollistaminen edistämällä mm. asuntojen esteettömyyttä ja lähialueiden palveluja. Valtion tukimuotoihin kuuluvat asuntojen korjausavustukset ja hissiavustukset. Kunnilla ja järjestöillä on korjausneuvonta.	ARA, YM, kunnat.
Senioritalot	Omistus-, vuokra- tai asumisoikeuspohjaisia usein keskeisellä sijainnilla taajamissa sijaitsevia senioritaloja, jotka tarjoavat jotain palveluita (usein esim. ateriapalveluja). Usein palveluja on vähän ja mahdollisuus palveluihin tarjotaan, mutta niitä ei ole pakko käyttää. Senioritalojen suunnittelussa huomioidaan ikääntyneiden asumisen erilaiset vaatimukset, esim. leveät oviaukot ja automaattiovet. Senioritalot ovat yleistyneet Suomessa merkittävästi viimeisen 10 vuoden aikana.	Rakennusyhtiöt, kunnat. Senioritaloissa löytyy myös paljon asukaslähtöisiä uudempiä ratkaisuja. Tyvimaa, 2010.
Yhteisölliset asumisratkaisut ja ryhmärakentaminen	Yhteisöllisessä asumisessa asukkaat asuvat omissa huoneistoissaan, mutta hoitavat perusasiat, kuten ruoanlaiton ja arkiset palvelut yhdessä. Suuremmat siivoukset ostetaan. Yhteisiä tiloja voivat olla esimerkiksi ravintola-ruokasali, saunatilat, jumppatilat ja kirjasto. ¹ Yhteisöasumista monin erilaisin ratkaisuin ja hallintamuodoin.	Kokemuksia löytyy esim. Asukasyhteisö Helsingin Loppukiriltä.
Monisukupolvinen asuminen	Esimerkiksi nuorten opiskelijoiden sijoittaminen samaan asumukseen ikäihmisten kanssa siten, että opiskelijat pitävät seuraa ikääntyneille vastineena edullisemmalle tai ilmaiselle asumiselle. Eri sukupolvia yhdistävään yhteisöasumiseen kytkeytyy myös ns. sosiaalisen isännöitsijä. Sosiaalinen isännöitsijä tapaa asukkaita ja auttaa heitä arjen kysymyksissä.	Mallia opiskelijoiden ja ikäihmisten sijoittamisesta samaan asumukseen on kokeiltu useissa palvelukodeissa Hollannissa. Suomessa kokeilu on käynnistetty Helsingissä sosiaali- ja terveystieteiden, Helsinki Mission ja Helsingin Diakoniaopiston suunnitelmista. Sosiaalisen isännöinnin/asukas-toiminnan ohjauksen kokeiluja on tehty Helsingissä, Jyväskylässä ja Lahdessa. Toimintatapa on käytössä Setlementtiasuntojen taloissa.
Palvelu- ja hybridi-korttelit	Palvelukortteilla ikääntyneet asuvat kuntien taajamissa itsenäisesti. Kortteista löytyy laajalti erilaisia palveluita ruokailu- ja siivouspalveluista liikunta- ja virkistysmahdollisuuksiin. Palvelukortteihin voi sisältyä useita erilaisia asumismuotoja, kuten yhteisöasumista, senioritaloja ja palveluasumista. Hybridikortteilla viitataan yleensä erityisesti tiiviisti rakennettuihin ja keskeisellä sijainnilla oleviin asuinalueisiin, joissa asunnot ja palvelut on rakennettu kiinteästi yhteen. Suomessa on jo joitain alueita, joilla on samanlaisia piirteitä, esimerkkinä Hämeenlinnan Keinusaari -palvelukeskuskortteli.	Esim. Aalto-yliopiston Sotera instituutti. Tampereella Hervannan Keinupuiston korttelissa hyödynnetään ns. Lähitori-mallia, jossa palvelukeskittymän kautta tarjotaan keskeisiä palveluita asukkaille.
Perhehoitokylä	Kaarinassa on toteutettu perhehoitokylä. Se tarjoaa kodinomaisen asumisen ja hoivan ikäihmisille, jotka eivät pärjää yksin kotona, mutta eivät ole tehostetun palveluasumisen tai laitoshoidon tarpeessa. Perhehoitokylä tarjoaa mm. perhehoitajan tukea ja hoivaa, tarvittaessa sairaanhoidollisia palveluita, turvallisen yhteisön ja oman huoneen	Kaarinan perhehoitokylä Säde.
Naapurustomalli (Hollanti)	Palvelukeskuksen ympärillä toimii palveluyöhyke, jossa asuntojen ja ympäristön soveltuvuus on standardeja sopivampi ikääntyville. Naapurustoon voi kuulua tukiasuntoja, asumista palvelukeskuksessa jne.	Ks. Välikangas, 2009.
Palvelualuemalli (Tanska)	Tanskassa sosiaalista asumista tarjoavat lähinnä voittoa tavoittelemattomat järjestöt ja asunto-osuuskunnat muun asutuksen joukossa ja erityisesti palvelualueilla. Palvelualueille rakennetaan monipuolisesti ratkaisuja ryhmäkodeista hoivakoteihin ja palvelukeskuksiin. Lisäksi on myös perinteisiä asumisratkaisuja. Hoiva-asuminen korostaa yhteisöllisyyttä. Kunnat päättävät palvelualueiden sijoittumisesta kunnan alueelle.	Ks. Välikangas, 2009.

Esiselvityksen yhteydessä käytiin keskustelua siitä, miten ikäihmiset haluaisivat asua. Tarkastelumallin pohjaksi on tähän koottu muutamia jo tiedossa olevia lähtökohtia. Tyvimaan (2010) väitöskirjassa ikääntyneiden asumistarpeiden muutosta on kuvattu viitekehyksellä, jossa ikääntyneiden asumisratkaisuun ja muuttopäätökseen vaikuttavat sekä työntävät tekijät että vetovoimatekijät. Näistä ensimmäiseen kuuluvat asuinalueen ympäristö, kuten sen turvallisuus ja palvelujen saatavuus sekä muu fyysinen ympäristö, kuten asunnon vaatimat korjaukset tai suuri kotitöiden määrä. Lisäksi työntäviä tekijöitä ovat henkilökohtaiset tekijät, kuten terveydentila ja asuntarpeet.

Tyvimaan mainitsevat vetovoimatekijät liittyvät puolestaan sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön sekä asuinalueen piirteisiin. Ensimmäisestä esimerkkinä voidaan nostaa halu uudenlaiseen elämäntyyliin tai uusien aktiviteettien kaipuu, toisesta asunnon piirteiden sopivuus ja asuinalueesta esimerkiksi palvelujen läheisyys.

Kyselytutkimuksissa on todettu lisäksi asumistoiveisiin liittyen seuraavia näkökulmia (Seppälä & Timonen, 2013):

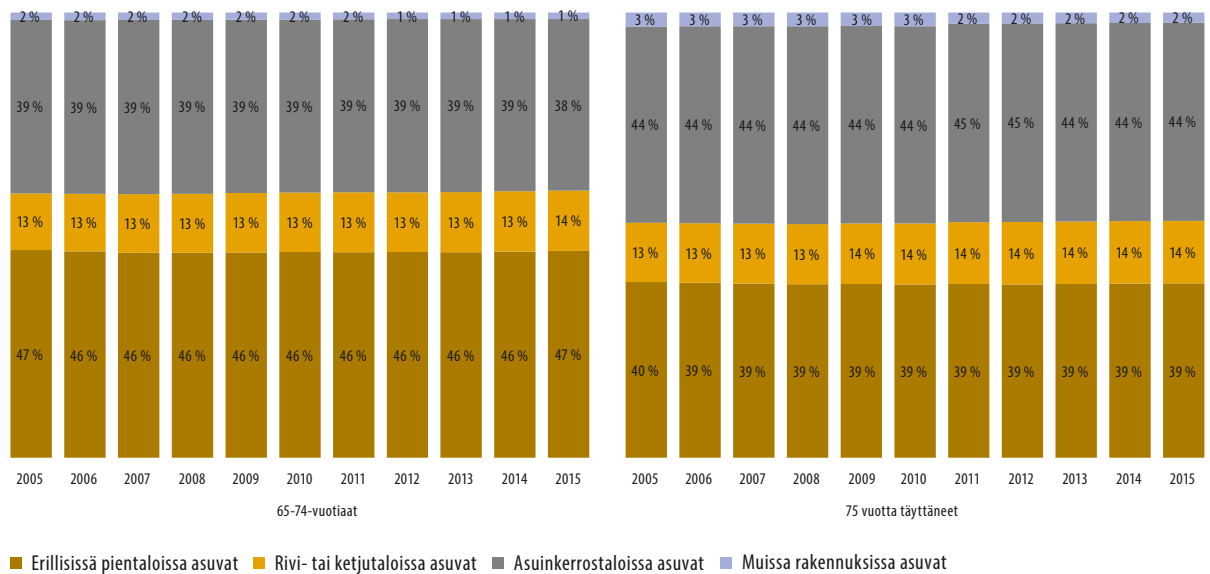
- Enemmistö haluaisi asua omassa kodissaan, vaikka palveluasumista tuettaisiin runsaastikin.
- Merkittävä vähemmistö haluaa kuitenkin asua palvelukodissa missä tahansa realistisessa skenaariossa.
- Suuri joukko ikääntyneitä on sellaisia, joiden valinta asumismuodon välillä riippuu täysin palveluasumisen ja kotipalveluiden kustannuksista.
- Vastauksista voidaan päätellä, että ihmiset ovat tarvittaessa valmiita maksamaan palveluista merkittäviä summia itse.
- Summat ovat niin suuria, että niitä on mahdotonta maksaa pelkästään tuloista. Vastaajat ovat siis valmiita käyttämään säästöjä hoivapalveluiden rahoittamiseen. Säästöistä suuri osa on sitoutunut asuntovarallisuuteen.

Asuinympäristön osalta tärkeimmäksi piirteeksi ikääntyneiden ryhmässä on aiemmissa tutkimuksissa noussut se, että asuinalueella on tarjolla hyvät kaupalliset palvelut. Käytännössä tämä tarkoittaa ennen muuta ruokakauppaa (ks. Asukasbarometri, 2004; Poutanen et al., 2008). Luonnonläheisyys, alueen keskeinen sijainti sekä asuinalueen turvallisuus ja rauhallisuus nousevat seuraavaksi tärkeimmiksi tekijöiksi. Kuntien omassa tiedonkeruussa toiveet tai tarpeet liittyvät yleensä johonkin seuraavista:

- Muuttohalukkuuteen (läemmäksi palveluita, esteettömämpään asuntoon)
- Oman asunnon hankalana kokemiseen (muutos- tai korjaustarpeet)
- Turvallisuuden tunteeseen omassa asunnossa.

2.1.4 Ikääntyneiden asumismuodot, muutot ja muuttohalukkuus

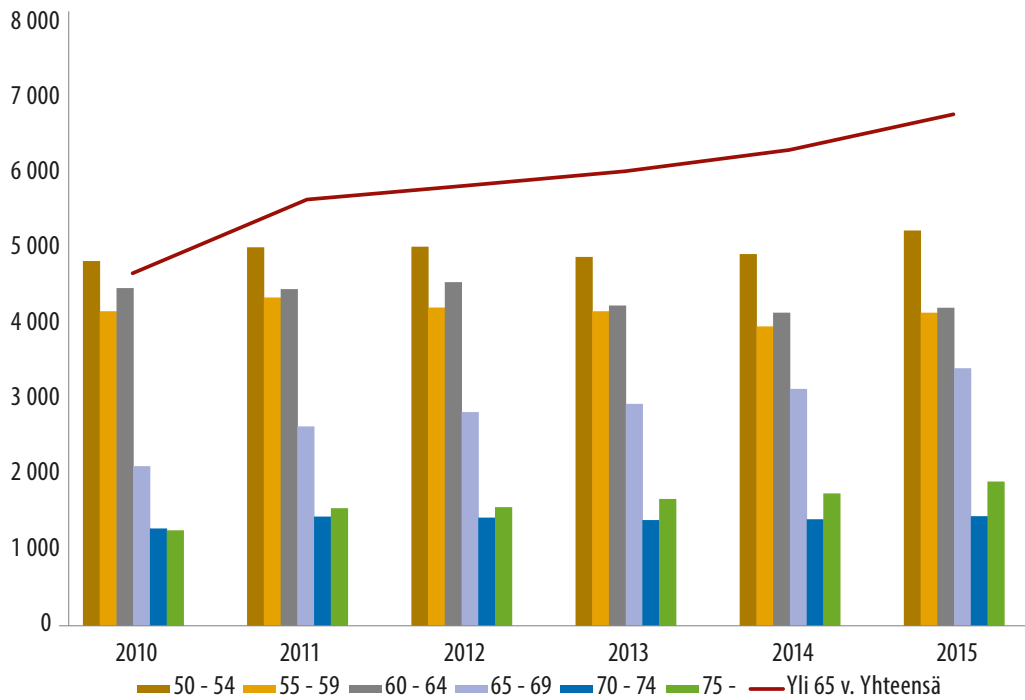
Tilastokeskuksen asumistilastoista voidaan havaita, että viimeisen kymmenen vuoden aikana ikääntyneiden asumismuotojen rakenne (erillistaloissa, rivitaloissa, kerrostaloissa) ei ole käytännössä muuttunut (ks. kuva 2). 75 vuotta täyttäneistä kuitenkin merkittävästi useampi on vaihtanut pientaloissa asumisen kerrostaloasumiseen verrattuna 65–74 -vuotiaisiin. Tämä merkinnee sitä, että tulevaisuudessa määrällisesti se joukko, joka on vaihtamassa omakotiasumisen kerrostaloasumiseen, on merkittävästi kasvamassa.



Kuva 2. Ikääntyneiden osuudet eri asumismuodoissa vuosina 2005–2015 (Tilastokeskus).

Aiemmissä tutkimuksissa on todettu myös, että asunnonvaihdon keskittymä sijoittuu 75–79 -vuotiaisiin, jossa 17 % suunnittelee asunnon vaihtamista. (Poutanen et al., 2008).

Tilastokeskuksen valtakunnallisten tilastojen valossa muuttojen määrä seutukuntien/alueiden välillä on lisääntynyt erityisesti 65–69-vuotiaiden ryhmissä. Kuntien sisäisestä muutosta ei ole saatavilla valtakunnallista tilastoa (kuva 3).



Kuva 3. Yli 50-vuotiaiden muutot 2010–2015 (Tilastokeskus).

2.2 Ennakointi Järvenpäässä

2.2.1 Lähtökohdat

Tässä luvussa kuvataan tarkastelumallin näkökulmasta ikäihmisten asumistarpeiden ennakointia ja asumistarpeisiin varautumista kunnan alueella. Tarkastelun kohteena on ollut Järvenpään Pöytäalhon kaupunginosa.

Järvenpään asuntopoliittista toimintaa ohjaavat Helsingin seudun asuntostrategia 2025 sekä valtion ja Helsingin seudun yhteinen maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) aiesopimus ja tähän kytkeytyvä työskentely sekä myös kunnan oma strategia ja tämän pohjalta tapahtuva toimenpiteiden ja asuntotuotannon hankkeistus. Tarpeen mukaan tarkastellaan myös yleiskaavoitusta ja asemakaavoitusta. Tässä mielessä Järvenpää osallistuu asumistarpeiden ennakkointiin yhtä kuntaa laajemmassa kontekstissa. Haastattelussa nostettiin esiin, että yhden asuinalueen tarkastelu on liian pieni arvioinnin kohteena.

Edellisen MAL-aiesopimuksen (2012–2015) mukainen asuntotuotannon kokonaistavoite oli 1 720, joista 344 ARA-rahoitteista asuntoa sisältäen korkotukivuokra-asunnot ja asunomisoikeusasunnot. Aiesopimuskautena valmistui yhteensä 1 480 asuntoa, joista 135 oli korkotukiasuntoja, 132 asoa ja 22 asuntoa takauslainalla, joten kaudella ei aivan saavu-

tettu kokonaistavoitetta. Asuntorakentaminen Järvenpäässä on vilkasta ja MAL-kaudella 2016–2019 myös ARA-rakentamisessa on tulossa useiden satojen uusien asuntojen kasvu. Lukuun sisältyvät erityisryhmähankkeet, ARA-vuokratalokohteet ja asumisoikeusasunnot. Järvenpään kaupungin toiminta asuntorakentamisessa pohjautuu kumppanuuteen eri toimijoiden kanssa rakennushankkeissa. ARA-hankkeita tarkastellaan kokonaisuutena yksittäisten hankkeiden sijaan. Tämä tapahtuu aktiivisesti jo kaavoitusvaiheessa. Järvenpäässä tullaan lähitulevaisuudessa panostamaan yhä enemmän olemassa olevaan kaupunkirakenteen tiivistämiseen ja täydennysrakentamiseen sen sijaan, että avattaisiin täysin uusia asuinalueita. Tämän lisäksi tarkastellaan hyvien kulkuyhteyksien äärellä olevia alueita, joita ovat muun muassa radan varren alueet.

Kaupunginvaltuusto on 9.8.2004 § 64 hyväksynyt yleiskaava 2020:n oikeusvaikutteisena yleiskaavana. Yleiskaavaan liittyviä hankkeistusohjelmia ja toteutusasiakirjoja laaditaan vuosittain. Näiden tarkoituksena on osoittaa väestö-, elinkeino- ja palveluverkkotavoitteiden sekä kaavoitus- ja maapolitiikan keskeiset yhteydet, vaadittavat resurssit sekä realistinen ajoitus taloussuunnittelun, muun ohjelmoinnin ja päätöksenteon pohjaksi. Yleiskaavan tarkistamistarvetta arvioidaan alue- ja teemakohtaisesti vuosien 2016–2020 aikana. Lisäksi alueella on käynnissä laajempia selvityshankkeita mm. kaupungintalon alueen kehittämisen osalta.

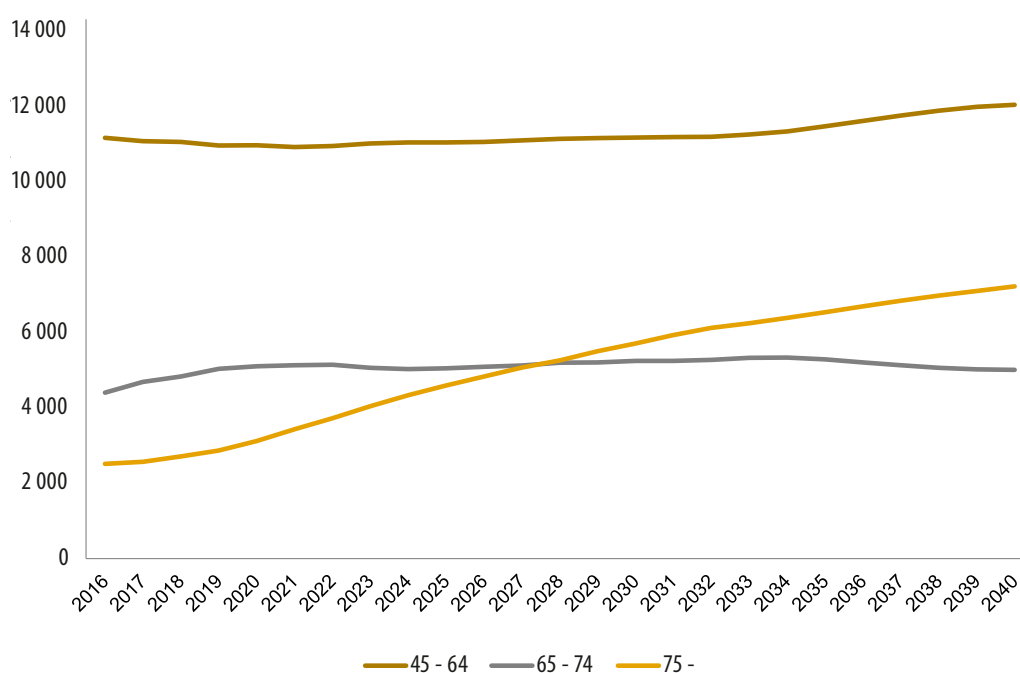
Tarkastelun testikohteena olevassa Pöytäalhossa on vireillä useita asemakaavahankkeita. Lähes kaikissa näissä hankkeissa on näkökulmana tiivistäminen. Keskeisiä hankkeita ovat:

- Vanha Aarikka, tontti 607-2
- Hyvinvointikampus, tontit 638-6, 7 ja 8
- Tontit 644-7 ja 8 (Villa Enckell)
- Vanha mattotehdas
- Hallintokatu 7, Mestariasunnot
- Pöytäalho, AO-tiivistäminen
- Kartanontie, tontti 642-16
- Myllytie 1 (MLL Keltasirkku)
- Myllytie 3, Myllytien nuorisotila
- Valtuustonkatu 8, Puistolan päiväkot.

Selvityksen haastatteluissa käytettiin usein esimerkkinä Järvenpään Hyvinvointikampus-hanketta, joka sijaitsee Pöytäalhon alueella. Hyvinvointikampus on ikäryhmiä yhdistävä asuin- ja toiminta-alue, jossa hyvinvointi ja viihtyvyys kulkevat käsi kädessä. Hyvinvointikampuksen suunnittelua varten kerättiin ideoita kaikille avoimella kyselyllä keväällä 2014. Hankkeen yhteydessä on järjestetty eläkeläisneuvoston ja kampuksen konsortion kanssa yhteisiä yleisötilaisuuksia.

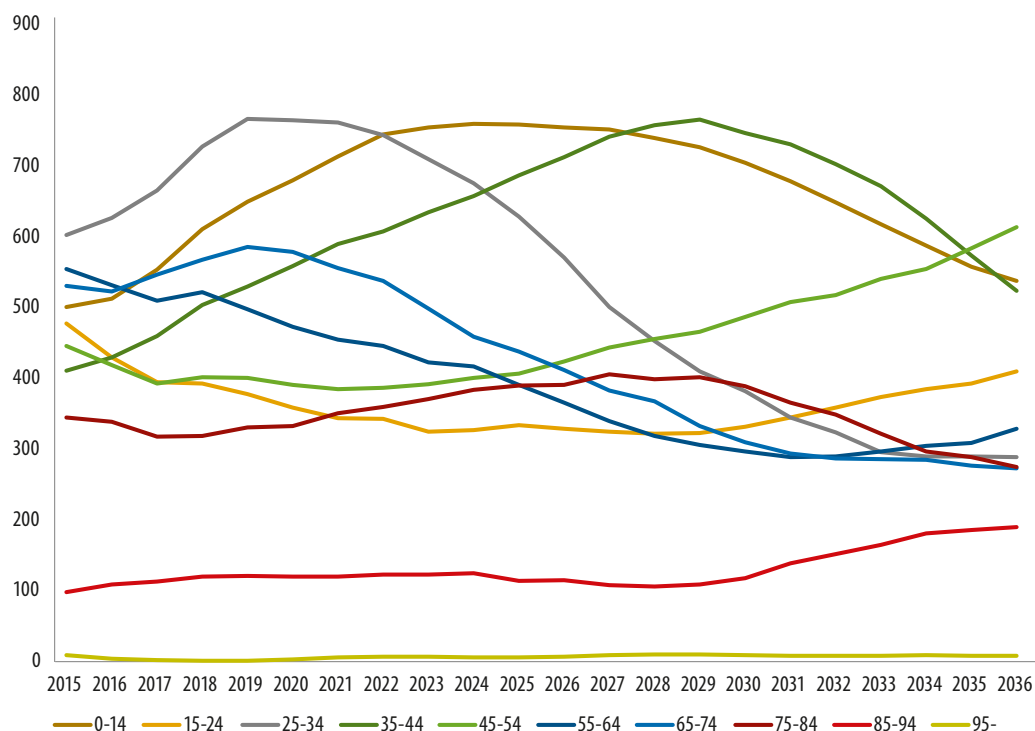
2.2.2 Väestön ikääntyminen

Väestön ikääntymistä seurataan ja ennakoidaan kaupunki- ja kaupunginosatasolla ikäryhmittäin ns. Venni -ennustemallin avulla (ks. Luku 2.1). Se kattaa yli 20 vuotta. Mallin tuottamia ennusteita hyödynnetään Järvenpäässä esimerkiksi palveluverkkosuunnittelussa sekä kaavaprozessissa. Venni -ennustemalli pohjautuu Lahden kaupungin kanssa kehitettyyn Tilda-aineistoon. Ennustemallin lähtöaineistona ovat Tilastokeskuksen tilastot väestöä, perheasemaa, asuntokuntia ja asuntoja koskien. Keskeisiä tilastoluokituksia ovat ikä, sukupuoli, alue, talotyyppi, asuntokunnan koko ja asunnon koko.



Kuva 4. Järvenpään ikäryhmittäinen väestöennuste (Tilastokeskus).

Kaupungin oman väestösuunnitteen pohjalta ikääntyneitä ennakoitiin olevan vuonna 2014 75–84 -vuotiaiden ikäryhmässä lähes 5 000 ja yli 85-vuotiaita noin 2 500 (Järvenpään väestösuunnite). Ikäluokittainen väestöennuste käy ilmi kuvasta 4 ja erityisesti Pöytäalhon alueella kuvasta 5.



Kuva 5. Pöytäalhon ikäryhmittäinen väestöennuste (Venni-väestöennuste).

2.2.3 Ikäihmisten toimintakyvyn ja hyvinvoinnin seuraaminen

Ikäihmisten toimintakyvyn seurantaan ja ennakointiin on Järvenpäässä kaksi ensisijaista lähdettä. Niiden ikääntyneiden osalta, jotka ovat jo sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä, on käytössä toimintakyvyn seurantaan liittyvät RAI-tiedot (Resident Assessment Instrument). Nämä tiedot ovat pääasiassa poikkileikkauskuva tietyinä ajankohtana.

RAI-järjestelmä on kehitetty hoidon laadun seurantaan, kustannusten arvioimista ja maksujärjestelmän kehittämistä varten palvelurakenteen eri tasoille. Sen ytimenä on laaja-alainen yksilön voimavarojen ja tarpeiden standardoitu kartoitus yksilöllistä hoito- ja palvelusuunnitelmaa varten. RAI-tietoja voidaan hyödyntää niiden asiakkaiden kohdalla, jotka ovat jo kotihoidon asiakkaina.

Toinen tietolähde on haastatteluun pohjautuva ennakoiva kotikäynti 80-vuotiaille kuntalaisille, jotka eivät vielä ole palvelun piirissä. Ennakoiva käynti on poikkileikkaus 80-vuotiaiden kuntalaisten tilanteeseen ja patteristo sisältää hyvin monenlaisia tietoja. Asumisen ennakoinnin näkökulmasta kotikäynnin ongelmana on se, että se tehdään varsin myöhään. Vastauksista ei ole erotettavissa asuinalueen näkökulmaa, eikä kyselyssä kiinnitetä huomiota yhteisiin tiloihin ja toimivuuteen.

Poikkileikkaustietoa on saatavissa esimerkiksi vuosilta 2013 (133 vastausta) ja vuodelta 2016 (97 vastausta). Asumiseen ja asumisturvallisuuteen liittyviä muuttujia kyselyssä ovat:

- Asuuko vastaaja yksin
- Onko talossa hissiä (2013: 66 vastaajaa asui talossa, jossa ei ollut hissiä)
- Liittykö asuntoon hankaluuksia (2013: 17 vastaajaa, joiden kodeissa liittyi)
- Muutostöiden määrä ja tyyppi (2013: 20 vastaajaa tarvitsi muutostöitä ja 2016: 22 vastaajaa tarvitsi muutostöitä)
- Haittaako joku asia liikkumista sisällä (myös terveydelliset näkökulmat, esim. huimaus tulee esiin avovastauksissa).

Taulukko 3. Esimerkkejä ennakoivan kotikäynnin esiin nostamista tarpeista.

Vuonna 2013 (12 vastaajaa)	Vuonna 2016
<ul style="list-style-type: none"> • Kaapit liian korkealla tai matalalla • Pitkä matka kauppaan • WC-kynnys • Suihkutilan puute, amme hankala • Wc:n kynnys korkea • Wc toisessa kerroksessa • Sähkölämmitys 	<ul style="list-style-type: none"> • Tasoeroja, 7 vastausta • Tilan ahtautta, 3 vastausta • Portaat ulko-ovelta asunnolle • Kylpyhuoneessa amme • Kosteusongelma suihkuhuoneessa • Pihatyöt • Kylpyhuone pieni, ahdas suihkukaappi • Piharappuset • Portaat kellarikerrokseen • Rappuset yläkertaan • Kylpyhuoneessa suihkukaappi • Portaat ulko-ovelle ja saunaosastolle • Ilmanvaihto huono

Tulevaisuuden asumiseen liittyvien tarpeiden haarukoimiseksi hyödynnetään Laatusuosituksista hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi (STM, 2013). Toimintakyvyn riskitekijöistä sekä palveluista olisi saatavissa tietoa myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Sotkanetistä ja erityisesti Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksesta (ATH). Tutkimus kuvaa nykytilannetta ja aikasarjatieta historiasta ja se toteutetaan vuosittain. Haastattelussa huomautettiin, että tieto on usein liian vanhaa käytännön ennakointityötä varten.

Tieto ei ole suoraan ennakointiaineistoa, mutta jonkinlaista laadullista ennakointia voidaan tehdä tarkastelemalla tulevien iäkkäiden sukupolvien tämänhetkistä terveydentilaa ja toimintakykyä sekä riskitekijöitä.

2.2.4 Ikäihmisten asuminen

Asumistarpeet ja toiveet nykyisessä ikärakenteessa

Asumistarpeiden ja toiveiden kartoittamista nykyisessä ikärakenteessa tehdään Järvenpäässä kolmella tavalla. Edellä kuvatuissa kotikäynneissä saadaan kuvaa asumisturvallisuudesta 80-vuotiaiden osalta. Toiseksi tietoa saadaan erilaisiin projekteihin liittyvissä asiakastilaisuuksissa tai vastaavan tyyppisissä tilaisuuksissa. Esimerkkinä tästä on Pöytäalhon Hyvinvointikampus-hankkeen yleisötilaisuudet. Kolmantena tapana toteutetaan asuinalueille ns. turvallisuuskävelyjä, joissa eri viranomaiset (ja mahdolliset muut toimijat) käyvät läpi tietyn asuinalueen myös asumisviihtyvyyden ja -turvallisuuden näkökulmasta.

Ikääntyvät asuvat Järvenpäässä, kuten muuallakin, omistusasunnoissa, osaomistusasunnoissa, vuokra-asunnoissa ja palvelutaloissa. Haastatteluissa pohdittiin erityisesti niitä alueita, joissa ikääntyneitä asuu omakotitaloissa ja rivitaloissa hieman kauempana keskuksista.

Tulevaisuuden asumistoiveet

Haastatteluissa nousee esiin, että asumistoiveista ja tarpeista tulevaisuudessa ikääntyvien (esim. juuri eläkkeelle jääneiden tai 70-vuotiaiden keskuudessa) ei Järvenpäässä juurikaan ole. Tässä yhteydessä voitaisiin kartoittaa sitä, mitkä ovat henkilöiden omat suunnitellut tulevaisuuden asumisestaan. Järvenpäässä on pyritty kartoittamaan valtakunnallisia aineistoja ja tietoja, mutta niitä ei ole tunnistettu. Myös eläkeläisneuvosto nosti esiin sen, että ikäihmisten asumistoiveita tulevaisuudessa kartoitettaisiin heidän kauttaan.

Nykyisin tällaiset tulevaisuuteen suuntautuvat asumiskartoitukset tulevat erityisesti rakennuttajilta. Joissakin haastatteluissa mainitaan hankkeisiin liittyvät yleisötilaisuudet. Kaupunkikehitys järjestää kaavojen nähtävillä oloon liittyviä yleisötilaisuuksia. Osallistujamäärän vaikuttaa kaavan kiinnostavuus ja laajuus. Asuinympäristöön liittyvät laajemmat toiveet kuten esimerkiksi virkistys- ja viheralueet selvitetään ja huomioidaan yleiskaavan valmistelussa. Työkaluina ovat muun muassa asukkaita aktivoivat karttakyselyt ja erilaiset tilaisuudet.

Tietotarve: Järvenpäässä toimii aktiivinen eläkeläisneuvosto sekä ikääntyneiden toimintakeskus, jotka mahdollistaisivat asumistarvekyselyn toteuttamisen tuetusti sähköisenä tai paperikyselynä. Lisäksi eläkeläisneuvostolla ja vanhuspalveluilla on käynnistynyt yhteinen hanke ”Senioriosaaja”, jossa kehitetään ikääntyneiden digivalmiuksia. Tämän tyyppisiä hankkeita voitaisiin hyödyntää vastaavien kyselyjen jakelussa.

Ikärakenteen muutoksesta aiheutuvat asumistarpeen muutokset

Järvenpäässä toimii asumisen ohjausryhmä, joka muodostaa kokonaisnäkemysten erilaisista asuntotarpeista ja niihin vastaamisesta sekä koordinoi erityisryhmien asuntotarpeita. Asumisen ohjausryhmässä on edustettuna kaupunkikehitys, sosiaali- ja terveyden palvelualue sekä lasten ja nuorten palvelualue.

Valtakunnallisista tietolähteistä Sotkanetistä on saatavilla kuntakohtaisesti asiakasmäärät eri palveluissa (kotihoito, tavallinen palveluasuminen, tehostettu palveluasuminen, laitoshoido). Tilastot kuvaavat nykytilaa sekä aikasarjoja vuodesta 1990. Tämä mahdollistaisi kuntakohtaisten ennakkointimallien rakentamisen joko valtakunnalliseen malliin tai kuntatasolla.

2.2.5 Rakentamis- ja muutostarpeet

Järvenpäässä rakentamis- ja muutostarpeiden varautumista tehdään kärkihankelähtöisesti. Tämä tarkoittaa, että tietyt rakentamisen ja asumisen kärkihankkeet syntyvät pääasiassa strategiavetoisesti tai markkinaehtoisesti. Ennakoivaa varautumista rakentamis- ja muutostarpeisiin on tämän vuoksi lähtökohtaisesti vaikea ajatella.

Järvenpäässä rakennetaan lähivuosina paljon. Kasvu on kaupungille strateginen tavoite. Ikäihmisten asumiskonseptit ovat haastattelujen mukaan menneet Järvenpäässä hyvin kaupaksi. Tämän vuoksi kysyntää tulee rakennuttajilta. Järvenpäässä on kuntatasolla sekä ns. uusia alueita että vanhojen alueiden täydennysrakentamista. Tarkastelun kohteena ollut Pöytäalhon alue on lähinnä täydennysrakentamisalue.

Hissilliset ja hissittömät rakennukset ovat nähtävissä rakennus- ja huoneistorekisterin pohjalta. Niistä asunnoista, joissa asuu yli 70-vuotiaita, hissi on kerrostaloista vähintään 73 %:ssa. Saatavilla olevat tiedot eivät ole täysin aukottomia. Korjausrakentamistarpeeseen ja esteettömyyden kehittämiseen voidaan ennakoiden varautua kaupunginosakohtaisten aineistojen pohjalta esimerkiksi asunnon rakentamisvuoden pohjalta.

Järvenpäässä rakentamistarve ennakoidaan tavoitteellisen kasvun kautta ja rakentaminen osoitetaan kaavataloudellisesti mahdollisimman järkevästi koko kaupungin alueella. Valtakunnallisesti se olisi mahdollista myös Kassa-työkalun pohjalta tai hyödyntämällä Tilastokeskuksen perustilastoa "Asuntokunnat koon, vanhimman iän ja sukupuolen sekä talotyypin mukaan 2005–2015".

Asuinalueiden kehittäminen

Asuinaluekohtaista ennakoivaa varautumista toteutetaan usein Järvenpäässä hankkeiden yhteydessä. Näihin voi liittyä asukastilaisuuksia tai muita ad hoc -selvityksiä. Joillakin alueilla tehdään edellä mainittuja turvallisuuskävelyjä, mutta ei säännöllisesti.

Omien tilojen osalta Järvenpään strategiana on ollut yleensä luopua tyhjilleen jäävistä tiloista myymällä ne. Käyttötarkoituksen muutoksia tehdään jonkin verran, mutta pääosin tiloista luovutaan ja pyritään poistamaan taseesta.

2.2.6 Mahdollisuudet ja resurssit

Kunnan työkaluja ovat toimiva maankäyttö ja palveluverkkosuunnittelun yhteydessä tiivis yhteistyö palvelualueiden kanssa. Ikääntyneiden asumisen näkökulma on mukana useissa strategioissa. Kunnan kannalta kumppanuudet ovat avaintekijöitä.

Järvenpäällä on myös vuonna 2007 laadittu Vanhuspoliittinen strategia ja visio, johon liittyy seuraavat päämäärät:

1. Ikääntynyt järvenpäälainen elää kodissaan itsenäistä elämää.
2. Järvenpää tarjoaa ikäihmiselle mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa harrastus- ja kulttuuritoimintaan.
3. Ikäihminen saa tarvittaessa oikea-aikaisesti palveluja ja hoitoa.

Jokaiseen päämäärään liittyy tiettyjä kehittämislinjauksia kuten esteettömyyden, asumis- ja turvallisuuden ja täydennys- ja korjausrakentamisten tekemistä. Strategiasta käy hyvin ilmi se, että toteutus on suunniteltu aina yksittäisten hankkeiden kautta, kuten taulukossa 4 on esitetty.

Taulukko 4. Järvenpään strategisia tavoitteita asuin- ja elinympäristön esteettömyyden kehittämiseksi (Järvenpään kaupungin Vanhuspoliittinen strategia ja visio 2007).

Kehittämislinjaus	Toimenpiteet	Aikataulu ja toteutus
Esteetön asuin- ja elinympäristö	<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristön suunnittelussa ja rakentamisessa huomioidaan ikääntyneiden tarpeet • Vanhan asutokannan peruskorjaaminen huomioiden liikumis- ja toimintakykyrajoitteisuus • Lähipalvelut (kauppa-, apteekki-, pankki- ja postipalvelut) ovat kohtuullisesti saavutettavissa • Asuin- ja elinympäristön kehittäminen ylläpitämään ikääntyneen itsenäistä selviytymistä, fyysistä toimintakykyä ja henkistä vireyttä • Joukkoliikenteen saavutettavuus ja esteettömyys • Seniori- ja palvelutalouksien lisääminen 	<p>Jamppakiven hanke 2007 - Kauppapalvelujen kehittäminen 2007 - Liikennesuunnittelutyöryhmä 2007 -</p>

Asuntotuotannon hankkeistus ja kärkihankeajattelu ajavat ennakoitua Järvenpäässä. Tämän lisäksi erityisesti eläkeläisneuvosto on hyvin aktiivinen ja aloitteita tekevä toimija.

Toinen strateginen näkökulma ikääntyneisiin on Järvenpään kaupunkistrategiassa (2014–2015). Aiemmassa strategiassa ikääntyneiden ja toimintarajoitteisten toimintaohjelman osalta oli erillinen ohjelma asioiden huomioimiseen. Nykyisessä strategiassa puhutaan ikääntyneiden ja toimintakykyrajoitteisten hyvinvoinnin tukemisesta. Sen toimenpiteet on esitetty taulukossa 5. Strategian yhteydessä Järvenpää on kuitenkin tunnistanut tiettyjä mahdollisuuksia, joita väestön muutos tarjoaa yleisellä tasolla kaupungille.

Taulukko 5. Järvenpään ennakoivaa analyysiä osana strategiatyötä (Järvenpään kaupunki).

Vaikutukset kaupungin hyvinvointiin ja elinvoimaan	
Avautuvat mahdollisuudet	Syntyvät uhat / riskit
<ul style="list-style-type: none"> Rakentuvien alueiden väestömäärä ja lähipalvelujen käyttäjämäärät kasvavat Ikääntyneiden (64-85v) ja nuorten aikuisten (20-29v) väestöryhmät kasvavat eniten Eläkeläisillä ostovoimaa ja lisääntyvä tarve eriytyneisiin sekä päiväsaikaan järjestettyihin palveluihin Kotoutumisen kehittäminen viranomaisyhteistyönä Maahanmuuttajien osuuden kasvaessa saadaan lisää monikulttuurista työvoimaa 	<ul style="list-style-type: none"> Erot kasvavat alueiden ja väestöryhmien palvelujen välillä Ei pystytä vastaamaan ko. ryhmien kasvavaan palvelutarpeeseen Ei saada järjestettyä asianmukaisia erityisesti alkuvaiheen kotoutumispalveluja ja kotoutuminen pitkittyy tai epäonnistuu
<ul style="list-style-type: none"> Monimuotoiset ja verkostomaisesti toteutetut palvelut ja keskitetyt ”yhden luokun” palvelut Tilojen käytön tehostuminen päiväaikaisilla palveluilla 	<ul style="list-style-type: none"> Palvelujen eriytyminen hyvin toimeentulevien ja huonompiosaisten palvelujen välillä kasvaa
<ul style="list-style-type: none"> Kotisairaaloiminnan ja kotihoidon lisääminen Omaishoito lisääntyy 	<ul style="list-style-type: none"> Vaativaa terveydenhoitoa tarvitsevien määrä kasvaa ja samalla laajenee yhä nuorempiin ja yhä vanhempiin.
<ul style="list-style-type: none"> Kaupunkirakenteen jatkuva tiivistäminen ja uudistaminen Maankäyttöprosessi maanhankinnasta tontinmyyntiin ja rakentamiseen oltava hyvin hallussa 	<ul style="list-style-type: none"> Tarve uusien asunto- ja yritysalueiden kaavoitukselle ja rakentamiselle, huomioiden väestörakenteen mukaiset asumis- ja palvelutarpeet Kuntien välinen kilpailu asukkaista ja yrityksistä lisääntyy

Järvenpäällä on ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelma vuosille 2014–2017. Suunnitelmasa keskeiset toimenpiteet ovat ikääntyneiden asumisen turvallisuuden ja esteettömyyteen ovat:

- Varmistetaan, että palvelujen piirissä olevilla asiakkailla on tiedossa palvelujen/palveluohjauksen yhteystiedot
- Varmistetaan palvelujen piirissä olevien ikääntyneiden turvallinen asuminen apuvälineiden ja turvateknologian avulla
- Ennaltaehkäistään kaatumisia katujen kunnossapidon sekä liukastumisia ehkäisevän kampanjan avulla
- Parannetaan ikääntyneiden turvallisuutta viestinnän ja neuvonnan avulla.

Toimenpiteitä seurataan johdon raportoinnin yhteydessä, joka toimitetaan myös eläkeläisneuvostolle.

Kaavaprosessi ja palveluverkkosuunnittelu

Ikääntyvien asumistarpeen ennakoinnista koetaan haastattelujen perusteella tapahtuvan kaavaprosessin yhteydessä. Kaavat mahdollistavat tarpeiden huomioimisen myöhemmässä suunnittelussa ja toteutuksessa. Rakentamisennustetta hyödynnetään yleiskaava- ja asemakaavakohteita suunniteltaessa.

Järvenpään toiminnassa kärkihankkeilla ja hankkeistuksella on iso painoarvo. Kärkihankkeita käsitellään kolmen viikon välein niin sanotuissa EMAL-työryhmissä (elinkeino-maankäyttö-asuminen-liikenne).

Järvenpäässä rakentaminen on markkinalähtöistä lukuun ottamatta kunnan oman vuokratoyhtiön toimintaa ja erityisryhmähankkeita. Kaupungin tehtävänä on toimia alustana ja mahdollistaa kumppaneiden toiminta.

2.3 Ennakointi Kuopiossa

Kuopion tavoitteena on kaupungin vahvan väestönkasvun jatkuminen myös tulevana vuosina. Väestöennusteen toteutuessa kaupungin väkiluku on noin 131 000 asukasta vuonna 2030. Tämä sisältää Juankosken kuntaliitoksen (n. 4 800 asukasta) vuoden 2017 alusta sekä väestönkasvua noin 14 000 asukkaan verran. Suurin kasvu tulee ikääntyneiden ikäryhmään. Kuopion kaupungin strategia 2020 ei suoraan linjaa ikääntyvien asumista. Ikäystävällinen Kuopio -ohjelma vuosille 2009–2030 käsittelee asumista pääasiassa esteettömyyden palveluasumisen ja palveluverkon näkökulmasta. Asumisratkaisuille ei ole kuitenkaan asetettu tavoitteita. Kuopio on muiden kaupunkien tapaan linjannut, että palvelutuotannon piirissä asuvien ikääntyneiden asumispalveluita kehitetään kohti kevyempiä muotoja.

Kuopion ikärakenne on hyvin linjassa kansallisen kehityksen kanssa. Vuonna 2015 oli 75 vuotta täyttäneiden osuus koko maassa 9 %, kun vastaava luku oli Kuopiossa prosenttiyksikön pienempi. Ikäihmisten määrä tulee koko maassa kasvamaan voimakkaasti, näin myös Kuopiossa. Vuoden 2015 lopussa Kuopiossa oli noin 9 250 yli 75-vuotiasta asukasta. Ikäihmisten määrä tulee kuitenkin vuoteen 2040 mennessä lähes kaksinkertaistumaan.

2.3.1 Ikäihmisten asuminen

Kaupungin tavoite kotona asumisen vahvistamisesta on tuottanut tulosta ja määrä on kasvanut tasaisesti ollen lähes 93 % ikäluokasta. Kuopion ikäihmisten määrä, erityisesti palveluasumisen piirissä asuvien henkilöiden määrä, on kuitenkin noussut viime vuosina kuntaliitosten takia. Vuonna 2015 liittyneessä Maaningassa ja 2013 liittyneessä Nilsissä oli Kuopiota suhteellisesti suurempi ikäihmisten osuus palveluasumisen piirissä.

Taulukko 6. Ikäihmisten palvelurakenteen nykytilaa (Kuopion kaupunki)

	2009		2010		2011		2012		2013		2017	
Kuopiolaiset 75 vuotta täyttäneet	6934		7384		7476		7834		9570			
Kotona asuvien osuus, määrä ja %	6288	90,7%	6441	87,2%	6789	90,8%	7020	92,9%	7263	92,7%	8993	93%
Säännöllinen koti- hoito yhteensä (kaupungin ja yksi- tyisten järjestämänä)	626	9%	1048	14,2%	1042	13,9%	1182	15,6%	1457	18,6%	1740	n. 14%
Kotihoito / oma toiminta	626		729	9,9%	723	9,7%	785	10,4%	930	11,9%	1353	n. 11%
Kotihoito/yksityinen			319	4,3%	319	4,3%	370	4,9%	527	6,7%	367	n. 3%
Omaishoidon tuki	188	2,7%	237	3,2%	342	4,6%	289	3,8%	352	4,5%	580	n. 4,5%
Tehostettu palveluasuminen	273	3,9%	293	4%	317	4,2%	282	3,7%	302	3,9%	483	n. 5%
Pitkäaikainen kotihoito	373	5,4%	352	4,8%	282	3,8%	230	3%	269	3,4%	193	

Valtaosa kaupungin palveluasumisesta toteutetaan kaupungin omana tuotantona. Yksityisen palvelutuotannon osuus on marginaalinen tavallisessa palveluasumisessa, mutta tehostetusta asumispalvelusta sen osuus on noin kaksi kolmasosaa.

Yli 75-vuotiaiden määrä tulee lähes kaksinkertaistumaan vuoteen 2030 mennessä noin 16 220 henkilöön. Kuopion kaupungin palveluverkkoselvityksen (vuoteen 2030) mukaan pitkäaikaishoito laitoksissa poistuu kokonaan ja ympärivuorokautinen tehostettu palveluasuminen korvaa laitoshoidon paikat. STM:n ja Kuntaliiton (2013) laatusuosituksen mukaisesti ympärivuorokautisten asumispalvelujen kattavuustavoite on 8–10 % 75 vuotta täyttäneistä vuonna 2017. Kuopion ympärivuorokautisen hoidon peittävyystavoitteeksi asetetaan 7 %. Tavoitteeseen päästään vahvistamalla kotiin annettavia palveluja sekä lisäämällä tuettua asumista. Lisäksi kaupunkiin pyritään saamaan uusia ikäänntyville suunniteltuja asunto vai asuntokohteita (vuokra- ja omistusasumista) tulevana vuosina.

Taulukko 7. Ikääntyneiden asumisen ennakointia kuvaavia tavoitteita Kuopiossa (Kuopion kaupunki).

	2015	2020	2030
75 vuotta täyttäneet	9 300	10 421	16 220
Pitkäaikaishoiva-asuminen	234	0	0
Kuntouttava asuminen	0	51	154
Vuorohoito	56	64	81
Palveluasuminen (tehostettu + tavallinen)	616	945	1 135
Yhteensä	906	1 060	1 370
Ikäihmisille suunnattu normaali asuminen	837	837	-
Elämäntapa-asuminen	-	300	1 622
Yhteensä	1 743	2 197	2 992

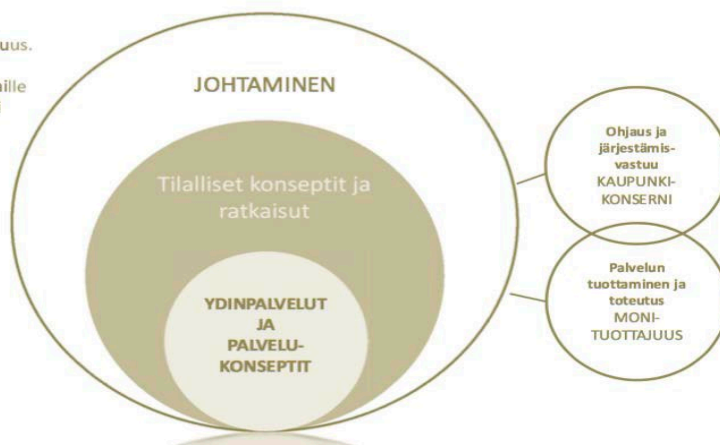
Kaupungin keskusta ja sen lähialueet ovat profiloituneet ikäihmisten asumisen alueina. Keskustan suosio ikäryhmän asuinpaikkana on kasvanut ja kaupunki kartoittaakin jatkuvasti uusia asuntomahdollisuuksia keskustasta ja sen tuntumasta. Lähes kaikilla pientaloalueilla ikääntyvien nettomuutto on ollut negatiivinen.

Kuopiossa asumispalveluiden järjestämisessä on tavoitteena organisoida kaupunkialue ja sen lähialueet kymmeneksi lähipalvelualueeksi. Lähipalvelualue tarkoittaa alueellista ja toiminnallista kokonaisuutta, jossa alueille rakentuu erilaisia asumismahdollisuuksia (omistusasunnot, vuokra-asunnot sekä palvelu- ja tuettua asumista) eri ikäryhmille sekä kaikille avointa toimintakeskuspalvelua. Lähipalveluita tuottavat kaupungin lisäksi yrittäjät ja kolmannen sektorin toimijat. Asumispalveluiden näkökulmasta näiden ydinpalveluita ovat: erilaiset asumispalvelut, kotihoito, toimintakeskus, asukastupa ja Terve Kuopio -kioskin etäpiste. Mallin tavoitteena on tukea asiakaslähtöisyyttä ja muuttuvien asiakastarpeiden tunnistamista. Lisäksi mallilla pyritään luomaan ikäihmisille mahdollisuus turvalliseen kotona asumiseen tutussa ympäristössä koko loppuelämän ajan. Kuopion lähipalvelualueet ovat kaupunkialueella Männistön, Keskustan, Puijonlaakson, Leväsen, Pyörön lähipalvelualueet ja alueellisina Nilsian, Maaningan, Vehmersalmen, Riistaveden ja Karttulan lähipalvelualueet.

Ikääntyneiden asumistarpeita ja -toiveita ei ole Kuopiossa kysytty ikäihmisiltä. Tarvetta tällaiselle kartoitukselle nähtiin.

Palvelukampuksen ideaalimalli

- Palvelukampus on palvelukonseptien, tilojen, sekä niiden johtamisen kokonaisuus.
- Tilat ja palvelut hahmottuvat asiakkaille yhtenäisenä helposti käytettävänä kokonaisuutena



Kuva 6. Kuopion palvelukampuksen malli (Kuopion kaupunki).

2.3.2 Ikäihmisten toimintakyvyn ja hyvinvoinnin seuraaminen

Ikäihmisten toimintakyvyn ja hyvinvoinnin seuraaminen perustuu Kuopiossa väestötason oletuksiin, jonka lisäksi kaupungissa tehdään yksilötasoisia seuranta- ja käyttämällä oman toiminnan ja sen yksilötasoisia arvioinnin tueksi kehitettyä asiakaskorttia.

Tällä hetkellä tieto toimintakyvyn merkittävistä muutoksista tulee yleensä liian myöhässä suhteessa uuden asunnon järjestämisen vaatimaan aikaan. Jos tarpeita pystyttäisiin ennakoimaan, voitaisiin esim. asuntojen muutostarpeita kartoittaa etupainotteisesti eikä reaktiivisesti.

Ikääntyvien toimintakykyä ja hyvinvointia halutaan tukea yhteisöllisillä asumisratkaisulla. Kuopioon on juuri tänä syksynä valmistunut uusi yhteisöllisyyttä korostava ikääntyneille suunnattu kohtuuhintainen vuokratulo (säätöpohjainen) ja uusia samankaltaisia hankkeita pyritään saamaan myös tulevina vuosina kaupunkiin. Jo toteutuneista hankkeista saadut kokemukset ovat tärkeitä jatkosuunnittelun kannalta.

2.3.3 Rakentamis- ja muutostarpeet

Kuopiossa tehdään uudistuotantotarpeiden arviointia karkealla tasolla. Väestöennusteen mukaan tarve on vähintään 800 uudelle asunnolle vuodessa, tästä noin 300 asuntoa olisi vuokra- tai asumisoikeusasuntotuotantoa (suurin osa kohtuuhintaista). Kaupungissa on rakentamiselle paljon potentiaalisia alueita. Asuntojen kohdentuvuudessa tarpeisiin nähdään kuitenkin kehittämisen tarpeita. Tämän uskotaan parantuvan, kun tarjolla olevien asuntojen määrä nousee. Kattava kaupunkirakennesuunnitelma on tehty vuonna 2015 ja

perusturvan ja terveydenhuollon palveluverkostojen asumispalvelut sisältänyt kehittämisselvitys vuonna 2013. Asumispalveluja koskevan kehittämisselvityksen tietojen todettiin olevan jo jossain määrin vanhentunutta. Asumisratkaisujen toteutus on siirtymässä asumisen ja palvelutuotannon eriyttämiseen. Vuonna 2017 käynnistyvän sopimuskauden aikana vanhusten, vammaisten, kehitysvammaisten ja erityisryhmien asumispalveluja pyritään toteuttamaan vähitellen niin, että hoiva ja asuminen erotetaan ja hoivapalvelun tuottaja on erikseen kilpailutuksen perusteella valittu tai asiakkaan valitsema palvelusetelituottaja.

Kaupungin ikäihmisten asumisratkaisujen suunnittelun painotus on muuttumassa yhä enemmän yksilöllisiä tarpeita huomioivaksi ja markkinoiden erilaisia ratkaisuja kartoitettavaksi. Kaupunki pyrkii tekemään yhä enemmän yhteistyötä rakennusyritysten kanssa. Tavoitteena on vastata yhä moninaistuviin asumistarpeisiin. Markkinaehtoisten asuntojen lisäksi halutaan turvata myös maksukyvyltään keskivertoa heikompien ikäihmisten erilaiset asumistarpeet. Asumisoikeusasunnoista ikääntyvien tarpeisiin kaupungissa on erittäin hyviä kokemuksia ja näiden määrää toivotaan voitavan lisätä.

Kaupungin rakentamis- ja muutostarpeita käsitellään tarveperusteisesti ja reaktiivisesti asuntotoimen, tilakeskuksen ja sosiaali- ja terveystaloiden yhteistyönä. Toimialajohdajien keskustelujen lisäksi todettiin olevan tarvetta kehittämisselityksessä työskentelevien asiantuntijoiden kokoavalle ja koordinoivalle työlle. Systemaattista ennakoitumallia kaupungissa ei tarpeiden kartoittamiseksi ole. Strategiselle suunnittelulle ja systemaattiselle ennakoitumallille nähtiin kuitenkin tarvetta.

Kaupunki on tunnistanut ikääntyvien asumisen tarpeiden huomioimisen omassa vuokratokannassa ja peruskorjausten yhteydessä. Uusissa kuntaliitoskeskuksissa on jonkin verran vuokra-asuntojen ylitarjontaa ja kaupungin onkin lähiaikoina tehtävä ratkaisuja asuntojen korjaamiseen liittyen. Todennäköisesti kaikkia vuokrataloaikoita ei kannata niiden yleiskunnan takia enää korjata. Kaupungin onkin lähiaikoina tehtävä ratkaisuja asuntojen korjaamista ja muutoksia koskevasta linjauksista.

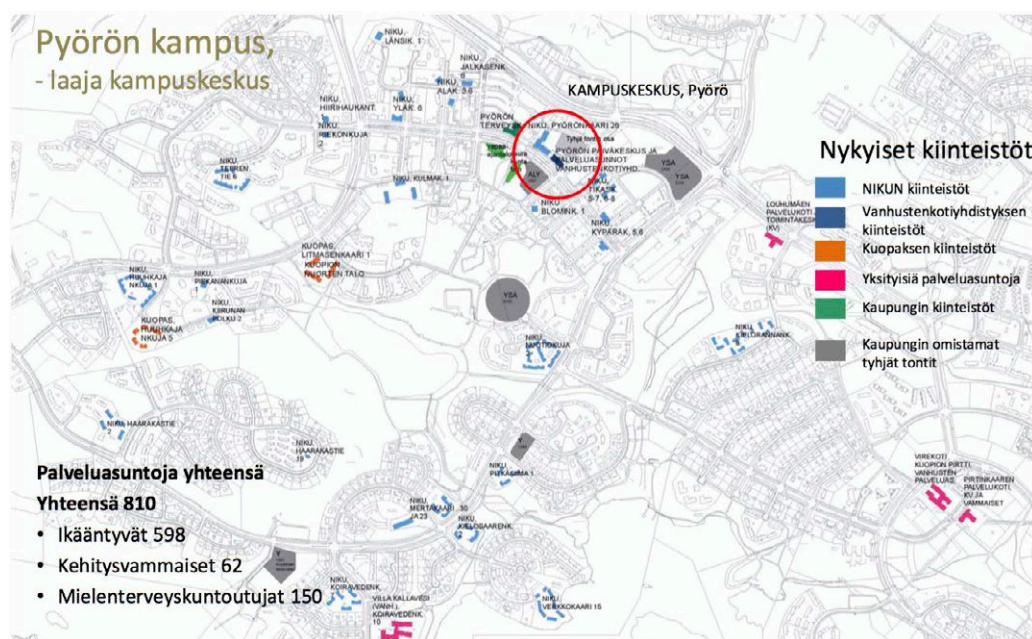
Kaupunki toteutti vuoden 2015 lopulla selvityksen kaupungin omistamien vuokratalo-työtiöiden toimialaan kuuluvan asuntotuotannon organisaatiomalleista kaupunkikonsernissa. Kaupungin omistajaohjausjaosto päätti joulukuussa 2015, että kaupungin osuus erityisryhmien asuntojen rakentamisesta toteutetaan lähtökohtaisesti olemassa olevia vuokratalo-työtiöitä hyödyntäen. Tehdyn selvityksen pohjalta päätettiin Nilsin, Karttulan ja Maaningan vuokratalo-työtiöiden sulauttamisesta kaupungin omistamaan Niiralan Kulma Oy vuokratalo-työtiöön, joka on Kuopion suurin vuokranantaja.

Muiden kaupunkien tapaan Kuopiossa on kartoitettu hissittömien talojen tilannetta. Kaupungissa oli vuosituhatvuotisen vaihteessa noin 164 kolmikerroksista tai sitä korkeampaa kerrostaloa ilman hissiä. Vanhoihin taloihin on rakennettu 84 hissiä vuodesta 1997 alkaen.

Kuopio on kiinnostunut hakemaan uusia asumisratkaisuja. Yksi tarkasteltu malli on ns. elämänkaaritalojen malli. Mallin tarkoituksena on tarjota eri elämänvaiheisiin mukautuvia ratkaisuja niin, että asukkaat voisivat halutessaan asua elämänkaaritalossa lopun elämänsä. Se sisältää myös erilaista viriketoimintaa ja tarvittavia palveluita.

2.3.4 Pyörön alue

Selvitykseen valittiin erityistarkastelun kohteeksi Pyörön alue. Se on Kuopion suurin ja monipuolinen aluekeskus, jossa on pienen itsenäisen kunnan palvelut lukiota lukuun ottamatta. Pyöröön pyritään saamaan lisää ikääntyville suunnattuja asuntoja tulevina vuosina. Kuopion perusturvan ja terveydenhuollon vuonna 2013 valmistuneen asumispalveluselvityksen mukaan Pyörön alueelle tavoitellaan Kuopion lähipalvelualueista suurinta ikääntyneiden palveluasuntojen ja elämänkaaritalojen kokonaismäärää seuraavan 15 vuoden aikana. Määrän arvioidaan kasvavan nykyisestä 269 asukkaasta (2013) noin 810 asukkaaseen (2030). Tämä tavoite näyttyy kuitenkin aika haasteellisena, koska uusia vuokrakerrostaloja ei voida rakentaa enää suuressa määrin Pyörön alueelle. Alueen monipuolista kehittämistä tullaan tarkastelemaan kaupungissa pitkällä aikajänteellä, muttei ihan lähivuosina.



Kuva 7. Pyörön kampus (Kuopion kaupunki).

2.3.5 Mahdollisuudet ja resurssit

Ikääntyneiden asumisen kehittämiseksi on tehty Kuopiossa jo pitkän aikaa hyvää yhteistyötä eri osapuolten kesken. Ongelmana on, että asuminen ratkaisujen suunnittelua tehdään nyt pääasiassa reaktiivisesti silloin, kun tarpeet tai talous sitä edellyttävät. Tarve systemaattisemmalle suunnittelulle on tunnustettu.

Operatiivisen suunnittelun lisäksi työn strategisuuden vahvistaminen tukisi laadun ja kustannustehokkuuden vahvistamista. Työhön pitäisi sitoa myös kaupungin vuokratyöehtöjen omistajaohjauksesta vastaavat henkilöt. Kaupungin luottamushenkilöiltä toivottiin nykyistä vahvempaa koko kaupungin edun painottamista. Kuntaliitoksilla viime vuosina kasvaneessa kaupungissa on asuntopolitiikassa eri suuntiin vetäviä intressejä.

2.4 Ennakointi Lahdessa

2.4.1 Lähtökohdat

Luvussa kuvataan tarkastelumallin näkökulmasta ikäihmisten asumistarpeiden ennakointia ja niihin varautumista Lahdessa. Lahden kaupungista case-asuinalueeksi valittiin Nastola, joka liittyi Lahteen kuntaliitoksen myötä vuoden 2016 alusta. Nykyinen asuinalue on paitsi maantieteellisesti kohtuullisen laaja, myös kaupungilla on kuntaliitoksen myötä tietotarpeita Nastolaan liittyen. Tässä mallinnuksessa on hyödynnetty kaupungin asiantuntijoiden haastatteluja, kunnan strategioita ja suunnitelmia, tilastoja sekä ikääntyneiden asumisen kehittämissuunnitelman aineistoja.

2.4.2 Väestön ikääntyminen

Väestön ikääntymistä kaupunki- ja kaupunginosatasolla seurataan Lahdessa tilastopalvelun ja Tilastokeskuksen tilastojen pohjalta. Lahden väestöennusteiden mukaan tulevina vuosina työikäisen osuus koko väestöstä pienenee ja vastaavasti vanhusväestön osuus kasvaa. Tällä hetkellä ikäihmisten (yli 65-vuotiaat) osuus väestöstä on yli viidennes (21 %). Väestöennusteen mukaan vuonna 2025 asukkaista runsas neljännes on yli 65-vuotiaita. Lahden kaupungin oman trendiennusteen mukaan kaupungin väkiluku kasvaa noin 10 000 henkilöllä vuoteen 2025 mennessä. (Henriksson, 2015)

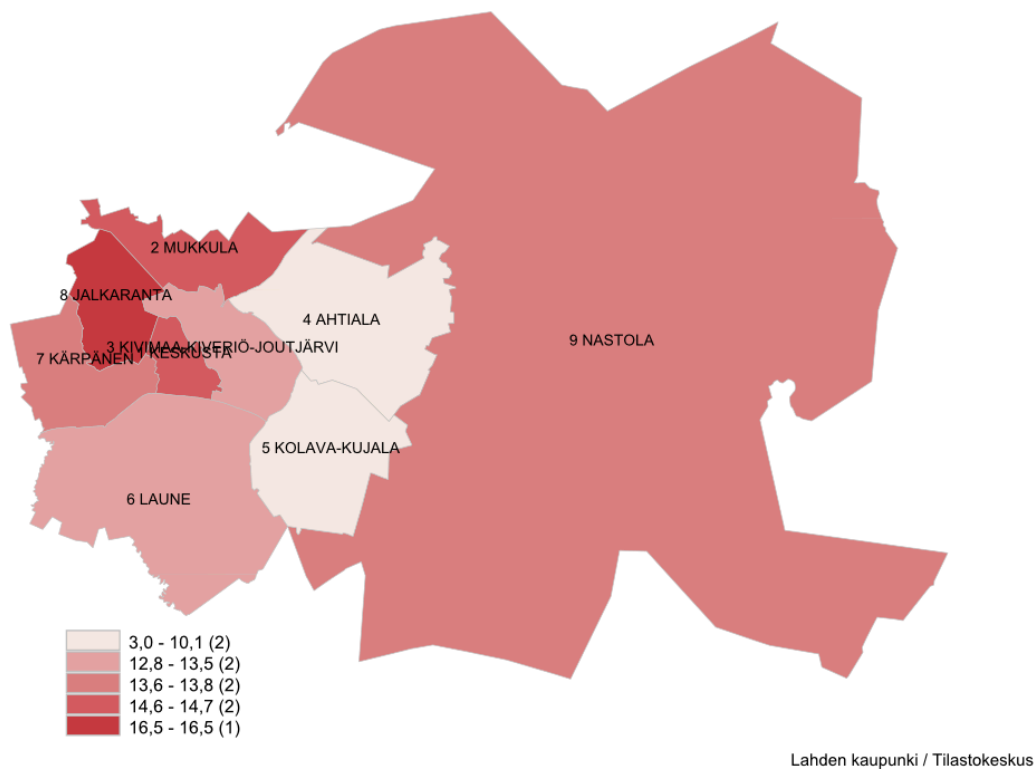
Tilastokeskuksen tilastojen mukaan Lahden koko väestöstä noin 26 % on yli 65-vuotiaita vuonna 2025. Yli 65-vuotiaiden määrän odotetaan kasvavan vuodessa keskimäärin 700 henkilöllä. Ennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden eläkeikäisten määrä kasvaisi vuoteen 2025 mennessä 7 300 henkilöllä ja vuoteen 2040 mennessä 10 800 henkilöllä. Vuonna 2040 lähes 33 000 eli 28 % väestöstä on yli 65-vuotiaita. Samoin yli 85-vuotiaiden osuus tulee väestöennusteen mukaan olemaan lähes 7 % vuonna 2040, kun tällä hetkellä yli 85-vuotiaita on noin 2,5 %. (Henriksson, 2015)

2.4.3 Ikäihmisten asuminen

Sosiaali- ja terveyspalvelut tekevät Lahdessa paljon yhteistyötä Lahden teknisen toimen kanssa ikäihmisten asumistarpeiden suunnittelussa ja myös ennakkoinnissa. Kaupungin strategiana on, että omassa asunnossa pitäisi pystyä olemaan mahdollisimman pitkään. Kunnassa tehdään ennakointia ja toimenpiteitä sen eteen, että ihmiset voisivat asua kotona mahdollisimman pitkään.

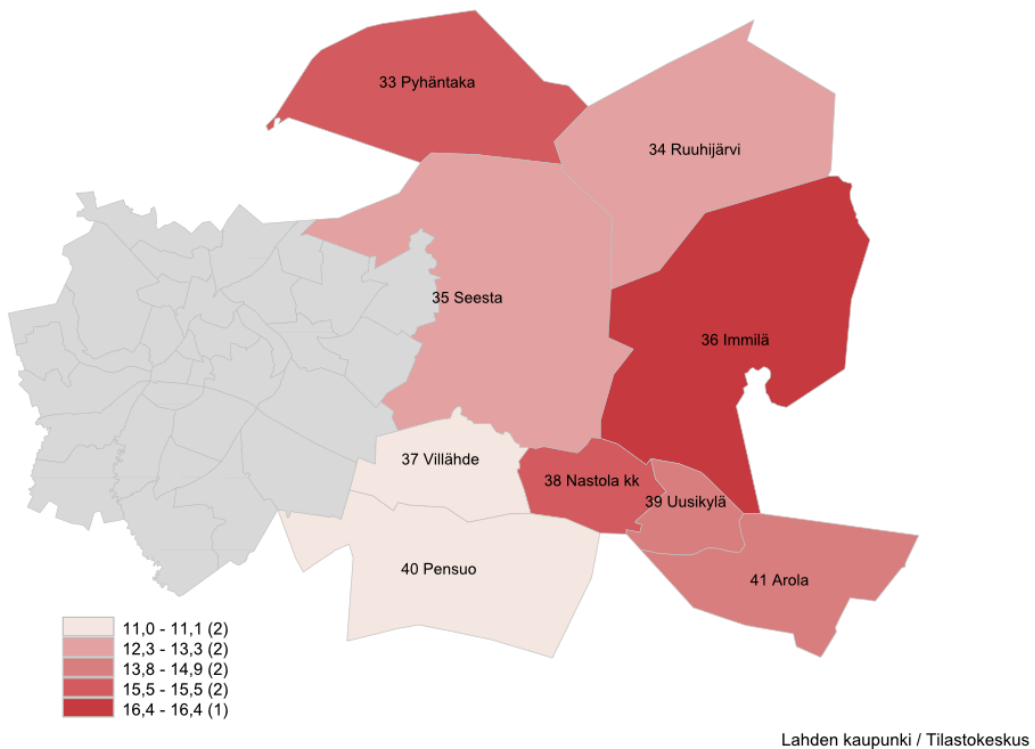
Asumisen ennakkoinnin näkökulmasta merkittävää tietysti on, missä ikäihmiset asuvat. Seuraavista karttapohjissa havainnollistetaan, millä alueilla ikäihmiset tällä hetkellä Lahdessa asuvat. Toisessa kartassa tarkastellaan case-esimerkkinä Nastolan ikäihmisten tarkempaa sijoittumista maantieteellisesti. Tiedot perustuvat Tilda-tietojärjestelmien sisältämiin tietoihin.

Lahdessa keskustassa ja keskustan vieressä sijaitsevalla Jalkarannan alueilla asuu eniten 65–74 -vuotiaita ikäihmisiä. Jalkarannassa ikäihmisiä (65–74 -vuotiaita) on noin 16 % koko väestöstä. Ikäihmisten asuminen keskustan lähellä on tyypillistä myös kansallisesti tarkastellen.



Kuva 8. 65–74 -vuotiaiden osuudet (%) asuinalueittain Lahdessa 2015.

Kuvassa 10 tarkastellaan Nastolan alueen ikäihmisten asuinsijaintia. Nastolan osalta tilanne näyttää myös samansuuntaiselta, eli Nastolan kirjonkylällä ja sen vieressä olevalla Immilän alueella asuu eniten 65–74 -vuotiaita. Muuten asuminen on Nastolassa keskittynyt vahvasti rautatien ja valtatie 12:n vieressä sijaitsevaan nauhataajamaan. Nastolan maaseutumaisien alueiden asuminen poikkeaa merkittävästi muun Lahden tiiviin kaupunkimaisesta kerrostalovoittoisesta asumisesta.



Kuva 9. 65–74 -vuotiaiden osuudet (%) alueittain Nastolassa 2015.

2.4.4 Ikäihmisten toimintakyvyn ja hyvinvoinnin seuraaminen

Asumistarpeen ennakkoinnissa ikäihmisten toimintakyvyn seuraaminen on oleellista. Palvelutarpeen arviointia ja ennakoitua varten kerätään tietoa ikäihmisten toimintakyvystä (psykkinen ja fyysinen) kyselyllä, jossa on myös muutama asumiseen liittyvä kysymys. Kaupungissa hyödynnetään myös Odan oma hoito ja digitaaliset arvopalvelut, valtakunnallista palvelua.

Lahden kaupunki on toteuttanut yhteistyössä ympäristöministeriön ja Lahden ammattikorkeakoulun kanssa Omassa kodissa -hanketta, jossa kehitettiin työvälineeksi ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli. Malliin sisältyy arviointilomake, jonka avulla sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattihenkilöstö voi kotikäynnin yhteydessä arvioida ikääntyneen

asuinolojen esteettömyyttä. Tavoitteena on saada ikääntyvä ihminen riittävän aikaisessa vaiheessa ennakoivasti arvioimaan oman asuntonsa esteettömyyttä ja turvallisuutta sekä ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin. Asuinolojen kartoitus käsittää asunnon esteettömyyden sekä turvallisuuden tarkastelun sekä ikääntyneen ihmisen omat kokemukset asunnon toimivuudesta. Kartoituksessa esille nousevat korjaus- tai muutostarpeet ohjataan, ikääntyneen ihmisen niin halutessa, korjaus- tai muutostyöt käynnistävälle ja hoitavalle taholle. (Hakala, 2015.)

Lahdessa on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämä RAI-järjestelmä käytössä ikäihmisten palvelutarpeen arvioinnissa. Arvioinnissa ikääntyneiden palveluiden keskeiset asiakaskriteerit on kerätty yhteen ja kirjattu samanlaiseen muotoon. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista edellyttää, että asiakkaan palvelutarpeen arvioinnissa käytetään riittävän kattavaa palvelutarpeen arviointityökalua. THL tuottaa kahdesti vuodessa yksikkökohtaisen palauteraportin jokaiselle arviointeja tehneelle palveluntuottajayksikölle (koti- ja ympärivuorokautinen hoito sekä mielenterveys RAI-välineet). Palauteraportit ovat saatavissa RAI-ekstranetin organisaatiokohtaisista tiloista. Nastolassa ei ole tällä hetkellä RAI käytössä, mutta se otetaan käyttöön uuden kuntayhtymän myötä.

Tietotarve: Lahdessa ja Nastolassa tietotarpeena on yksilöllinen tieto yli 80-vuotiaiden toimintakyvystä.

Päijät-Hämeessä syntyy Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymä jo vuoden 2017 alusta, jolloin sosiaali- ja terveystalvulut siirtyvät maakunnan alle. Tämä on suuri muutos vuoden 2017 alusta ja tulee vaikuttamaan paljon palveluiden järjestämiseen sekä asumisen ennakoinnin tietotarpeisiin. Muutoksista johtuen sosiaali- ja terveystalvuluissa tulee olemaan useita tietotarpeita lähiaikoina, kun toimialueena on 10 kuntaa eli lähes koko Päijät-Hämeen maakunta.

2.4.5 Ikäihmisten asuminen

Ikäihmisten palveluasuminen ja kotihoidon kehittäminen

Vuosina 2011–2014 Lahti on panostanut voimakkaasti kotihoidon kehittämiseen ja kotona asumista tukeviin palveluihin ottamalla käyttöön muun muassa kotihoidon sähkölukon ja toiminnanohjaus- järjestelmät sekä kehittämällä kotihoidon palveluja. Lisäksi kotihoitoon on kohdistettu uusia resursseja.

Kotihoidon palvelujen tarve kasvaa Lahdessakin voimakkaasti. Muistisairaita ja huonokuntoisempia sekä monipuolista palvelua tarvitsevia ikääntyneitä hoidetaan kotona entistä pidempään. Tämä edellyttää kotipalvelujen lisäksi myös muiden kotona asumista tukevien palvelujen kehittämistä. (Lahden ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2015–2020.)

Kaupungin palveluasumisen määrää ennakoidaan tilastoihin pohjautuen. Kaupungilla on käytössä tilastollista ennakointitietoa kotona asuvista ikäihmisistä, säännöllisen kotihoidon piirissä olevista, omaishoidon tuen asiakkaista ja tehostetussa palveluasumisessa olevista sekä pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevista. Tiedot perustuvat Sotkanet-tietokannan tietoihin. Lahden kaupungilla on myös ennakoivaa tilastotietoa säännöllisen kotihoidon asiakkaiden hoitotarpeesta eri hoitoluokkiin jaoteltuna. (Lahden ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2015–2020). 75-vuotta täyttäneen väestön asumispalvelutarvearviota on tilastoissa ennakoitu vuoteen 2025 asti. Työn painopisteenä on kuitenkin vähentää ympärivuorokautisen palveluasumisen tarvetta.

Nastolan asuinalueesta ei ole tällä hetkellä käytössä yhtä tarkkaa ennakointitietoa ikäihmisten palveluasumiseen liittyen. Sote-maakuntaudistuksen myötä tietotarpeet tulevat koskemaan koko maakuntaa laajemmin. Tämä muuttaa koko sosiaali- ja terveystieteiden tiedontarpeita tulevaisuudessa.

Asumistarpeet ja toiveet

Lahden ikäihmisten asumistarpeiden ja toiveiden ennakoinnissa hyödynnetään valtakunnallisia tietolähteitä. Ennakoinnin näkökulmasta olisi hyödyllistä tietää, millä alueilla ikäihmiset asuvat jatkossa. Kansallista tutkimusta tästä on tehty SYKE:n toimesta. Tutkimustulosten mukaan näyttää siltä, että ikäihmiset haluavat asua keskustan lähistöllä myös jatkossa. Toisaalta ikäihmisten asumiseen vaikuttaa suurelta osin myös ikäihmisten tarpeet palveluasumiselle pysyvästi ja lyhytaikaisesti.

Arviointitietoa siitä, missä ikäihmiset asuvat tulevaisuudessa, ei ole tällä hetkellä kunta- tai asuinalueitasolla käytössä. Toisaalta kaupunkien edustajien haastatteluissa tuli esille, että kysyntää selvitetään analyysi- ja arviointityönä rakennuttajien ja muiden sidosryhmien kanssa.

Asuinalueen merkitystä ja sosiaalista erilaistumista asukkaille on selvittänyt Seppänen väitöskirjassaan (2001). Tutkimuksen pääkysymyksenä oli tarkastella asuinalueen sosiaalista merkitystä sen asukkaille. Vaikka Lahdessa sijaitseva Liipola on tutkimuksen mukaan leimautunut huonoksi alueeksi ja leima vaikuttaa pysyvältä, siihen liittyvää vieraantumista paikasta ja paikallisen solidaarisuuden rapautumista ei tutkimuksessa laajemmin havaittu. Vaikka Liipolassa ei yhteisöllisyyttä ainakaan toiminnallisella tasolla paljon ilmennyt, osallisuutta ja jonkinlaista yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden alueen asukkaiden kanssa koettiin. (Seppänen, 2001.)

Tietotarve: Lahden kaupungin tietotarpeena on analyysi siitä, onko ikäihmisten tarpeisiin asuntoja tarpeeksi. Ennakoinnin näkökulmasta olisi tärkeää saada tietoa siitä, vastaako asuntotarjonta eri alueilla kysyntää. Kysymys on ajankohtainen myös Nastolan alueella. Haasteena on myös henkilön kyky arvioida omia asumistoiveitaan pitkällä aikavälillä.

2.4.6 Rakentamis- ja muutostarpeet

Yksi isoimmista ikäihmisten asumisen esteistä on hissien puute. Lahdessa toimii hissityöryhmä, jossa on mukana myös Kiinteistöliitto. Ikääntyneiden asumisen kehittämissuunnitelman mukaisesti Lahdessa edistetään hissien rakentamista olemassa olevaan asuntokantaan. Jotta valtakunnalliseen tavoitteeseen päästään, tulisi rakentaa vähintään 10 jälkiasennushissiä vuodessa vuoteen 2017 mennessä. Lahden hissiprojektin tavoitteena oli rakentaa 100 hissiä 5 vuoden aikana Lahden seudulle. Tämä kunnianhimoinen tavoite ei aivan toteutunut. Vuodesta 2017 alkaen kaupunki on päättänyt myöntää kaupungin omaa 10 % hissiavusta hissirakentamisen vauhdittamiseksi.

Kaupungin teknisellä toimella on tieto jokaisesta hissittömästä taloyhtiöstä ja niiden sijainnista kunnan alueella. Tieto perustuu Trimble-tietojärjestelmään, jonka pohjana on VRK:n tietokanta. Lahdessa noin 10 % ikääntyneistä asuu hissittömässä talossa. Vaikka Lahdessa on hyvin tietoa hissittömyydestä jo käytössä, ei kunnan näkökulmasta tieto yksinään riitä, vaan ihmiset täytyy saada myös itse ennakoimaan asumiseen liittyviä asioita. Tällä hetkellä kaupungin hissiesteettömyystyöryhmä on tarjonnut taloyhtiöille ilmaiseksi esteettömyyskartoituksia. Taloyhtiöt saavat esiselvityksen hissien rakentamiseksi sekä talon yleisten tilojen esteettömyyskartoituksen. Esiselvityksen ja kustannusarvion hissien rakentamiseksi tekee KONE Hissit Oy ja esteettömyyskartoituksen ARA:n valitsema Esteettömyyskeskus ESKE:n asiantuntija. Selvitykset on tarkoitettu taloyhtiöiden käyttöön niiden oman päätöksenteon pohjaksi eivätkä velvoita toimenpiteisiin. Samassa yhteydessä Lahden kaupungin vanhuspalvelut tarjoaa ilmaiseksi oman asunnon turvallisuutta ja esteettömyyttä tarkastelevan kotikäynnin erityisesti taloissa asuville yli 65-vuotiaille asukkaille. Kaupunki on käynnistänyt myös erilaisia yhteisprojekteja hissien rakentamiseksi. (Lahden kaupungin tiedote, 2016.)

Kaupungissa tehdään myös erilaisia kohdistettuja kehittämistoimenpiteitä ja yhteistyöprojekteja, joiden tarkoituksena on pitää asuinalueet elävinä. Uudistuotannon muutostarpeita ohjaa kansalaisten tarpeet eli pääasiassa markkinat. Kaupunki ohjaa koko prosessia muun muassa kaavaprosessin kautta. Kaavoituksella pidetään myös palveluja elävinä ja mahdollistetaan ikäystävällisten asuinalueiden säilyminen. Uudistuotannon ja täydennysrakentamiseen tarpeen arviointia tehdään kaupungissa koko ajan. Arviointi perustuu vahvasti asuntomarkkinoiden kysyntään.

Ikäihmisten asumisessa erilaisia vaihtoehtoja tulisi olla tarpeeksi. Kaupungin omien tilojen osalta strategiana on, että kunnan omat kiinteistöt yritetään pitää hyväkuntoisina ja esteettöminä ja palveluasumisen kantaa on uudistettu voimakkaasti. Tiloja tarpeen mukaan korjataan, rakennetaan ja niitä myös puretaan. Sote-uudistus aiheuttaa myös kaupungin tilojen suunnittelun näkökulmasta muutoksia. Ikäihmisille soveltuvaa eri hallintamuotoja sisältävää asuntokantaa pyritään rakentamaan eri puolille kaupunkia palveluiden läheisyyteen. Seniorivuokra-asuntoja rakennetaan kiihtyvällä vauhdilla ja myös asumisoikeusasuminen on osoittautunut hyvin myös ikäihmisille soveltuvaksi asumismuodoksi. Tavoitteena on saada kaupunkiin myös erityyppisiä omistussenioritaloja, mikäli kysyntää niille vain löytyy.

Tietotarve: Kysyntätieto senioritalojen rakentamiselle ja niiden sijainnille.

Esteettömyyteen liittyen olisi hyvä olla yksi tarkastelumalli, jonka kaikki kaupungit voisivat ottaa halutessaan käyttöön. Mallin tulisi olla käytännönläheinen ja yksinkertainen.

2.4.7 Mahdollisuudet ja resurssit

Lahdessa ikäihmisten hyvinvointityötä ohjaa Lahden ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma (2015–2020). Hyvinvointisuunnitelman ensisijainen tavoite on edistää ikäihmisten hyvinvointia laaja-alaisessa yhteistyössä. Ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma on päivitetty monialaisessa yhteistyössä kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan ohjauksessa. Hyvinvointisuunnitelman laatimisessa on ollut myös vanhusneuvostot mukana. Kunnan resursseja, mahdollisuuksia ja tulevia toimenpiteitä arvioidaan sosiaali- ja terveystoimen ja teknisen toimen välisessä tiiviissä yhteistyössä. Lisäksi suunnitelman päivitystyöhön ovat osallistuneet laajasti eri toimialojen ja järjestöjen edustajat.

Vuosina 2011–2014 Lahti on panostanut voimakkaasti kotihoidon kehittämiseen ja kotona asumista tukeviin palveluihin. Näiden tukemiseksi on otettu käyttöön mm. kotihoidon sähkölukon ja toiminnanohjaus- järjestelmät, kehitetty kotihoidon palveluja ja kohdistettu niihin myös uusia resursseja. Vanhusten palveluasumista on kehitetty voimakkaasti osana vanhusten palvelurakennemuutosta. Samalla on kehitetty ikäihmisten asumista ja asuin- ympäristöjen esteettömyyttä laajemminkin. Hyvinvointisuunnitelmassa on myös tunnistettu palvelujen keskeisiä kehittämistarpeita. Lahdessa on edelleen kehitettävä kotihoitoa, senioriasumista, vanhusten palveluasumista ja eri toimijoiden yhteistyötä. Palveluja järjestettäessä tulee lisätä yhteistyötä myös naapurikuntien kanssa. Rakentamisessa ja joukkoliikennetarkoituksissa on nykyistä enemmän otettava huomioon ikäihmiset ja heidän palvelutarpeensa kasvu. (Lahden ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2015–2020.)

Ikäihmisten hyvinvointisuunnitelmassa 2011–2020 on määritelty visio vuodelle 2020. Vision mukaisesti lahtelainen vanhus kokee voivansa paremmin kuin 2011 ja hän on pal-

veluihinsa tyytyväinen. Lahti on kansallinen ja jopa pohjoismainen esimerkkikaupunki ikäihmisten palvelurakenteen toimivuudessa. Lahti on ikäihmisten hyvinvointitutkimuksen kärkikaupunki Suomessa. Palvelurakenne on vahvasti kotihoitopainotteinen toimijoina kunta, yksityiset yritykset ja kolmas sektori. Lahtelaisten palvelujen saatavuus suhteessa lisääntyvään vanhusväestön määrään säilyy nykyisellä tasolla.

Lahti on mukana myös Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman hankkeissa. Sen mukaisesti kaupungissa vahvistetaan ikääntyneiden asumiseen liittyvää kunnan strategista suunnittelua ja lisätään ikäihmisten asumista koskevaa ennakoitua ja omaa vastuuta. Lahden strategisena suunnitelmana on luoda kaupunkiin suunnitelmallisesti uusia seniorikortteleita, joissa on tarjolla eri tyyppisiä ikäihmisille soveltuvia esteettömiä asuntoja ja asumista tukevia palveluja. Lisäksi tarkoituksena on edistää senioreille soveltuvien palvelualueiden syntymistä myös olemassa olevassa asutuskannassa. (Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelma, 2013–2017 ja Lahden kaupungin talousarvio 2017.)

Lahti on ollut myös mukana valtakunnallisissa lähiö- ja asuinalueohjelmissa ja niiden tuloksena lähiöiden täydennysrakentaminen on vilkastunut merkittävästi. Lähiöostareiden läheisyyteen on rakennettu lisää monipuolista asutuskantaa, jotka soveltuvat hyvin alueen ikäihmisille.

Sote-uudistuksen myötä ikäihmisten asumiseen liittyviä asioita suunnitellaan jatkossa myös maakunnallisesti. Kuntalaisten asumiseen liittyviä asioita tulee tarkastella myös seudullisesti, koska kunnan asumiseen vaikuttaa koko seudun kehitys. Toimintaympäristön muuttuessa kunnan tietotarpeet linkittyvät myös vahvasti seudullisen tiedon kartuttamiseen.

Kunnan näkökulmasta hyödyllistä olisi myös erilaisten esimerkkien esiin tuominen ikäihmisten uusista ja toimivista asumisratkaisuksista. Tietoa siitä, mitä kunta voisi ja mitä kunnan pitäisi tehdä ja mitä kumppaneita voisi löytyä, on keskeistä. Uusien asumisratkaisujen kehittämisessä erilaisten mallien kuvaaminen on tärkeää. Moniammatillinen yhteistyö on edesauttanut kunnan kokonaisvaltaisempaa varautumista myös ikäihmisten asumisratkaisuihin. Tulevassa ikäihmisten asumistarpeiden ennakoitavissa tulee olla moniammatillisuus vahvasti mukana jatkossakin. Ennakointimallilla kunnat pystyisivät hahmottamaan oman tilanteensa ikäihmisten asumisen edistämiseksi. Yhteistyö tulee kuvata prosessiin mukaan.

Keskeisenä ikäihmisten asumiseen liittyä tällä hetkellä vaihtoehtojen tarkastelu eli valtakunnallinen tieto siitä, minkälaisia vaihtoehtoja pitäisi olla olemassa. Esimerkkejä tarvittaisiin esille uusista toimivista ikäihmisten asumisratkaisuksista. Yhdessä on haettava uusia toimintamalleja kotona asumisen tukemiseksi ja yhteisöllisyyden parantamiseksi.

3. Viitekehys ikääntyneiden asumistarpeiden ennakointiin ja varautumiseen kunnan alueella

Selvityksen tuloksena muodostunut viitekehys (ennakointimalli) ikääntyneiden asumistarpeen ennakointiin ja varautumiseen kunnan alueella. Ennakointimalli koostuu neljästä arviointinäkökulmasta. Käytettävyyden lisäämiseksi mallin eri näkökulmat ja arviointikysymykset on numeroitu. Mallissa on kaksi periaatteellista ulottuvuutta; ennakointi ja varautuminen.

Mallin lähtee siitä perusajatukselta, että ennakointi on ihmisten toteuttama arvioiva prosessi, jossa useita eri tietolähteitä (kehityksestä, nykytilasta ja heikoista signaaleista) yhdistetään näkemykselliseksi kokonaisuudeksi. Kyse ei siis ole tilastomatemaattisesta ennusteiden luomisesta ja vain osa mallin analyysin näkökulmista on nykyisten tilastojen pohjalta kvantifioitavissa.

Seuraavassa kuvataan ensin tarkastelumallin rakenne ja keskeiset käsitteet. Tämän jälkeen kuvataan erikseen jokainen arviointinäkökulma.

3.1 Viitekehysten rakenne ja käsitteet

Viitekehyksessä on neljä näkökulmaa, joista kaksi ensimmäistä kuvaavat ennakointiulottuvuutta ja kaksi jälkimmäistä varautumisulottuvuutta. Näkökulmat ovat:

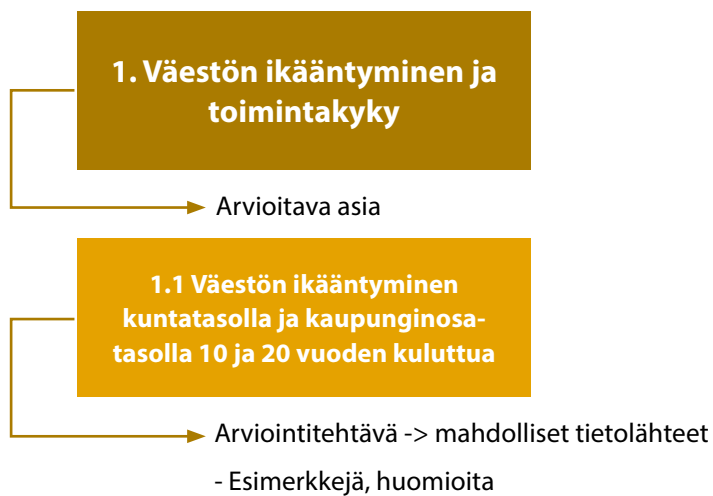
1. Väestön ikääntymisen ja toimintakyvyn kehitys
 1. Ikääntyneen väestön asumisen tarpeet
 2. Näistä kunnille aiheutuvat rakentamis- ja muutostarpeiden arviointi sekä
 3. Kuntien mahdollisuuksien ja keinojen arviointi.

Viitekehysten näkökulmat on esitetty kuvassa 10.



Kuva 10. Tarkasteluvitekehäksen näkökulmat.

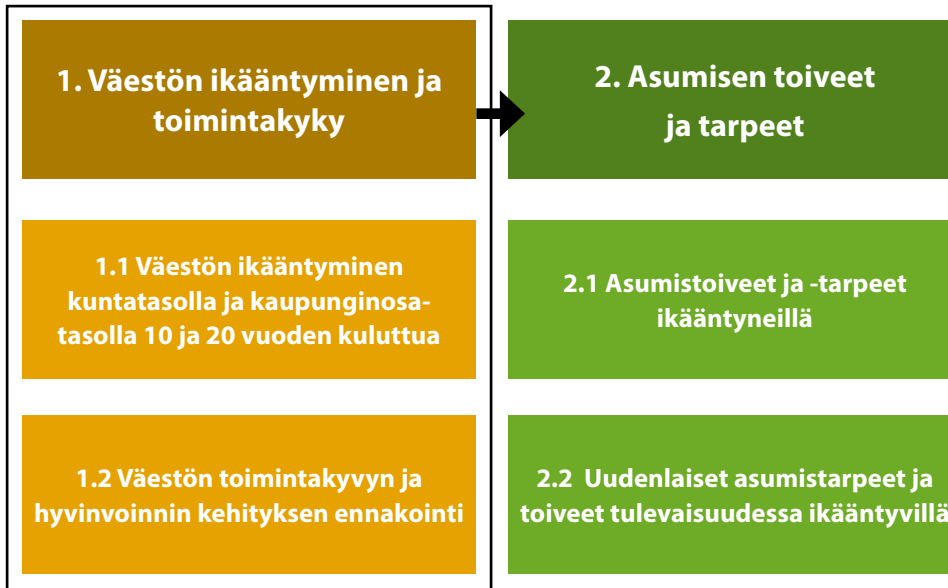
Tässä luvussa kuvataan viitekehäksen rakenteen kautta sen jokainen näkökulma sekä arviointikysymykset ja esitetään niihin liittyvät tietolähteet. Joissakin kohdissa esitetään muutama vaihtoehtoinen tapa toteuttaa ennakointi. Tarkastelumallissa on siis useita erilaisia arviointikohtia, joita käydään läpi jokaisen näkökulman kohdalla.



Kuva 11. Tarkastelumallin rakenne.

3.2 Näkökulma 1: Väestön ikääntyminen ja toimintakyky

Tässä näkökulmassa tulisi tarkastella väestön ikääntymistä sekä toimintakyvyn ja hyvinvoinnin kehitystä. Näkökulman arviointikohtat on esitetty kuvassa 12.



Kuva 12. Väestön ikääntyminen ja toimintakyky.

3.2.1 Arviointikohta 1.1. Väestön ikääntyminen kuntatasolla ja kaupunginosatasolla 10 ja 20 vuoden kuluttua

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee analysoida väestön ikääntymistä sekä kunta- että kaupunginosa/asuinalueetasolla ikäryhmittäin".	<ul style="list-style-type: none"> • Kunnan omat väestöennusteet • Tilastokeskuksen väestöennuste 2015 sukupuolen mukaan alueittain tai • Liiteri: Väestö talotyypeittäin ja tämän suhteuttaminen väestöennusteeseen

Väestön ikääntymistä tulisi analysoida sekä kunta- että kaupunginosatasolla/asuinalueetasolla. Arvio voi pohjautua kuntien omiin väestöennusteisiin tai niissä voi hyödyntää esimerkiksi Tilastokeskuksen väestöennustetta.

Tilastokeskuksen väestöennuste:

- Väestöennuste 2015 iän ja sukupuolen mukaan alueittain, yli 65v. Väestöennuste (saatavilla myös ikävuosittain).

Tarkempi arviointi voidaan tehdä Liiteri-aineiston perusteella analysoimalla:

- Väestö talotyypeittäin ja suhteuttamalla tämä väestöennusteeseen.

Joillakin kunnilla on käytössä luvussa 3 kuvattu Venni-väestöennustemalli tai oman tilastototutannon väestöennustemallit, jotka laskevat omat väestöennusteet kaupunki- tai kaupunginosatasolle. Tulevaisuudessa myös SYKE:n Kassu2 -palvelusta on saatavilla tarkemmat tiedot kaupunki- ja kaupunginosakohtaisella tasolla.

Ennakoinnin näkökulmasta tärkein arvioinnin tulos olisi, että kunnalla olisi käsitys kunnan väestön ikääntymisestä kaupunginosittain karkealla tasolla seuraavan 10 ja 20 vuoden aikana.

3.2.2 Arviointikohta 1.2. Väestön toimintakyky ja sen kehitys

Tehtävä	Tietolähteet
”Kunnan tulee arvioida väestön toimintakyvyn kehitystä ja suhteuttaa sitä tuleviin ikäluokkiin”	<ul style="list-style-type: none"> • Palvelujen tarpeen arviointi vanhusten valtakunnallisia palvelutavoitteita hyödyntäen • Kunnan (ja tulevaisuudessa maakunnan) sosiaali- ja terveystoimen käyttämät omat laskentamallit ikäryhmien toimintakyvyn kehityksestä (ks. Esimerkki luvusta 2.1) • THL:n toimintakyvyn avainindikaattorit (ks. Esimerkit avattu tarkemmin luvussa 2.1)

Väestön toimintakykyä ja sen kehitystä voi ennakoida laadullisesti kunnassa nykyisen väestön toimintakykyä kuvaavan tiedon ja valtakunnallisten esimerkkien pohjalta. Yksi keino ennakoida toimintakykyyn liittyvää kehitystä ja samalla palveluiden tarvetta on käyttää lähteenä THL:n Sotkanetin indikaattoreita ikääntyneen väestön hyvinvoinnin turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi, jotka pohjautuvat STM:n ja Kuntaliiton laatusuositukseen vuodelta 2013.

Tällöin voi tulevaisuudessa ikääntyneiden määrän eri palveluissa suhteuttaa valtakunnallisen laatusuosituksen tavoitteisiin. Tämän pohjalta voi tunnistaa, kuinka suuri osuus asuisi kotona ja paljonko väestöstä olisi esimerkiksi tehostetun palveluasumisen piirissä. Vuoden 2017 tavoitteet on esitetty Taulukossa 8.

Taulukko 8. Vanhuspalvelurakenteen valtakunnalliset tavoitteet (STM ja Kuntaliitto, 2013).

Kotona asuvat 75 vuotta täyttäneet, % vastaavan ikäisestä väestöstä	Säännöllisen kotihoiton piirissä 30.11. olleet 75 vuotta täyttäneet asiakkaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä	Omaishoidon tuen 75 vuotta täyttäneet asiakkaat vuoden aikana, % vastaavan ikäisestä väestöstä	Ikääntyneiden tehostetun palveluasumisen 75 vuotta täyttäneet asiakkaat 31.12., % vastaavan ikäisestä väestöstä	Pitkäaikaisessa laitoshoidossa vanhainkodeissa tai terveyskeskuksissa olevat 75 vuotta täyttäneet 31.12., % vastaavan ikäisestä väestöstä	Tehostettu palveluasuminen ja pitkäaikainen laitoshoido yhteensä
91-92	13-14	6-7	6-7	2-3	

Toinen tietolähde voi muodostua kunnan omien sosiaali- ja terveyspalvelujen (ja tulevaisuudessa maakunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen) tuottaman tiedon pohjalta, joissa voi olla omia laskelmia siitä, miten toimintakyky eri ikävuosina kehittyy. Näitä ikävuosia tulisi suhteuttaa tuleviin ikäluokkiin.

Kolmas esimerkki tietolähteestä on THL:n Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus (ATH). Tutkimus sisältää aihepiirit Hyvinvointi, Terveys, Toiminta- ja työkyky, Elintavat ja riskitekijät, ja Palvelut. Tutkimus kuvaa nykytilannetta ja sisältää aikasarjaa historiasta. Muuttujakohtaisesti aikasarjan pituus vaihtelee toistaiseksi muutamasta vuodesta pidempään seurantaan. Tutkimus toteutetaan vuosittain ja kunnat voivat ostaa oman otoksen. Yleisesti Sotkanetin tieto ei ole valmista ennakoitaiaineistoa, mutta jonkinlaista laadullista ennakoitua voidaan tehdä tarkastelemalla tulevien iäkkäiden sukupolvien tämänhetkistä terveydentilaa, toimintakykyä ja riskitekijöitä sekä näiden kehitystrendejä. Esimerkkejä eri mittareista ovat:

- Henkilöt, jotka kykenevät liikkumaan yksin ulkona ilman vaikeuksia, % vastaavan ikäisestä väestöstä.
- Henkilöt, joilla on 500m matkan kävelemisessä suuria vaikeuksia, osuus (%).
- Arkiaskareissa suuria vaikeuksia kokevien osuus (%).
- Apua riittämättömästi saavien osuus väestöstä (%).
- Itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia kokevien osuus (%).

3.3 Näkökulma 2: Asumisen toiveet ja tarpeet

Tässä näkökulmassa tulisi ennakoida väestön ikääntymisen ja toimintakyvyn kehitykseen pohjautuen ikääntyneiden asumisen toiveita ja tarpeita. Näkökulman arviointikohtat (2.1 ja 2.2.) on esitetty kuvassa 13.



Kuva 13. Ikääntyneiden asumisen toiveet ja tarpeet.

3.3.1 Arviointikohta 2.1. Asumisen toiveet ja tarpeet nyt ikääntyneillä

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee ennakoida asumisen tarpeita ja toiveita sen väestöryhmän osalta, joka on jo nyt ikääntynyt kunnassa"	<ul style="list-style-type: none"> • Ennakoivat kotikäynnit, jotka perustuvat haastatteluihin ja näiden raportointiin strukturoidussa muodossa • Sähköisen ja postikyselyn yhdistelmät, joissa huomiota kiinnitetään niihin haasteisiin, joita ikääntyneiden asukkaiden kodeissa on, tai • Asiantuntija-arviot, joissa mukana tulisi olla rakennuttajat sekä vanhus- / eläkeläisneuvostot.

Arviointikohdassa kuntien tulisi analysoida ja ennakoida asumisen tarpeita ja toiveita nyt ikääntyneellä väestöllä. Nykytila siitä, missä ikääntyneet usein asuvat, tiedetään.

Tarpeita ja toiveita voidaan kartoittaa seuraavilla tavoilla:

1. Ennakoivalla kotikäynnillä, joka perustuu haastatteluihin ja näiden raportointiin strukturoidussa muodossa
2. Sähköisen ja kirjekyselyn yhdistelmällä, jossa huomiota kiinnitetään niihin haasteisiin, joita ikääntyneiden asukkaiden kodeissa on tai

3. Asiantuntija-arvioilla, joissa mukana tulisi olla rakennuttajat sekä vanhus- / eläkeläisneuvostot.

Ennakoivilla käynneillä viitataan sellaisten ikääntyneiden (70- tai 80-vuotiaiden) kotona vierailuihin, jotka eivät ole sosiaali- ja terveystoimen kotihoidon tai muiden palvelujen piirissä. Tässä raportissa Järvenpään esimerkissä tehdään tällaista tarpeiden ja toiveiden poikkileikkausarviointia.

Asumistoiveiden osalta kyselyssä tarkasteltavia elementtejä ovat ainakin:

- Omaan asuntoon liittyvät korjaus- ja parannustarpeet sekä korjausneuvonnan ja avustusten tunnettuus.
- Omat kiinnostuksen kohteet asumiseen tulevaisuudessa, 5 ja 10 vuoden päästä. Erilaisten asumistoiveiden kysyminen tulee suhteuttaa asumisen kustannuksiin ja maksuvalmiuksiin.
- Muuttosuunnitelmat.

Jos tietoa rakennuttajien kautta ei saa, tähän liittyviä kysymyksiä voidaan esittää kotikäynneillä. Asiantuntija-arvioissa voidaan asumistarpeiden osalta toteuttaa ennakoivaa arviointia suhteuttamalla tulevaa ikääntyneiden määrää olemassa olevaan tietopohjaan käyttämällä aiempiin tutkimustuloksiin perustuvia oletuksia.

Tämän osa-alueen osalta kunnat ovat nostaneet esiin, että tarvitaan koko maan kattavaa keskiarvotietoa.

3.3.2 Arviointikohta 2.1. Asumisen toiveet ja uudenlaiset ikäystävälliset asumismuodot tulevaisuudessa ikääntyneillä

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee ennakoida sitä, millaisia asioita tulevaisuudessa kunnassaan ikääntyneet ihmiset asumiseltaan odottavat"	<ul style="list-style-type: none"> • Rakennuttajat ja vanhusneuvostot • Olemassa olevat tiedot ja kokemukset erilaisista konsepteista

Kunnat voisivat ennakkoinnissaan kartoittaa sitä, millaisia asioita nyt ikääntymisen kynnyksellä olevat ihmiset toivovat tulevaisuudessa ja miten tällaiset toiveet ovat kytköksissä varallisuuteen ja tuloihin. Ennakkoinnin voi tehdä asiantuntija-arvoina ja tietolähteitä ovat, esimerkiksi:

- Olemassa olevat tiedot ja kokemukset erilaisista konsepteista (ks. Luku 2.1)
- Rakennuttajat
- Vanhusneuvostot (esim. haastattelut tai workshopit)

Muuttojen osalta ei ole olemassa valtakunnallisia tietolähteitä, mutta siitä tarvittaisiin keskimääräistä tietoa, kuten trendejä. Olemassa olevat tiedot on kuvattu luvussa 3.1.

Kuntien itse toteuttamia kyselytutkimuksia ei tässä suositella. Keskeisempää olisi valtakunnallinen tieto esimerkiksi 55-64-vuotiaiden ihmisten näkemyksistä tulevaisuudestaan ja asuimuodoistaan sekä muuttamiseen liittyvistä toiveistaan.

3.4 Näkökulma 3: Rakentamis- ja korjaustarpeet

Tässä näkökulmassa on kyse varautumisesta ennakkoinnin tulokset huomioiden. Varautumisen arviointi voidaan tehdä kunnassa asiantuntija-arvioina. Näkökulmaan liittyvät arviointikohdat (3.1 – 3.4) on esitetty kuvassa 14.



Kuva 14. Rakentamis- ja muutostarpeiden arvioinnissa huomioitavat tekijät.

3.4.1 Arviointikohta 3.1. Korjaus- ja täydennysrakentamistarpeet (sis. hissit sekä esteettömyys)

Tehtävä	Tietolähteet
”Ennakointitiedon pohjalta kunnan tulee tehdä korjaus- ja täydennysrakentamistarpeen arviointia”	<ul style="list-style-type: none"> • Pohjatietona kunnan rakennusvalvonnan rekisteri (nykytilan kuvaus) – eli Rakennus- ja huoneistorekisteri (RHR). • Edellä kuvatut ikäihmisten omat arviot

Kunnan tulee tehdä korjaus- ja täydennysrakentamistarpeen arviointia suhteessa edellä kuvattuihin väestöennusteisiin. Kunnilla on rakennus- ja huoneistorekisterin pohjalta saatavissa ikääntyneiden asunnoista seuraavat tiedot.

1. Väestön ikä
2. Talotyyppi
3. Asunnon hallintamuoto
4. Hissi
5. Sijainti (koordinaatti)

Tämän lisäksi rakennusvalvonnalla voi olla tietoja muita tietoja rakennusten varustetasosta tai esteistä. Korjaus- ja täydennysrakentamistarpeen arviointia voidaan toteuttaa eri tavoin. Näitä ovat jalkautuvat selvitykset sekä erilaisiin arvioihin perustuvat selvitykset. Jalkautuvissa selvityksistä esimerkkejä ovat usein erilaisin kyselyin tai kotikäyntien yhteydessä tehtyjen selvitysten kautta saatava tieto esteettömyys- ja korjaustarpeista. Esteettömyyden arviointiin voidaan soveltaa ns. Omassa kodissa -arviointimallia (Hakala & Id-Korhonen, 2016, esimerkkilomake). Asunnon sisäpuoliseen esteettömyyteen on olemassa lisäksi tarkistuslista, jota voidaan soveltaa joko tiedon keruussa (kohta 2.1) tai asiantuntija-arvio-kohdassa.

Arviointiin nojautuvassa tiedonkeruussa voidaan hyödyntää joko tilastotietoihin pohjautuvia ennustemalleja tai laadullista asiantuntija-arvioita. Tilastotietoihin pohjautuvilla ennustemallit laskevat asuntokannan kehittämistarvetta kaupunginosatasolla. Näitä aineistoja tarjoavat esimerkiksi SYKE:n Liiteri-tietopalvelu ja kaupallisista sovelluksista Venni-väestöennuste ja asuntokannan sopeuttamistarve.

Arviointia voidaan toteuttaa myös laadullisena asiantuntija-arviona, jolloin suhteutetaan ikääntyneiden nykyisen asuntokanta (kuvattu yllä) sekä vertaamalla asuntokantaa, asunnon rakentamisvuotta ja asuntojen sisäpuoliseen esteettömyyteen liittyviä yleisiä ongelmia Liitteessä 1 esitetyn esimerkkitaulukon avulla. Esimerkkitaulukko kuvaa tyypillisiä piirteitä ja korjaustarpeita maamme eri aikakausien rakennuksissa. Kunnissa saattaa toimia myös hissityöryhmiä, jotka on hyvä hyödyntää. Arvioinnissa tulisi analysoida koko kaupungin tiedot, arvioinnin kohteena olevien kaupunginosien tiedot ja muodostaa tästä johtopäätökset. Korjaustarpeen arvioinnissa tulee tarkastella myös sitä, kenelle korjausvastuu kuuluu ja rahoitusmahdollisuudet.

3.4.2 Arviointikohta 3.2. Uudistuotantotarpeet

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee arvioida uudistuotantotarve edellä kuvatun ennakoititiedon pohjalta"	<ul style="list-style-type: none"> • Rakennuttajilta saatava tieto tarpeista • Edellä kuvatut tiedonkeruun muodot

Väestökehityksen ennakoitinta tehdään kaavoitusprosessien yhteydessä. Monissa kasvukeskuksissa uudistuotanto on usein täydennysrakentamista ja kaupunkirakenteen tiivistämistä. Ikäihmisten asumistarpeiden ennakoinnissa uudistuotannon tarpeen analyysiä tulee suhteuttaa muihin aiemmin esitettyihin muuttujiin. Kuntien näkökulmasta ikääntyneiden tarpeet paremmin huomioivaa asumista on usein helpompaa toteuttaa uusilla asuinalueilla.

Uudistuotannossa tulee kysyntätietojen pohjalta analysoida, millaisia kohteita ja minne niitä tulisi toteuttaa kysynnän perusteella sekä kuka toteuttaa. Tässä keskeistä on rakennuttajien kanssa tehtävä yhteistyö.

3.4.3 Arviointikohta 3.3. Asuinalueiden kehittäminen ikääntyneet huomioiden

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee tarkastella edellä kuvatun ennakoititiedon pohjalta ikääntyneitä ja ikääntyviä asuinalueita ja johtaa näiden asuinalueiden kehittämistä"	Kuntien palveluverkkosuunnitelmat Laadullinen asiantuntija-arvio ja asuinalueen tarkastelu yhdessä vanhusneuvoston kanssa

Kaupunginosittainen tai asuinalueittainen tieto ikääntyneistä tulisi suhteuttaa siihen, millaisia odotuksia ikääntyneillä yleisesti on asumisen suhteen. Tällä hetkellä asuinalueiden kehittämistä tehdään kunnissa usein palveluverkkosuunnittelun tai palvelujen suunnittelun yhteydessä. Kyseessä on normaalia kunnan asuinalueiden ja korttelien kehittämiseen liittyvää toimintaa.

Arviointi voidaan tehdä kunnassa laadullisena asiantuntija-arviona, mutta sen tulisi pohjautua alueen tarkasteluun esimerkiksi yhdessä vanhusneuvostojen kanssa. Esimerkkejä toteutustavoista ovat:

- Asuinalueen ikäystävällisyyden kehittäminen esimerkiksi tietyt kriteerit huomioiden (kuten Kuopiossa)
- Asuinalueella tapahtuva asumisen kehittämisestä, sosiaali- ja terveyspalvelujen ja erityisesti kotihoidon tuottamisesta sekä ikääntyneiden edustajista koostuvan ryhmän suorittama asuinalueen havainnointi (esimerkiksi Järvenpään turvallisuuskävely)
- Yhteistyö alueen taloyhtiöiden kanssa (tiedustelut, kyselyt tai keskustelut)

Aiemmissa tutkimuksissa asuinympäristön merkittävänä ongelmina on pidetty riittämättömiä tai huonoja kaupallisia palveluita (17 % ikääntyneistä vuonna 20014), julkisia palveluita (10 % ikääntyneistä) tai liikennejärjestelyjä (8 % ikääntyneistä) (Poutanen et al., 2008). Tällä osa-alueella kunnat kaipaavat hyviä esimerkkejä asuinalueiden ikäystävällisistä toteutuksista.

3.4.4 Arviointikohta 3.4. Muut toimenpiteet ja mahdollisuudet

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee analysoida aiheuttavatko ennakkoinnin tulokset muita toimenpiteitä"	<ul style="list-style-type: none"> • Vanhusneuvostot • Rakennuttajat • Kunnan oma asiantuntija-arvio

Tässä kohdassa tulisi analysoida sitä, aiheuttavatko aiemmissä arviointikohdissa esiin nousseet asiat, kuten ikääntyvien määrän merkittävä kasvu, kehittämistarpeita. Tässä yhteydessä tulisi hyödyntää erityisesti vanhus- ja eläkeläisneuvostoja muiden toimenpiteiden ja mahdollisuuksien arvioinnissa sekä kuulla rakennuttajia.

Muita kehittämistarpeita voivat olla esimerkiksi:

- Omien tilojen käyttötarkoituksen muutokset ja hyödyntäminen asunoratkaisuina
- Uudenlaisten esimerkiksi yhteisöllisten asumiskonseptien tai palvelujen kytkeminen nykyiseen asumiseen
- Korjauksiin kannustaminen ennakoiden sekä korjausavustuksista tiedottaminen
- Muiden toimijoiden mukaan ottaminen asuinalueiden kehittämiseen.

Aiemmin Kuntaliiton oppaassa on tunnistettu myös muita kunnan mahdollisia muita toimenpiteitä ikääntyneiden asumisen ja palvelujen kehityksessä (ks. liite 2).

Keskeisiä toimenpiteitä ovat:

- Ikäihmisille ja taloyhtiöille suuntautuva neuvonta ja tiedottaminen palveluista sekä korjausvastuista ja korjausavustuksista, toiminta- ja harrastusmahdollisuuksista.
- Käytännön avustamistyö korjausten suunnittelussa sellaisten ikäihmisten kanssa, jotka eivät siihen kykene
- Ikäihmisten palvelutarpeiden huomiointi kunnan toiminnoissa (vrt. jalkakäytävien kunnossapito, esteettömyys kunnallistekniikan rakentamisen yhteydessä).
- Omien tilojen käyttömahdollisuudet esimerkiksi yhteisöllisten asuinaluekohtaisten palvelujen ja toiminnan luomiseksi (esim. ikäihmisten harrastuspiirit kunnan tiloissa).

3.5 Näkökulma 4: Kunnan mahdollisuudet ja keinot

Tässä näkökulmassa on kyse myös kunnan varautumisesta. Tarkoituksena on pohtia kunnan mahdollisuuksia ja keinoja vastata niihin rakentamis- ja muutostarpeisiin, joita ennakointi ja ensimmäinen varautumisnäkökulma ovat nostaneet esiin. Arviointikohdat voidaan toteuttaa kunnan eri asiantuntijoiden asiantuntija-arvioina. Seuraavassa on esitetty esimerkkejä siitä, millaisia näkökulmia asiassa voisi hyödyntää.



Kuva 15. Kunnan mahdollisuuksien ja keinojen arviointi.

3.5.1 Arviointikohta 4.1. Strategiatyö

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee arvioida, onko väestön ikääntyminen huomioitu riittäväällä tavalla kunnan strategioissa"	• Kunnan oma asiantuntija-arvio

Tässä kohdassa tulisi tarkastella sitä, onko kunnan asuntopolitiikka ja asuntotuotannon strategia sekä kunnan muut strategiat/suunnitelmat linjassa tulevan ikääntymiskehityksen kanssa. Arviointi voidaan toteuttaa asiantuntija-arviona kunnan sisällä, mutta siihen tulisi liittää näkemys myös vanhus- ja eläkeläisneuvostolta esimerkiksi osallistamalla heidät arviointiin tai muulla tavoin kuulemalla.

Strategian analyysissä tulisi kiinnittää huomiota seuraaviin:

- Ennakoinnissa ja varautumisessa esiin nousseet asiat on huomioitu kunnan tai tulevaisuudessa maakunnan sosiaali- ja terveystalvueluita koskevassa strategiassa.
- Ennakoinnissa ja varautumisessa esiin nousseet asiat ja niistä aiheutuvat toimenpiteet on huomioitu riittävästi asumisen, kaavoituksen sekä sosiaali- ja terveystoimen välisessä yhteistyössä.
- Ovatko nykyiset strategiset linjaukset asuntotuotannosta tai kunnan omien resurssien ja tilojen huomioimisesta riittävät suhteessa ikääntyneiden määrään.
- Kunnan strategioissa on huomioitu ikääntymispoliittiset asiat riittäväällä tavalla siten, että ne johtavat myös ennakoinnissa esiin nousseisiin kysymyksiin vastaamiseen.

3.5.2 Arviointikohta 4.2. Kaavoitus ja tontinluovutus

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee analysoida mahdollisuuksiaan vastata ikääntyneen väestön asumistarpeisiin kaavoituksen ja tontinluovutuksen keinoin"	• Kunnan oma asiantuntija-arvio

Tässä kohdassa tulisi kaavoituksesta vastaavien ja tässä ennakoinnissa mukana olevien asiantuntijoiden käydä läpi, onko kaavoituksessa ja tontinluovutuksessa nyt riittävästi huomioitu väestön ikääntymistä koskevat tiedot.

Kunta voi kaavoitusratkaisulla vaikuttaa merkittävästi kasvukeskuksissa ja väestöltään kasvavilla alueilla keskittymiseen, palvelujen saatavuuteen ja asuinalueiden yhteisöllisyyden kehittämiseen asuinalueilla. Haja-asutusalueilla asuinympäristöjen muuttaminen voi tulla

kalliiksi. Kunnan keskeinen vaikutusmahdollisuus kaavatyössä on monipuolisen ja elävän palvelurakenteen pitäminen kävelyetäisyydellä iäkkäillä asuinalueilla. Lähipalveluverkoston ja asumisen tarkastelu kaavatyössä yhtenä kokonaisuutena edesauttaa tätä asiaa. (ks. myös Kuntaliitto, 2004.)

Lisäksi tulisi arvioida, ovatko kaavoituksen yhteydessä tapahtuvat osallistamisen keinot riittäviä, jotta kaavoituksen yhteydessä syntyy riittävä markkina-analyysi ikääntyneiden asumiskonseptien kysynnästä sekä kolmanneksi arvioida sitä, tulisiko kaavoitusprosessilla ohjata nykyistä enemmän asumisen syntymistä. Kasvukeskuskunnissa kaavoitusta toteutetaan usein kumppanuuskaavoituksen periaatteella. Järvenpäässä esimerkkinä tästä oli kaavoituskurssi ikääntyneille).

Arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi seuraaviin asioihin:

- Kunnan kaavoitusprosessissa asumista tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena
- Nykyinen kaavoitusprosessi on ennakkoinnissaan huomionut riittävästi väestön ikääntymisen sekä kokonaisuutena että kaupungin osatasolla.
- Kaavoituksen yhteydessä on syntynyt riittävä markkina-analyysi ikääntyneiden asumiskonseptien kysynnän kuvaamiseksi.
- Kunnan tulee olla aktiivisempi kaavoituksessaan ohjataksaan ikääntyneiden asumistarpeisiin vastaamista.
- Kaavoituksen osallistamisen keinot ovat ikäystävällisiä tai ikääntyvien mahdollisuus osallistua kaavoituksen vuorovaikutukseen varmistetaan.

3.5.3 Arviointikohta 4.3. Asuinalueen ja palveluverkon suunnittelu

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee arvioida sitä, ovatko kunnan asuinalueiden kehittämiseen ja palveluverkkosuunnitteluun liittyvät prosessit huomioineet ikääntymisen"	<ul style="list-style-type: none"> • Kunnan oma asiantuntija-arvio

Kunnissa tehdään runsaasti palveluverkkosuunnittelua sekä erilaista asuinalueiden kehittämistä. Näissä analyyseissä voidaan huomioida ikääntymisen vaikutuksia tulevaisuudessa. Palveluverkkosuunnittelun lisäksi keskeinen tekijä on kulkureittien esteettömyys, joka tulisi usein todeta paikan päällä (ks. Kuntaliitto, 2004). Sitä ei kuitenkaan tehdä aina systemaattisesti tai ikääntyneiden asumiseen liittyvät tarpeet voivat jäädä huomioitua. Arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi seuraaviin asioihin:

- Asuinalueiden kehittämisessä on huomioitu asuinalueen normaalin esteettömyyden kehittäminen siten, että asuinalueet palvelevat myös ikääntyneitä.
- Palveluverkkosuunnittelussa on mallinnettu ikääntyneiden asuinalueita ja otettu huomioon väestön ikääntyminen 10 ja 20 vuoden aikajänteellä.

3.5.4 Arviointikohta 4.4. Eri toimenpiteiden kustannusvaihtoehdot ja yhteistyömahdollisuudet

Tehtävä	Tietolähteet
"Kunnan tulee koota yhteen ennakkoinnin ja varautumisen keskeiset havainnot ja analysoida omat toimintamahdollisuutensa sekä muiden toimijoidenmahdollisuudet"	<ul style="list-style-type: none"> • Kunnan oma asiantuntija-arvio • Rakennuttajat • Vanhusneuvostot • Palvelujen tuottajat

Lopuksi tulisi koota yhteen ennakkoinnissa ja varautumisessa syntyvät keskeiset havainnot ja toimenpiteet sekä koota kustannustietoja toimenpiteiden arvioimiseksi. Keskeistä on analysoida myös se, miten yhteistyötä eri toimijoiden kanssa voidaan kehittää ja onko kunta hyödyntänyt yhteistyömahdollisuudet keskeisten toimijoiden kanssa. Arvioinnissa voi käyttää apuna seuraavia näkökulmia.

"Kotona mahdollisimman pitkään":

- Lähtökohtana arvioinnissa tulisi olla se, että uudistuotanto ei kykene vastaamaan tulevaisuuden esteettömien asuntojen kysyntään, vaan tarvitaan nykyisen asuntokannan peruskorjausta. Asumisen kustannuksista tiedetään tutkimustiedon valossa se, että kotona asuminen mahdollisimman pitkään on edullisinta tilanteessa, jossa kotihoidon (tai omaishoidon) palvelujen tarve ei vielä ole suuri.

"Korjaaminen on kotipalvelua edullisempaa pitkällä aikajänteellä":

- Kotona asuvan ikääntyneen palveluun tarvittavat taloudelliset panokset ovat useimmissa tapauksissa selvästi pienemmät kuin muissa asumisvaihtoehdoissa. Asuntojen korjaaminen iäkkäiden tarpeita vastaaviksi palvelurakennusten rakentamisen sijaan on myös sikäli järkevää, että asuntoihin ja esimerkiksi hissien rakentamiseen kohdistetut investoinnit tulevat täysipainoisesti hyödyntämään myös tulevia sukupolvia, kun suurten ikäluokkien jälkeen vanhusten määrä taas pienenee. (ks. Kuntaliitto, 2014.)

Asunnon korjaustöiden kustannukset voivat tuntua kalliilta verrattuna kotipalveluihin, mutta kotipalvelusta tekee kuitenkin kalliin avun tarpeen jatkuvuus, eivätkä parannukset hyödytä tulevia sukupolvia. Korjaukset ehkäisevät myös tapaturmia. Korjausten toteutukseen on saatavilla korjausavustuksia.

Esimerkiksi hissi maksaa vuositasolla suunnilleen saman kuin viikoittainen kotipalvelu neljälle asukkaalle kerrostalossa. Keskimääräinen pesutilaremontti on kannattava, jos sillä voidaan lykätä yhden ihmisen laitoshoitoon/palveluasumiseen siirtymistä parilla kuukaudella (Vanhustyön keskusliitto, 2001).

”Asuinympäristön kehittäminen ennakoiden mahdollistaa kohtuuhintaisen toteutuksen”

- Asuinympäristön parantaminen ei välttämättä ole myöskään kallista, vaan samoilla tai vain hieman korkeammilla kustannuksilla voidaan luoda ikääntyvien kannalta parempaa ympäristöä, kun kyse on oikea-aikaisesta toteutuksesta. Tämä koskee erityisesti asuinalueiden kehittämistä liikuntaesteiset henkilöt huomioiden.

”Kunnalla on myös mahdollisuus vaikuttaa muihin”

- Kunnan mahdollisuutena on myös kannustaa muita toimijoita toteuttamaan ikääntyneille sopivia ratkaisuja ja tarjota neuvontaa käytännön toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen. Yhteistyö rakentamisen, kiinteistönhoidon, liikennesuunnittelun ja palvelujen tuottajien kanssa on tässä yhteydessä oleellista. Arviointiin voidaan saada tietoa myös suoraan muilta toimijoilta kuten rakennuttajilta, vanhusneuvostoilta tai järjestöiltä.

Jatkossa yhteistyö maakunnallisten sosiaali- ja terveystoimen edustajien kanssa eri toimenpiteiden suunnittelussa tulee olemaan keskeistä.

4 Reflektio mallin kehittämisestä

4.1 Analyysi mallin kehittämisestä

4.1.1 Laadullinen vs. määrällinen ennakointi

Yksi kaikissa mallin kehittämiseen liittyvissä keskusteluissa esiintynyt näkökulma liittyi käsitykseen ennakkoinnista ja varautumisesta. Siinä missä SYKE kehittää tilastollista mallia asumisen ennakointiin ja asuinalueiden kehittämiseen, on tässä selvityksessä pitäyditty käytännön viitekehyksessä. Sellaisille kunnille, jotka eivät itse toteuta väestöennusteita ja tämän pohjalta esimerkiksi rakentamisennusteita, voi tulevaisuudessa julkaistava Kas-su2-palvelu tarjota mahdollisuuksia tuottaa perustilastot kunnan väestön ikääntymisestä kaupunginosittain sekä laskennallisesta korjaus- ja rakentamistarpeesta.

Käytännössä ennakointi ja varautuminen tarvitsevat kunnan sisäistä yhteistyötä ja keskustelua sekä eri alojen asiantuntemuksen yhdistämistä. Jatkossa yhteistyö kunnan asumisesta vastaavien sekä maakunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa tulee olemaan keskeinen. Ennakointi on ymmärretty asiantuntijoiden olemassa olevan tiedon pohjalta tekemäksi ajatustyöksi.

Mukana olleet kaupungit ovat kaikki kasvavia kaupunkiseutuja. Ne kasvavat sekä kunta-liitosten että tulomuuton kautta. Niinpä tämä malli soveltuu erityisesti sellaisille alueille, johon väestö keskittyy tai joiden maantieteellinen alue laajenee. Haja-asutusalueilla, joissa väestömäärä on suhteellisen pieni, vanhusten asumistilanne ja -tarpeet on helppo selvittää. Toisaalta mallin yleinen luonne mahdollistaisi sen soveltamista myös pienissä kunnissa.

4.1.2 Mitä jo tiedetään ja mitä ei?

Testauksen kohteena olleissa kunnissa on varsin hyvä käsitys väestön ikääntymisestä kaupunginosittain. Tiedot pohjautuvat erilaisiin väestöennusteisiin. Mukana olleissa kunnissa on myös hyvä peruskäsitys siitä, missä ikääntyneet asuvat ja jonkinlainen käsitys siitä, millaisia korjaustarpeita ikääntyneiden asuntoihin liittyy ainakin poikkileikkaustasolla eli kyseisellä hetkellä.

Suurimmat tietotarpeet liittyvät ikääntyneiden asumisen toiveiden ja tarpeiden kartoittamiseen laajemmin eri ikääntyneiden ryhmissä (vaikka tietyn asuinalueen sisällä) sekä tulevaisuuden asumistarpeisiin ikääntyneillä. Tähän liittyen mallissa on tunnistettu muutamia vaihtoehtoisia tapoja kerätä tietoa.

Varautumista tehdään kunnissa eri prosesseissa jatkuvasti. Tämän selvityksen yhteydessä näytti ajoittain siltä, että tarvetta tällaiselle tarkastelumallille ei aina tunnisteta. Kaikkia kunnan keinoja ja mahdollisuuksia ei ole tunnistettu, tai eri henkilöt näkevät asian tärkeyden kunnan tulevaisuuden kannalta eri tavoin. Tämä tarkoittaa sitä, että niin sanottua varautuvaa arviointia tehdään kunnissa suhteellisen vähän.

4.1.3 Malli ohjaa yhteiseen keskusteluun ja yhteistyöhön

Mallin kehittämisvaiheessa havaittiin, että kunnissa on tietämystä väestön ikääntymisestä kaupunginosittain. Usein tiedetään se, missä ikääntynyt väestö asuu ja minkä tyyppisissä taloissa. Samanaikaisesti tiedetään jotain vanhusten asumistarpeista ja tieto pohjautuu usein ennakoiviin kotihoidon käynteihin tai muihin vastaaviin käynteihin. Tiedot ovat eri kuntaorganisaatioissa kuitenkin hajallaan ja aikaa ennakoivalle keskustelulle ja arvioinnille tuntuu kunnissa olevan heikosti.

Selvityksen laadinnan yhteydessä kävi ilmi, että systemaattista keskustelua esimerkiksi asumisen kehittämisen, sosiaali- ja terveystoimen tai vaikka kaavoituksen kanssa ei yleensä ole, tai jos on, keskittyy se yksittäisten hankkeiden käsittelyyn.

Mallin taustalla on ajatus siitä, että siinä yhdistyy laajasti erilaisia näkökulmia, joiden kautta ennakointia tulisi toteuttaa. Usein kunnissa on tietoa siitä, missä ikääntyneet asuvat ja samanaikaisesti kysyntätietoa saadaan rakennuttajilta sekä muilta sidosryhmiltä jatkuvan yhteistyön kautta. Näiden erilaisten kokemusten kanavointi yhteiseksi näkemykseksi on kuitenkin yhä tärkeämpää.

4.2 Miten mallia tulisi käyttää

Malli on suunniteltu kunnassa pienen työryhmän käyttöön. Työryhmässä tulisi olla edustettuna asumisen kehittäminen sekä maankäytöstä tai kaavoituksesta ja kaupunkikehityksestä vastaavat henkilöt. Tulevaisuudessa yhteistyö maakunnallisten sosiaali- ja terveystoimien kanssa tulisi olla tiivistä. Näiden lisäksi keskeiset muut sidosryhmät, joita ennakkoinnin eri osa-alueilla tulisi kuulla ovat erityisesti vanhusneuvostot sekä rakennuttajat (ml. kunnalliset vuokratyöryhmät).

Mallin käytössä tulisi lähteä liikkeelle seuraavista askelista:

- Askel 1: Kerää olemassa olevat määrälliset tilastotiedot ikääntymisestä, ikääntyneiden toimintakyvystä ja asumistoiveista ja tarpeista sekä nyt ikääntyneiden asunnoista (koordinaatit, hissit, osoitteet, talotyyppi ja rakennusvuosi saatavilla)
- Askel 2: Toteuta tarvittaessa täydentävä tiedonkeruu ikääntyneiden asumistarpeista ja toiveista kunnan alueella tai sen asuinalueen osalta, johon ennakointi ja varautuminen kohdistuvat
- Askel 3: Analysoi aineisto suhteessa tuleviin ikäluokkiin tässä mallissa tarkoitettuun esimerkeihin
- Askel 4: Osallista kaikki keskeiset toimijat pohdintaan siitä, mitä aiemmissa askelissa kuvatut ennakoitintiedot tarkoittavat kunnan alueella
 - Kunnan asumisesta, maankäytöstä ja kaavoituksesta sekä palveluverkkosuunnittelusta vastaavat
 - Sosiaali- ja terveystoimen (jatkossa maakunnan) vanhuspalveluita vastaavat asiantuntijat
 - Rakennuttajien ja kunnallisten vuokratulo-yhtiöiden edustajat Vanhusneuvostot
- Askel 5: Laadi ennakkoinnin ja varautumisen pohjalta tarvittavat toimenpiteet ja viesti niitä eteenpäin tarvittaville sidosryhmille.

4.3 Suositus mallin jatkokehittämiseksi

Selvityksessä on hahmotettu mallia ja sen tietolähteitä. Viitekehyksen hahmotteluun ovat osallistuneet Järvenpää, Kuopio ja Lahti. Kaikista kaupungeista ei saatu yhteismitallisia aineistoja ja tieto- ja analyysipuutteita suhteessa malliin on edelleen. Kaikille kaupungeille yhteistä on se, että muiden kaupunkien kokemukset ja nykytilan kuvaukset kiinnostavat.

Selvityksen pohjalta ajatuksena on kehittää laadullinen ennakkoinnin ja varautumisen työkalu. Todellinen hyöty syntyy laajemman jatkokehitysprojektin myötä.

Jatkotoimenpiteiksi esitetään seuraavat:

1. Useampi kunta mukaan

Päävaiheen hanketoteutuksessa tulisi olla mukana mahdollisesti useampi kunta (esimerkiksi 1-2 muuta kuntaa), jotta vertailutietoa kunnista kertyy.

2. Analyysin taso kaupungin tasolla, 1-2 asuinalueita tarkemmin pilotoiden

Ennakoinnin ja varautumisen arviointi mallia hyödyntäen kannattaisi tehdä sekä koko kunnan tasolla että valitun asuinalueen tasolla. Joissakin kunnissa olisi hyödyllistä, että mukana olisi kaksi eri asuinalueita ennakoinnin ja varautumisen monipuolistamiseksi.

3. Päävaiheen toteutuksessa fokuksessa erilaisten kysyntäanalyysit; tulevaisuudessa ikääntyvien ikäluokkien toiveiden ja tarpeiden kartoittaminen

Tiedon tarpeet mukana olleilla kunnilla liittyvät nykyisten ikääntyneiden asuntojen korjaustarpeiden ennakkointiin sekä laadulliseen ikääntyneiden asumisen toiveiden kartoittamiseen. Päävaiheen toteutuksessa tulisi arviointinäkökulmaa testata toteuttamalla erilaista empiiristä tiedonkeruuta ja yhteistyötä vanhusneuvostojen sekä rakennuttajien kanssa. Tämä vaatisi jonkin verran panostusta ryhmähaastattelujen tai kyselytyyppisten tutkimusten toteutukseen.

Varsinainen päävaiheen toteutussuunnitelma koostuisi kolmesta vaiheesta:

Vaihe 1. Kunnissa koottaisiin mahdolliset tietopuutteet erityisesti ikääntyneiden ja rakennuttajien näkemysten kartoittamisen kautta. Tämä tarkoittaisi myös kuntakohtaisten kyselyjen toteuttamista.

Vaihe 2. Tämän jälkeen testattaisiin mallia yhteistyössä kussakin kaupungissa keskeisten toimijoiden kanssa. Testaus tehtäisiin 1-2 asuinalueen tiedot systemaattisemmin analysoiden ja siten, että vanhusneuvostot ja rakennuttajien edustajat osallistuisivat arviointiin. Tässä vaiheessa sekä analysoitaisiin tiedot ja osallistettaisiin keskeiset toimijat toimenpiteiden tunnistamiseksi.

Vaihe 3. Tämän pohjalta tehtäisiin malliin pohjautuvat verkkosivut, johon tietoa eri kuntien tilanteesta sekä erilaisista varautumisen keinoista ja strategioista koottaisiin. Tässä sivustolla voisi olla tiedonkeruun malleja, asukaskyselyitä ja esimerkiksi keinoja korjausten edistämiseen. Sivustosta muodostuisi julkaisuja helppokäyttöisempi väline kuntien esimerkkien esiin nostoon. Sivustojen toteutusta voitaisiin harkita yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Selvityksen aikana keskusteltiin sähköisestä työkalusta mallin toteutustavaksi. Käytännössä ennakoinnissa ja varautumisessa on niin paljon laadullista arviointia vaativia osakokonaisuuksia, että sitä ei kannata yrittää kehittää sähköiseksi dataportaaliksi, vaan enemmänkin vuorovaikutteiseksi www-sivustoksi.

LÄHTEET

- Hakala, S.; Id-Korhonen, A. 2016. Omassa kodissa. Ikääntyneiden asuinolojen arviointimalli. Ympäristöministeriön raportteja 6/2016: Helsinki.
- Helldán, A. & Helakorpi, S. 2014. Eläkeikäisen väestön terveyskäyttäytyminen ja terveys keväällä 2013 ja niiden muutokset 1993–2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 15/2014.
- Kilpelä, N.; Hätönen, J.; Palo, A.; Holopainen, T. 2014. Esteetön kerrostalo tehokkaasti ja kestävästi. Ympäristöministeriön raportteja 27/2014.
- Koskinen, S.; Sainio, P., Stenholm, S. & Vaara, M. 2011. Toimintakyvyn arviointi ja mittaaminen väestötutkimuksissa. TOIMIA-verkoston suositus.
- Kuntaliitto. 2004. Sujuvampi arki ikääntyneille. Yhdyskuntien suunnittelu, rakentaminen ja ylläpito väestön ikääntyessä. Laatinut Annamari Ruonakoski. Kuntaliitto.
- Niemenmaa, E. 2013. Kustannusvertailu ikääntyneen kotona asumisen ja palveluasumisen välillä. Saimaan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Poutanen, V-M.; Laurinkari, J.; Hynynen, R. 2008. Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 asumis- ja varaliskuustutkimuksen valossa. Suomen ympäristö 20/2008. Ympäristöministeriö.
- Tyvimaa, T. 2010. Developing and Investing in Senior Houses in Finland. Senior's Preferences and Investors' Insights. Tampereen teknillinen yliopisto, Julkaisu 939.
- Vanhustyön keskusliitto. 2001. Nurkat kuntoon -projektin loppuraportti.
- Verma, I.; Kilpelä, N. & Hätönen, J. 2012. Asuinrakennusten ja pihojen esteettömyyden tila. Ympäristöministeriön raportteja 13/2012.
- Välikangas, K. 2009. Yhteisöllisyyttä, laatua ja vaihtoehtoja. Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen ratkaisuja Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Hollannissa. Suomen ympäristö, 13/2009. Ympäristöministeriö. Asunnon esteettömyyden ja turvallisuuden tarkistuslista.

LIITTEET

Liite 1. Esimerkkejä esteettömyyskorjauksista eri aikakausina (Verma et al., 2012).

Aikakaudet ja osuus Suomen rakennuskannasta (2012)	Tyypipiirteet rakentamisessa	Esteettömyyden toteutuminen	Yleiset esteettömyyskorjaukset aikakauden taloissa
1920-1930 11 %	Pula-aika vaikutti: <ul style="list-style-type: none"> Yksinkertaisia ja vaatimattomia rakennuksia Ominaisuuksiltaan halpoja ja heikohkoja materiaaleja Kerroskorkeuksia madallettiin Paljon pientaloja Miniminormit ja funktionalismi olivat ohjaavia periaatteita 	Usein pieniä ja huonosti joustavia tiloja, erityisesti keittiö- ja kylpyhuoneetilat ahtaita. Sisäänkäynnit ovat yleensä portaiden päässä. Hissit pieniä ja oveltomia, eikä hissikori pysähdy tarkasti kerroksen kohdalle. Pientaloissa mm. saunatilat usein sijoitettu jälkikäteen kellarikerroksiin.	<ol style="list-style-type: none"> Kulkuväylien leventäminen ja pintamateriaalien uusiminen pihalla Valaistuksen parantaminen Märkätilojen muutostyöt Vanhon hissien korjaukset (krstalot) Kynnysten poisto (krstalot) Ovikoneistojen uusinta (krstalot) Sisäänkäynnin tasoerojen ratkaisut (pientalot) Ovien kulkuaukkojen levennykset (pientalot)
1940-1950 20 %	Sodanjälkeinen pula-aika sekä asuntopula vaikuttivat: <ul style="list-style-type: none"> Yhä pieniä mitoituksia Materiaalit usein kierrätettyjä Rintamiamiestalot suosituimpia pientalotyyppejä Ensimmäiset elementtirakentamisen kokeilut Aravarahoitus ja -ohjeet tulivat käyttöön; hissin sai rakentaa ainoastaan 5-kerroksisiin ja korkeampiin taloihin. 	Säästösyistä hissejä rakennettiin ainoastaan kaikkein korkeimpiin kerrostaloihin (vähintään 5 kerrosta). Ovien kulkuaukot usein kapeita ja kynnysisiä. Tilat yleensä pieniä ja huonosti muokattavissa.	<ol style="list-style-type: none"> Kulkuväylien leventäminen ja pintamateriaalien uusiminen pihalla Valaistuksen parantaminen Pysäköinnin järjestäminen Ovien kulkuaukkojen levennykset Sisäänkäynnin tasoerojen ratkaisut Hissien korjaustyöt (krstalot) Kynnysten poisto (krstalot) Märkätilojen muutostyöt (pientalot)
1960-1970 24 %	Nopea kaupungistuminen vaikutti: <ul style="list-style-type: none"> Betonielementtitalojen laajamittainen teollinen tuotanto käynnistyi Suurin osa rakennetuista asuinnoista sijaitsi kerrostaloissa Määrälliset tavoitteet olivat tärkeämpiä kuin laadulliset Useat tilavaatimukset kasvoivat 	Korjausrakentaminen helpompaa tilojen paremman muunneltavuuden johdosta. Aiempaa suuremmat tilat. Elementtikylpyhuoneet ovat korjausrakentamisen näkökulmasta haastavampia mm. tasoeron johdosta. Hissejä rakennettiin vain korkeimpiin kerrostaloihin (vähintään 5 kerrosta).	<ol style="list-style-type: none"> Valaistuksen parantaminen Märkätilojen muutostyöt Pysäköinnin järjestäminen Märkätilojen muutostyöt sis. wc-tilat Ovien kulkuaukkojen levennykset Kynnysten poisto Pihatoimintojen saavutettavuus (krstalot) Hissien rakentaminen (krstalot) Kulkuväylien pintamateriaalien uusiminen (pientalot) Sisäänkäynnin tasoerojen ratkaiseminen (pientalot)
1980 20 %	Rahoitusmarkkinoiden vapautuminen kiihdytti asuntotuotantoa: <ul style="list-style-type: none"> Laadun merkitys kasvoi Asuntohallitukselta tuli useita suunnitteluohjeita Hissien esteettömyyteen alettiin kiinnittää enemmän huomiota 	Uuden aravamääräyksen mukaan hissi tuli olla kaikissa vähintään 4 kerrosta omaavissa kerrostaloissa. Kynnykset madaltuivat, mitoitus kasvoivat. Sisäänkäynnit usein portaiden päässä.	<ol style="list-style-type: none"> Valaistuksen parantaminen Märkätilojen muutostyöt sis. wc-tilat Pihatoimintojen saavutettavuus (krstalot) Hissien rakentaminen (krstalot) Kynnysten poisto (pientalot) Sisäänkäynnin tasoerojen ratkaisut (pientalot)
1990 13 %	Lama hidasti rakentamista: <ul style="list-style-type: none"> Esteettömyys ja muuntojoustavuus sekä ekologisuus olivat uusia trendejä Tehokkuusajattelu Kokeiluja materiaaleissa 	Esteettömyyteen kiinnitettiin ohjeissa paljon huomiota, mutta useita haasteita säilyi. Näitä ovat mm. kulkureitit ulkona, ulko-oven ympäristöt sekä eteisten ja keittiöiden tilamitoitukset.	<ol style="list-style-type: none"> Valaistuksen parantaminen Sisäänkäynnin tasoerojen ratkaisut Pihatoimintojen saavutettavuus (krstalot) Märkätilojen muutostyöt sis. wc-tilat (pientalot)
2000 7 %	Korjausrakentaminen nostaa suosiotaan uudisrakentamisen vaihtoehdon: <ul style="list-style-type: none"> Energiatehokkuus ja ekologisuus ovat keskeisiä arvoja Uudenlaisia materiaalikokeiluja 	Kaikissa kolmikerroksisissa kerrostaloissa on oltava hissi. Esteettömyysmääräykset ovat parantuneet.	<ol style="list-style-type: none"> Valaistuksen parantaminen Sisäänkäynnin tasoerojen ratkaisut Pihatoimintojen saavutettavuus (krstalot)

Liite 2. Esimerkkejä kunnan erilaisista keinoista parantaa ikäihmisten elinympäristöä (Kuntaliitto, 2004).

Toimenpiteitä ikäihmisten ja muidenkin elinympäristön parantamiseksi	
<p>Asuinympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asuminen ja palvelut sijoitetaan siten, että välimatkat pysyvät kohtuullisina ja samalla joukkoliikenteelle ja lähipalveluille luodaan mahdollisuudet. • Suunnittelussa, toteuttamisessa ja ylläpidossa panostetaan laadukkaisiin, viihtyisiin ja esteettömiin asuinympäristöihin. • Fyysisestä turvallisuudesta huolehditaan esteettömiä ratkaisuja lisäämällä, liikennettä rauhoittamalla, kävelyreitit selkeyttämällä, valaistusta parantamalla sekä lähiympäristön hoitoa ja ylläpitoa tehostamalla. • Sosiaalisesta kestävydestä huolehditaan alueprojekteja tuemmalla, yhteis- ja harrastustiloja osoittamalla sekä ihmisten kohtaamiselle ja seurustelulle sopivan lähiympäristön luomisella. • Sosiaalisesta turvallisuudesta huolehditaan toimintojen järjeväällä sijoittelulla ja epäsosiaalista käytöstä houkuttelevien paikkojen vähentämisellä. • Eri kaavatasoilla hyödynnetään sosiaali- ja terveyssektorin sekä ikäihmisiä edustavien sidosryhmien asiantuntemusta. 	<p>Lähipalvelut</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koordinoidaan alueellista palvelutarjontaa. • Sijoitetaan yksityiset ja kunnan palvelut aluerakenteeseen siten, että ne tukevat toistensa menestymistä. • Koordinoidaan liike-, harrastus- ja kunnan omistamien tilojen käyttöä turhaa rakentamista ja päällekkäisyyttä välttäen. • Suunnitellaan liikenneratkaisut lähipalvelujen säilymistä silmällä pitäen. • Hyödynnetään asukastoiminnan mahdollisuudet lähipalvelujen säilyttämisessä ja tuottamisessa.
<p>Asuminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Huolehditaan korjausneuvonnan saatavuudesta. • Tiedotetaan korjausavustuksista. • Kartoitetaan ikäihmisten asuntojen korjaustarpeet. • Valvotaan esteettömyysmääräysten noudattamista ja esitetään suosituksia esteettömyyden lisäämiseksi. • Rakennetaan kaikille sopivia esimerkkikohteita. • Huolehditaan kunnan omien kiinteistöjen esteettömyydestä. • Jaetaan tietoa kaikille sopivasta asumisesta sidosryhmille, ikäihmisille ja heidän omaisilleen. 	<p>Liikenne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rauhoitetaan liikennettä asuin- ja asiointiympäristöissä, hillitään nopeuksia ja parannetaan risteyskohtia ja suojateitä. • Huolehditaan liikkumisympäristöjen ylläpidossa ja talvihoidossa esteettömyyden toteutumisesta. • Otetaan esteettömyys mukaan joukkoliikenteen suunnitteluun ja toteutukseen. • Rakennetaan uudet liikenneterminaalit ja pysäkit esteettömiksi ja parannetaan vanhoja. • Selkeytetään autoiluympäristöä ja parannetaan turvallisuutta. • Parannetaan liikkumisessa tarvittavan tiedon saatavuutta. • Kehitetään palveluliikennettä ja matkojen yhdistelyä.

Raportti koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa on Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa ja elinympäristöjen kehittämisessä. Toinen osa on Tarkastelumallin kehittelyä kunnille ikääntyneiden asumistarpeisiin varautumiseksi.

Ensimmäinen osan tavoitteena on hahmottaa, miten vanhuspalvelulaki liittyy ikääntyneiden asumisen ja elinympäristön kehittämiseen kunnissa. Siinä kuvataan kuntien toimintamalleja ja poikkihallinnollista yhteistyötä lain kannalta. Asumisen näkökulmasta tarkastellaan hyvinvointia ja tukevia kotikäyntejä sekä vanhusneuvostoja ja muita osallisuutta lisääviä käytäntöjä. Esille nostetaan näkökulmia sote-uudistuksen mahdollisista vaikutuksista ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämiseen ja lopussa esitellään toimenpide-ehdotuksia.

Toisessa osassa kuvataan alustavasti ikäihmisten asumistarpeiden ennakointia ja niihin varautumista kunnan alueella. Tarkastelun pohjalta laadittiin ehdotus tarkastelumalliksi, joka sisältää neljästä osaa: väestön ikääntyminen ja toimintakyky, ikääntyneiden asumistoiveet ja -tarpeet, rakentamis- ja muutostarpeet sekä kunnan mahdollisuudet ja keinot.



Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

ISBN 978-952-11-4726-5 (PDF)
ISSN 1796-170X (verkkokj.)